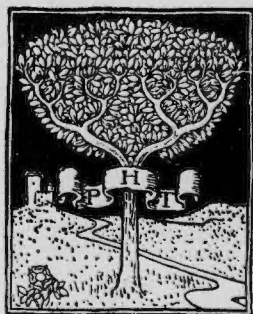

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BIRGITTA LAGER

1965

ARGÅNG 63 · HÄFTE 4

RECENSIONER

Det nya häftet av Äldre svenska frälsesläkter

År 1957 utkom första häftet av *Äldre svenska frälsesläkter. Ättartavlor utgivna av Riddarhusdirektionen genom Folke Wernstedt*. Det hälsades med stor glädje av recensenterna i fackpressen, bl. a. Elsa Nordström i denna tidskrift (PHT 1957, s. 158 ff.) och undertecknad i Släkt och hävd (1957, s. 285 ff.), och verkets organisatör belönades följande år av Uppsala universitet för denna och andra forskningsinsatser, bl. a. ett synnerligen förtjänstfullt band av Svea livgardes historia (tiden 1660—1718), med filosofie doktorsgraden honoris causa.

På sommaren 1965 har dr Wernstedt och hans glesnade medarbetarskara kunnat utge ett andra häfte (108 s., 30 kr.), som högst väsentligt ökar verkets värde. Ju fler släkter ur det medeltida högfärlset som behandlats, dess oundgängligare blir arbetet för varje historiker eller släktforskare, som får anledning att syssla med medeltiden och 1500-talet.

Professor Eric Anthonis artiklar om den finländska riksrådsadeln (*Bidz, Jakob Abrahamssons Djäkn-ätt, Lydekasönernas Djäkn-ätt, Fincke, Garp, Ille, äldre ätten Kurck, Lepas-ätten, Renhuvud, Stjärnkors och äldre ätten Svärd*) visa hur långt utöver Jully Ramsay den moderna forskningen hunnit och då ej minst hans egen. Med en viss avund ser en rikssvensk, hur långt man kunnat komma i Finland vid utforskningen av landets hög- och lågfärlse, tack vare att det gäller en ganska sluten krets, att Reinhold Hausen utgivit huvudmassan av medeltidsurkunder och många senare, att den topografiska litteraturen är så omfattande och av så hög klass och att ledande historiker som professorerna Eric Anthoni och Jarl Gallén ägnat sig åt problemen. Värdet för genealogisk eller annan forskning av nya fynd av medeltidsbrev är av dessa skäl lättast att konstatera, när det gäller Finland. Några notiser ur de äldre pergaments- och pappersbrev i Stavsunds arkiv, som förvärvats av svenska riksarkivet 1955 men ännu ej är färdigordnat, ha kunnat användas bl. a. för artikeln om Lepas-ätten.¹ Ännu ett brev därur, ett intyg på paper från 1530 och 1531 8/5, ger ett efterlängtat samtida belägg för att Sone Andersson (s. 159) skrev sig »i Swnnola» och i sigillet förde ätten Illes krökta arm.

Den som ej behärskat den bibliografiskt svåröverskådliga facklitteraturen har för ointroducerade svenska ätter från medeltiden haft mycket svårt att finna användbara genealogiska uppgifter i tryck. De sakligt korrekta uppgifter, som kunna finnas i Stiernmans Höfdingaminne och Rosenhanes och Ugglas rådslängd, äro inbakade i mängder av förgyllande notiser, delvis om uppdiktade personer. Högadelns genealogier i Messenius' Theatrum Nobilitatis (t. ex. Färla, Gren, »Leopard») och i de av Gabriel Anrep

¹ Publ. av recensenten i Historisk tidskr. för Finland 1966 under titeln »Finländska brev ur Stavsunds arkiv III».

utgivna Ättartaflorna (t. ex. Bonde med Erikska ätten, Brahe med Finsta-ätten, Sparre af Rossvik med flera Sparreätter och Hålbonsätten) ge långa filiationskedjor, som vid kritisk granskning visat sig ytterst ovederhäftiga. Peter Wieselgrens medeltidsgenealogiska fantasier i Biographiskt Lexikon (t. ex. under uppslagsorden Roos, Ulf, Vinge, Åkerhöns, Tre Änder, Ängel och Örnefot) torde ha tillräckligt mycket av ovederhäftighetens sken för att numera förnöja mer än bedraga.

Redan i första häftet av det nya verket publicerades moderna ättartavlor bl. a. av Jakob Koit över ätten And, av Jarl Gallén över Elofssönernas ätt och Finstaätten (ett par av Wieselgrens Ängla-ätter) och av Hans Gillingstam över ätterna Gren och Sparre av Tofta. I andra häftet publicerar nu dr Gillingstam utredningar om de olika *Färla-ättarna*, om *Sparre av Aspenäs*, *Sparre av Hjulsta och Ängsö* och *Sparre av Vik* samt om ätten *Vinge*. Dessa artiklar torde vara bland de allra nyttigaste i det nya verket, därför att man därmed äntligen får lättillgängliga, pålitliga släktledninga för dessa viktiga ätter. Särskilt mödosamt synes det ha varit att bena upp de olika personerna med färla-vapen. Den stora, vackra, namnlösa gravstenen i Riddarholmskyrkan som förknippats med dråpet 1381 på Karl Nilsson, av traditionen tillskrivet drotsen Bo Jonsson, har ej alls att göra med den dräpte, som icke förde färlorna, utan tillskrives av Gillingstam riddaren Orestes Keldorsson, som enligt intyg av Tyrgils Knutsson 1299 begrovs hos gråbröderna i Stockholm.

Av Gillingstams förfarna hand äro även en rad andra artiklar om släkterna *Ama* (med stengavlar), *Bagge av Botorp*, *Bengt Bossons ätt*, *Bengt Hafridssons* (och hertig Bengt Algotssons) ätt, *Hällekiäätten* (Axel Matssons ätt, tidigare fullkomligt missvisande kallad yngre Vinstorpaätten; jfr därom J. Silfving, »Gripenberg», ett utvidgat särtryck 1964 ur den av förf. anförda uppsatsen i »Från Sommabygd till Vätterstrand, 7»), *Lejonbalk* (Karl Ingeborgasons ätt; docent Lars-Olof Larssons meningar om dennes härstamning anses av förf. ej tillräckligt underbyggda); *Magnus Marinasons ätt* (den har tidigare traditionellt kallats Leopard men borde enligt vanlig heraldisk terminologi snarare kallas Lejonlilja), *Malstaätten* (med biskop Tomas i Växjö och ärkebiskop Birger Gregersson), *Puke* (med dekanen doktor Philippus Ragvaldi och marsken Erik Kettilsson) och *Rörik Birgerssons ätt* (dennes farmor var dotter till Folke jarl).

Lektor Sven Axelsson har skrivit om grevarna av *Gleichen* och därvid strängt begränsat sig till dem som förekommer i Sverige, utan att ens nämna deras syskon. *Sture-ätten med de tre sjöbladen* behandlas av rektor Kjell-Gunnar Lundholm; hans resultat avvika på vissa punkter från Gottfrid Carlssons klassiska uppsats i PHT 1920. Till det äldsta högförslaget hörde *Rumbyätten*, bland vars medlemmar märkas Upplandslagens Filip röde och dennes söner ärkebiskopen broder Petrus och riddaren Jedvard Filipsson; släktartikeln har författats av framlidne fil. dr A. Filip Liljeholm, som ansluter sig till meningen att släkten var befryndad med Erikska kungaätten. Jedwards namn, förvanskad till »hadwadi», förekommer i ett brev 1315 22/11, som en ortsbo nyligen påträffat i avskrift av översättning i Allbo härads dombok 1795 12/11; nämnda brev var utfärdat av Karl Nils-

son (Natt och dag) och beseglat av dennes broder Bo samt svågrarna Ture Kettilsson (Bielke), Håkan Läma och Jedvard.

Liksom i föregående häfte har särskild vikt lagts vid att fastställa, vad man kan veta om i vilket gifte barnen fötts. Källhänvisningarna äro tillräckligt noggranna. Uppgifterna äro som regel så tillförlitliga och fullständiga, att det kommer att löna sig för den intresserade, att notera de invändningar eller tillägg han kan göra. Rec. har antecknat vissa kompletteringar till häfte 1, men vid häfte 2 har jag f. n. ej mera att invända, än att Gustav Birgersson (Sparre av Hjulsta och Ängsö) troligen var död, när fastebrevet 1355 18/2 (DS 5091) utfärdades; han nämnes eljest ej i livet efter 1350 10/8 (DS 4604).

Ett tredje häfte med ytterligare ett antal riksrådsätter samt register till första bandet är planerat. Det avvaktas med stort intresse. Först genom ett register över män och kvinnor inom de upptagna ätterna och de ingifta blir verket fullt användbart. Då kommer ännu tydligare att framstå hur nyttigt och outhärligt det är.

Jan Liedgren

Birgitalitteratur

Den heliga Birgitta, hennes person och författarskap, hennes anhängares kamp för att förmå påven att helgonförklara henne och stadfästa hennes stiftelse visa allttjämt sin förmåga att fångsla människor och sysselsätta deras tankar. Helt naturligt återfinnes ett starkt inslag av kvinnor och svenska katoliker bland dem, som ägnat sina forskningar åt problemen kring Birgitta, men lutherska teologer och profana språkmän, historiker och litteraturhistoriker ha ej saknats i kretsen. Ett par av de senast utkomna banden (nr 11—12) i den historiska serien av Kungl. Vitterhetsakademiens handlingar höra till den birgittinska litteraturen. På var sitt sätt måste de betecknas som mycket betydande.

Birgit Klockars disputerade 1960 vid Åbo akademi på en biografi över biskop Hemming av Åbo, en av männen kring sierskan på 1340-talet. Hennes nya bok heter *Birgitta och böckerna. En undersökning av den heliga Birgittas källor* (Hist. ser. 11, 364 s., 1966). Med beundransvärt nit har hon sammanställt en rad register till Birgittas revelationer; deras rubriker förtjäna att återges: Birgittas tydliga citat och källhänvisningar (i Revelationernas ordning), Birgittas bibelcitat och -hänvisningar (i Bibelns ordning), Birgittas bilder och allegorier, person-, ort- och sakregister till Revelationerna. Dessa register måste bli av oerhörd nytta för all kommande forskning kring revelationerna. Dr Klockars har själv skrivit inledande kapitel om Birgittas bokliga bildning, hennes författarskap samt revelationernas kronologi och personidentifikationerna, varefter hon i olika kapitel kommenterat citaten och anspelningarna ur olika slags böcker och källor, som Birgitta synes ha använt. Gamla och nya testamentet, den fornsvenska pentateukparafrasen, trosbekännelsen, liturgien och kyrkokonsten, legendarier, kyrkofäder och klosterlitteratur, klosterregler och ordensgrundares skrifter, särskilt cistercienser, dominikaner och franciskaner, kyrkans

lag och kätters och mystikers skrifter, hemlandets lagar samt encyklopedier och profan litteratur, såsom Physiologus, De proprietatibus rerum och Konungastyrelsen. Boken spänner över så många områden, att dess kommentarer, särskilt till de mera omtvistbara anspelningarna och miljödragen, böra kunna ge stoff till debatt under lång tid. Ännu har forskningen ej hunnit smälta de djuptänkta inlägg som gjordes av exempelvis Knut B. Westman 1911 och Toni Schmid 1940.

Mycket glädjande är att Sara Ekwall kunnat publicera en av sina länge väntade större undersökningar under rubriken *Vår äldsta Birgittavita och dennas viktigaste varianter* (Hist. ser. 12, 150 s., 1965). Redan i slutet av 1920-talet publicerade hon smärre meddelanden, som visade, att hon sysslade med Birgitta och hennes krets. Det var under den tid, då Isak Collijn jagade Birgittahandskrifter i Italien och runt Europa, Sten Engström arbetade på sin avhandling om Bo Jonsson och Salomon Kraft utgav sina Textstudier till Birgittas revelationer. Stundom skymta de olägenheter, som följa av att en bok skrivits och utarbetats under lång tid; det blir svårt att föra in hänvisningar till efter hand utkommande nyare litteratur, särskilt när notisen endast är en upplysning för den okunnige eller nyfikne läsaren och ej ger något nytt, som ej förf. vetat årtal dessförinnan. Rec. skulle t. ex. för översättningen »Swecia superior» = »Upplanden» (s. 32), hellre än ett åberopande av ett muntligt påpekande av professor Erland Hjärke sett en hänvisning till hans undersökning »Svethiudh» (Namn och Bygd 1952), s. 144 ff., och vid diskussionen (s. 48 ff.) av ett intressant pergamentsfragment i C 15, UUB, med en del av en Vita och två Revelations Extravagantes hade det varit praktiskt med en hänvisning till L. Hollmans standardutgåva av extravaganterna (1956), s. 53, allra helst som Hollman liksom Kraft uppfattat Vita-fragmentet som utdrag ur en fullständigare text, en mening som förf. med goda skäl förkastar. Till förf:s riktiga omdatering (s. 113 ff.) av DS 5511 till 1373 14/10 kan läggas, att den traditionella feldateringen av koncepttexten misslett S. Kraft (Textstudier, KÅ 1929, s. 143 not 4) och att Geraud du Puy i utgåvan i DS kallats »abbati monasterii Maiorismontis» (tolkat som syftande på Montmajour) men att även konceptet har en skrivning, som skall läsas »Maiorismonasterii» och tolkas som Marmoutier (så i DS VI: 6, s. 956). Förf. synes emellertid likaväl som supplikskrivaren under Konstanzkonciliet i hs A 59 och den samtidige krönikören Dietrich av Nieheim åtminstone en gång (s. 67) ha förväxlat kardinalen av Marmoutier (Geraud du Puy, död 1389) med den något äldre kardinalen av Montmajour (Pierre de Banhac, död 1369).

Sådana småanmärkningar kunna icke företaga intrycket av att förf. gjort en mycket omsorgsfull och nyttig uppröring i texter och källor rörande de olika levnadsbeskrivningarna (vitæ) över Birgitta och rörande kronologien inom olika delar och versioner därav och överhuvud rörande kanonisationsärendets fortgång och kronologi. Medan Collijn och hans efterföljare räknat med att kortare typer av »vita» vore utdrag ur de utförligare, visar förf. ovedersägligt, bl. a. med parallelltexter rörande kallelsevisionen, att det i allmänhet förhåller sig tvärtom. Ursprungligare texter ha överar-

betats i hagiografiskt syfte, och vissa partier, som av innehållsskäl måste vara yngre, ha inskjutits i förefintliga avskrifter av daterade notariella instrument. Förf. räknar med att sådana tillägg inhäftats mellan sidorna i originalhandskriften, vilket i det aktuella sammanhanget — det gällde ju att åstadkomma en utförlig biografi — inte kunde väcka några betänkligheter. Först i de bevarade avskrifterna blir källäget förvirrande. Som den ledande vid överarbetningen utpekar förf. ej oväntat Birgittas siste biktfa-der Alfons av Jaen. Dennes inflytande skall enligt förf. även ha gjort sig gällande i den vita, som ingår i Uppsalahandskriften C 15, och som förf. betecknar som den äldsta. Först bakom denna skymtar man den vita, som författats av de svenska biktfäderna Petrus av Alvastra och Petrus av Skenninge. Förf. uppvisar också, hur vita-texterna och vittnesmålen i kanonisationsprocessen korrespondera. Westmans och Krafts undersökningar över tillkomsten av Revelationernas olika böcker kompletteras väsentligt. Rec. har särskilt fäst sig vid hur Alfons' inflytande spåras i övergången från »liber revelationum» över »libri revelationum celestium» till »liber celestis»; ursprungligen har man en bok med (himmelska) uppenbarelser, sedan indelas dessa uppenbarelser efter klassiskt mönster i ett antal böcker, och slutligen bli böckerna och den samlade »boken» himmelsk. Rec., som själv en gång (MRA för år 1958, s. 104 f.) haft att söka komma tillrätta med kronologien i Vita och processhandlingar, kunde ej finna tillräcklig klarhet genom förefintliga utgåvor och C.-G. Undhagens knappa antydningar i sin utgåva av Birger Gregerssons Birgittaofficium (1960), och kan därför själv betyga sin tacksamhet över att förf:s utredning publicerats.

Som bilagor avtryckas fyra brev från åren 1373—80. Underskriften i nr 3 (1378 15/1) bör läsas »Hec katerina wlfstdottir». Ett löjligt ombrytningsfel har vållat, att även påvebrevet 1380 15/3 har fått samma underskrift i stället för »Hec Vrbanus sextus».

Medeltidsgenealogen noterar med nyfikenhet satsen »Att 1346 är rätta året för revelationernas genombrott och därmed även för Ulf Gudmarssons död anser jag vara utom allt tvivel» och väntar på motiveringen. Någon tid bör dock ha förgått mellan detta genombrott och tillkomsten av kopung Magnus' och drottning Blankas testamente av 1 maj 1346.

Jan Liedgren

Birgittinkloster hemma och i främmande land

Att Birgitta var en person av europeisk betydelse framgår kanske tydligast av att den orden, som brukar kallas efter hennes namn, under 1400-talets lopp fick kloster ej blott i de nordiska länderna utan också i Estland, i norra och södra Tyskland, Nederländerna, England och Italien. I sin avhandling *Birgittinische Klostergründungen des Mittelalters* (Bibliotheca Historica Lundensis, XV, 265 s., Gleerups, tr. i Leiden 1965 och med förordet daterat i Connecticut i USA) har Tore Nyberg tagit upp vissa problem, som lämnats olösta i Torvald Höjer d. ä:s avhandling 1905 och mestadels falla utanför det område, som Hans Cnattingius behandlat 1963 (se PHT 1963, s. 149).

Huvuddelen av avhandlingen ägnar dr Nyberg, känd för denna tidskrifts läsare genom flera uppsatser om Vadstena klosterfolk, grundandet av dotterkloster utom Sverige, ett av Höjer summariskt behandlat problem. I vissa fall övertogs utdöende kloster från andra ordnar, i andra framträdde biskopar eller konungar (så Margareta och Erik av Pommern i Danmark, Henrik IV och Henrik V i England) som klostergrundare. Särskild uppmärksamhet ägnas klostren i hansestäderna, i Bayern, vid Rhen och i Nederländerna, och förf. har där framdragit mycket intressant arkivmaterial, som kompletterar det inom Sverige eller i Vatikanarkivet bevarade. I åtskilliga fall kan han korrigera läsningar eller dateringar hos äldre utgivare eller författare. Ett meningsstörande »nonnullatenus» i Bååths *Acta Cameralia* rättar han (s. 25) av sakliga skäl; originalbullen 1435 18/3 i riksarkivet, som han ej haft tillfälle att kontrollera, har mycket riktigt »nullatenus». Nyligen har Ina Friedlaender (KÅ 1963, s. 93 med not 9) till år 1416 daterat ett långt supplikkoncept (A 59, KB, vartill rec. funnit det felande slutet bland fragment tillhörande VHAA); en senare version har förf. funnit i Altomünsters arkiv i Hauptstaatsarchiv i München och daterat till 1425 (s. 86).

Förf. påpekar inledningsvis, att den ordensregel i Kristi namn (»in prima persona»), som ingår i Birgittas uppenbarelser, förkortades och omredigerades (»in tertia persona») 1378, och att det var denna förkortade »konstitution», som påven detta år godkände som tillägg till augustinregeln. Både försvarare och kritiker av Birgittas stiftelse åberopade båda; för kritikerna vid koncilier i Konstanz och Basel var den kortare texten godkänd av en påve under schismen och den längre en förmåtenhet. I den svåra dubbelklosterfrågan söker förf. en förebild i cisterciensernas nunnekloster (t. ex. Vreta och Riseberga), i vilkas närhet ett antal prästvigde biktfäder måste finnas för nunnornas andliga vård och vissa lekbröder för världsliga sysslor. Förf. menar också, att enligt sedvanliga föreskrifter varje kloster (»conventus») måste vara uppbyggt kring sin egen kyrka. Birgittas tanke, att ett nunnekonvent och ett (mindre) munkkonvent inom var sin klausur skulle kunna ha gemensam kyrka, vore därför lagligen omöjlig. Definitionen gav emellertid birgittinerna möjlighet att hävda, att Vadstena ej var dubbelkloster, eftersom det ej hade två kyrkor. På detta sätt tolkar förf. också den redogörelse för klostergrundandet i Vadstena, som biskop Nicolaus Hermanni i Linköping avgav 1388 (dateringen motiveras s. 59 ff. efter källgranskning) och vari han skickligt kryssar mellan Birgittas uppenbarade regel och de båda delvis motstridiga påvebullorna från 1370 och 1378. Otvivelaktigt har förf:s inträngande analyser av de olika dokumenten och den romerska kyrkans rätt fört forskningen ett gott stycke framåt, såsom fakultetsopponenten professor Jarl Gallén intygat (HT 1965, s. 80—88). Huruvida han verkligen träffat rätt i dessa mycket komplicerade och omstridda frågor (och om rec. lyckats rätt återge vissa huvudpunkter därav) får väl den fortsatta vetenskapliga diskussionen utvisa; den har redan börjat med en recension av Hans Cnattingius (KÅ 1965, s. 371—377).

Jan Liedgren

Den fortsatta debatten om Stockholms blodbad

Under rubriken *Gustaf Trolle, Christian II och Stockholms blodbad* har professor Curt Weibull i Scandia 1965, inskridit till försvar för sin broders helhetsuppfattning och kung Kristierns oskuld och till attack mot Niels Skyum-Nielsens blodbadsbok (se rec. i PHT 1964, s. 202 ff.). Curt Weibull accepterar Skyum-Nielsens hänvisning till landskapslagarnas kyrkobalkar för konungens skyldighet att efter anmälan av biskopen halsugga långvarigt bannlysta, men han vill ej erkänna, att Skyum-Nielsen infört dessa lagställen i den historiska diskussionen utan hänvisar (liksom denne gjort) till den berömde juristen Nils Stjernbergs »Kommentar till strafflagen av år 1926», vilken aldrig uppmärksammades i Lauritz Weibulls uppsats 1928 eller den därpå följande debatten. Biskopens anmälan, av Skyum-Nielsen olyckligt kallad »tillsigelse», har av Curt Weibull lika olyckligt betecknats som »delgivning», vilket i svenskt juridiskt språkbruk är något helt annat.

Med all rätt påpekar Curt Weibull, att den andliga kommissionen ej nöjt sig med att godtaga ärkebiskop Gustafs »skripth och klagemaal» om uppenbart kätteri utan dels förklarade, att herr Sten och hans anhängare i många år stått i kyrkans högsta bann, dels med stöd av deras bekännelse och det framburna sammanbindningsbrevet av år 1517 förklarade dem vara uppenbara kättare, eftersom de därigenom trätt ifrån den heliga romerska kyrkans lydnad.

Den stora tvistefrågan, som är avgörande för Kristierns oskuld eller tyranni i detta fall (en belysande katalog i 49 punkter över hans grymma och trolösa framfart i Norge, Sverige och Danmark uppsattes av det danska riksrådet 1523 och sändes till Sverige, se Hogenskild Bielkes avskrift i hs E 132, fol. 212r—215r, UUB, och en yngre avskrift i Danica 486, fol. 249 ff., RA), är vilken karaktär kommissionens kätтарförklaring hade och om konungen endast var dess maktlöse och mekaniske verkställare. Den weibullska linjen litar helt på förklaringen i konungens proklamation av den 9 november, att konungen endast handlat av laglydnad och av fruktan att undersåtarna i annat fall skulle drabbas av romerska kyrkans bann, varmed ju också Lucius III och Innocentius III hota i två kapitel i Liber Extra (c. 9 och c. 13 X de hæreticis V. 7.). Såsom bl. a. förre historiedocenten, numera juris professorn Stig Jägerskiöld framhållit (i en rec. i Tidskrift för Rettsvitenskap 1966: 1, s. 127 ff.), glömmar man därvid, att kyrkan icke utgjuter blod. Kyrkans män kunna förklara en person som kättare (så gjordes t. ex. 1311 med Botolf bonde, »hereticum judicamus»), men det är den världsliga armens sak att fastställa straffet och exekvera det. Detta visste biskop Vincentius när han skulle halshuggas, Uppsalakanikerna när de avgåvo sin berättelse, konung Kristiern när han skulle förklara sig inför påven, och hans svåger kejsar Karl när han hade att taga ställning till Luther och protestanterna. Risker för att andra katolska makter eller hans rätttroende katolska vasaller och undersåtar skulle bryta in i riket eller göra uppror, om Kristiern underlät att avrätta herr Stens medbrottslingar (och hur många voro ej de?), torde ha varit minimal. Och i olika länder

och vid olika tider hade det visat sig, att de strängaste bannlysningar och interdikt voro verkningslösa, om det ej fanns en världslig arm, som kände sig kallad att ingripa som exekutor. Det är, enligt kättarförklaringen, konungen som sammankallat den andliga kommissionen, sedan ärkebiskopen först riktat sin skrift till honom, det är konungen som får förklaringen i sina händer och sedan sänder den med Jens Matsson till Finland (Curt Weibull s. 22), det är konungen som i proklamationen säger sig ha utkrävt straffet.

När Västerås arvförening godkändes 1544, blev Sverige ett arvrike, men kung Gustaf blev ej enväldskonung. Curt Weibull (s. 42 f.) vill göra gällande, att landslagens stadgande om valriket upphävdes och att Kristiern blev obunden av kungabalken, därför att riksrådet och ständerna den 31 oktober 1520 förklarade, att Kristiern var ende överlevande son till konung Hans och därför borde krönas som arvherre och icke efter utväljelse. Rec. hyser inga tvivel om att Kristiern och doktor Johan Zucket ville få fram den av Weibull hävdade tolkningen, men formellt skedde ej annat än att rådet och ständerna (med förbiseende av landslagens ord »helst») förklarade Kristiern för den ende kungason som kunde komma under val, varför valet vore obehövt och han kunde kallas arvkonung (jfr K.-G. Hildebrand i HT 1934, s. 144 f.).

Jan Liedgren

Reformationstidens präster i Strängnäs stift

Redan 1785 utgav N. Aurelius ett herdaminne för Strängnäs stift. Författaren inledde därmed en viktig och välkänd typ av biografiska matriklar, och hans arbete är värt all respekt. Det herdaminne för samma stift, som i rask följd utgavs kring sista sekelskiftet av K. A. Hagström, ser ganska vederhäftigt ut, men om man jämför det med Aurelius' verk, finner man att stundom det äldre herdaminnets exakta uppgifter parafraserats och förytligats i det yngre. Användbarast torde de äldre herdaminnena över huvud vara för tiden 1680—1900. De bygga i regel på kyrkböcker, domkapitelshandlingar och äldre »series pastorum», vilka i bästa fall upplagts under Johannes Rudbeckius' tid men för tiden dessförinnan ofta bygga på feltolkade eller numera förlorade källor. Mycket upplysande är den detaljerade undersökning av äldre prästlängder för Linköpings stift under medeltiden, som i början av 1940-talet gjordes av numera arkivarie Walter Ljusterdal för Vitterhetsakademiens diplomatariekommittés räkning och vars resultat finnas i dess arkiv.

Inom olika stift har det därför varit en önskan att sådana herdaminnen kunde utarbetas, som med vetenskaplig akribi redovisade det av de äldre herdaminnena försummade värdefulla källmaterialet från medeltiden och vasatiden och efter samma principer fullföljde arbetet till nutiden. Vad som där står att vinna visar domkyrkosysslomannen Gunnar Ekströms båda band av Västerås stifts herdaminne intill 1619 (1939—49), för vilka han belönats med teologie doktorsgraden. Erfarenheterna från detta arbete ha

föranlett de herdaminneskommittéer, som bildats i Uppsala och Strängnäs stift att med stöd av kungafonden låta genomgå det i Riksarkivet förvarade beståndet av originalbrev, medeltida kopieböcker och yngre avskrifter från Norden och Vatikanarkivet rörande alla svenska stifts präster under medeltiden. Detta arbete, som för några år sedan utförts av fil. dr Sven Ljung, har t. v. resulterat i ett fyndkartotek, som finnes tillgängligt i Riksarkivet. Dr Ljung har även anförtrots utarbetandet av medeltidspartiet av Strängnäs stifts herdaminne.

Långt dessförinnan hade personer med anknytning till Strängnäs stift börjat intressera sig för utnyttjandet av det rika material rörande stiftets präster under vasatiden, som finnes i Kammararkivets räkenskapsserier och i domböcker m. m. Ett tidigt exempel härpå var framlidne förste arkivarien F. H. Morssings uppsats i PHT 1936. Någon möjlighet att bedriva de tidskrävande forskningarna med frivilliga eller tillfälliga krafter fanns dock ej. Emellertid kunde herdaminneskommittén år 1947 engagera förutvarande kyrkoherden i Jäder Magnus Collmar för denna uppgift. Under de gångna åren har han med framgång satt sig in i den Ekströmska forskningsmetoden och förvärvat mycket stor förtrogenhet med 1500-talsmaterial. I sörmländska och andra tidskrifter har han dokumenterat sitt spårsinne och sin kombinationsförmåga i en rad ofta mycket värdefulla uppsatser, som äro axplock eller biprodukter från herdaminnesarbetet, bl. a. »Jöran Perssons föräldrar» (Släkt och Hävd 1953) och »Ätten Hjort av Vilsta» (PHT 1959), dit två av stiftets märkligare 1500-talspräster hörde, nämligen Påvel Magni i Floda och landsprosten Elf Pauli. — Enligt ett brev 28 nov. 1567 från Mårten Helsing till Sten Eriksson (Leijonhufvud) var drabanten Peder Welamsson, som fullbordade Erik XIV:s mord på Nils Sture, en systerson till Jöran Persson (se A. G. Ahlqvist, Om Sturemorden, Hist. Bibl. IV, 1878, s. 172 f. och där anförda källor).

Nu föreligger Collmars digra bok *Strängnäs stifts herdaminne, del 2, Den äldre Vasatiden* (Södermanlands Hembygds- och Museiförbund, tr. Nyköping 1964—65, 875 s., med reg.). Det är en imponerande mängd notiser, som förf. kunnat vaska fram ur de arbetskrävande arkivserierna i Riksarkivet, Kammararkivet, domkapitelsarkivet i Strängnäs, kyrkoarkiven, domböckerna och privata arkiv, t. ex. några tillrättakomna handlingar i Hanebergs arkiv (se tillägg s. 806 f.). Tyvärr ha prästsigillen av ekonomiska skäl ej kunnat avbildas, men förf. redovisar i texten bl. a. för de sigillbyten som förekommit; sigillen ge ju också möjlighet att identifiera präster, som flyttat från en tjänst till en annan.

Mycket lärorikt är inledningskapitlet om stiftets geografiska omfattning, domkapitlets sammansättning samt prästernas inkomster och beskattning; särskilt längder över Älvsborgs lösen och vissa silverskatter äro personhistoriskt givande. Under den liturgiska striden spelade prästerskapet i hertigdömet en avgörande roll. Biografierna över biskopar, kapitularer, skolmästare (bl. a. Olavus Petri Phase) och präster i Strängnäs och dess grannpastorat (t. ex. domprosten Henrik Gadolenus i Fogdö, förut i Bälinge), i Nyköping, Örebro och större landspastorat äro därför mycket välkomna för kyrkohistorikern. I biografien över Magnus Petri i Stigtomta saknar

rec. en direkt hänvisning till S. Kjällerströms kritiska uppsats »Stigtomta-prästen och den s. k. D-källan till Uppsala möte» (Scandia 17, 1946).

»Blott hälsan tiger still». Det är ej länge sedan det ansågs, att en hederlig karl varken skulle figurera i tidningspressen eller inför domstol. Det är därför mest de problematiska personagerna, som lämnat spår i domböcker och kapitelhandlingar och ge stoff till dramatiska berättelser med riklig miljöbelysning. En och annan kan kanske om Collmars verk mena detsamma, som lär ha sagts om ett äldre herdaminne, att det mera skildrade vallhundarna än herdarna. Men det kan ju ur reklam- och försäljningssynpunkt i vår sexualiserade bokflod vara en tillgång, att herdaminnet så noggrant förtecknar alla de sexuella förvillelser, som prästerna själva, deras hustrur, barn, barnbarn, mågar och tjänstefolk ägnade sig åt. Eftersom endast vissa domböcker och böteslängder blivit bevarade, finns det t. o. m. ett visst utrymme för fantasien.

För rec., som under sina första elva år bott i Örebro och sedan gjort värnplikt och beredskap i Örebro och Strängnäs samt dessutom räknar härstamning från släkterna Tisell och Hallman, är det många bekanta ort- och personnamn som nu framstå i klarare ljus. Förf. uppvisar t. ex., att Hagström felaktigt överfört binamnet Ludgovius från en kyrkoherde i Ludgo till hans far, den Birgerus Johannis i Mosjö och sedan (1603—17) i Harde-mo, som blev svärfar till den förste prästen av släkten Hallman, och som den fantasifulle Johan Göstaf Hallman vid 1700-talets mitt ville göra så gammal, att han skulle ha varit lärjunge till Olavus Petri. Många andra läsare av boken skola helt visst göra liknande erfarenheter av förf:s nya forskningsresultat rörande deras förfäder eller andra personer inom deras intressesfär.

Det var ursprungligen meningen, att det utkomna bandet även skulle omfatta den yngre Vasatiden, och förf. har gjort åtskilliga forskningar även för denna tid. Det är högeligen önskvärt, att hälsa och ekonomiska garantier ge honom möjlighet att fullfölja arbetet med ännu en del. Det utkomna bandet visar hur han behärskar källmaterialet, och det vore slöseri att icke utnyttja hans erfarenhet.

Jan Liedgren

Stockholm och Norra förstaden 1614—15

I den genom Stockholms stadsarkiv utgivna serien av stadens tänkeböcker har del 8 omfattande tiden 1614—1615 (*Stockholms stads och Norrmalms stads tänkeböcker från år 1592*, Sthlm [Uppsala] 1966, 429 s.) nyligen publicerats av stadsarkivarien fil. dr Nils Staf. Volymen rymmer denna gång även texten från Norrmalms stads tänkeböcker. Norrmalm eller »norra förstaden», som den vanligen kallades, hade i början av 1600-talet avskilts från det egentliga Stockholm och bildat ett särskilt samhälle med egen kommunal förvaltning. Några tänkeböcker före 1614 har dock ej beva-

rats. Bland de publicerade bilagorna märkes främst de intressanta beskattningsslängderna till Älvsborgs lösen.

Enligt rådande praxis övervar i regel någon representant för statsmakten — ståthållaren på Stockholms slott eller slottsfogden, ibland båda samtidigt — förhandlingarna, där borgmästarna och rådmännen fungerade som domstol. De behandlade målen hade sin sedvanliga karaktär och rörde mord, dråp, rån, »röveri», hemfridsbrott, misshandel, stöld, ärekränkning, våldtäkt och andra sedlighetsförbrytelser, ägotvister, lagfart, tomtregleringar, »uppbud», ekonomiska transaktioner, »bönhaseri», förseelser mot bestämmelserna om mått, mål och vikt osv. Antalet dödsdomar är som vanligt betydande, men anteckningarna om deras verkställande är påfallande sparsamma. En ny faktor i rättskipningen träder också in genom inrättandet av Svea hovrätt 1614. Vad till den »konungzlige högloflige residerande hoffretten» har i ett par fall noterats. Man har också vid ett tillfälle skickat stadsskrivaren till hovrätten för att begära upplysning, hur man lämpligen skulle förfara i ett mål.

Borgerskapet i gemen framträder mera sällan i protokollen. Det sker i vissa rikspolitiska sammanhang och rör närmast beskattningen. Den 8 maj 1615 förhandlade ståthållaren å konungens vägnar med borgerskapet om 15 läster öl, som skulle användas vid bröllopet för »den högborne fröken Chatarina» och pfalzgreven Johan Kasimir. Samtidigt fann ståthållaren lämpligt att påminna borgerskapet om nödvändigheten att hjälpa till vid betalningen av »riksens skuld». Några dagar senare, den 13 maj, begärde konungen, att borgarna på grund av ökad vakthållning i samband med bröllopet skulle ta »något krigsfolk . . . til herbergs» och hålla vederbörande med sådan kost, som borgarna själva »dageligen koka ått deres fålk». Menige man fann tillfället lämpligt att klaga över stadens ringa tillgångar, alla hinder som mötte i handeln och den dåliga strömmingstillförseln men lovade icke dess mindre att hysa knektarna i 14 dagar och ge dem pengar i underhåll — »men matt ähr hos dem ringa i förråd». Kriget med Ryssland tarvade också extra pålagor. Sålunda uppmanades borgarna att skaffa fram 2 400 säckar, som skulle användas för en spannmålstransport till de svenska trupperna. Här hade K. M:t mindre framgång. Så mycken lärft fanns inte att uppbringa i staden, menade borgarna och slog tydligen dövörat till. En anhållan att komma konungen till hjälp med 12 hästar vid hans resa till Ryssland förklingade däremot icke ohörd. Visserligen svarades till en början, att alla vore så »förblottadhe» genom uppstädernas konkurrens, att de icke »hafwe brödh i huseet», men efter en enskild överläggning mellan rådet och borgerskapet enades man om att »förära» konungen 300 daler, eftersom »de ringe häster wetta tillgå.»

För den personhistoriska forskningen erbjuder publikationen ett synnerligen rikhaltigt material, lätt tillgängligt genom ett förträffligt register.

Sven Grauers

Fransk-svenska konstförbindelser 1693—1718

Les relations artistiques entre la France et la Suède 1693—1718. Omslagstitel: L'art en France et en Suède 1693—1718. Extraits d'une correspondance entre l'architecte Nicodème Tessin le jeune et Daniel Cronström, publiés par R.-A. Weigert et C. Hernmarck. (400 s., inb. 69: —; Nationalmusei skriftserie [10] 1964).

Denna brevväxling fyller en med beundran för de båda brevförfattarnas entusiastiska engagement för sitt fäderneslands kulturella höjande. År efter år sitter de i Stockholm och Paris och skriver långa brev, Tessin med uppdrag och frågor beträffande beställningar och om den parisiska kulturmetropolens konstyttningar, Cronström med omsorgsfulla rapporter. En lång rad gestalter skymtar i breven, på den svenska skådeplatsen främst Karl XI och Karl XII, båda ställande stora medel till förfogande och ivriga att höja glansen kring sina representativa uppgifter, Karl XI på Stockholms gamla slott och Karl XII för det slott, som måste byggas i det brunnas ställe. Den hårt upptagne Karl XI måste Tessin helst ha instängd i ett skyddat rum för att få tillfälle att för honom utveckla sina planer. Tessin inskräper det viktiga i att vara korrekt med detaljerna, när det gäller att i beställda konstverk återge olika regementen och deras beklädnad. I ett annat sammanhang nämner T. att Lars Wallenstedt särskilt ägde kungens öra. Om Karl XII:s begävnin och kommande storhet har Tessin höga tankar.

Spetsarna i tidens svenska ämbetsmannakretsar skymtar, och man är noga på ömse håll att tillmötesgå de önskingar i fråga om beställningar och inköp som de inflytelserika Fabian Wrede och Karl Piper kan ha. Den andra personkretsen som framträder i det epistolära utbytet mellan Tessin och Cronström är franska konstnärer i långa rader. Somliga av dem — såsom bröderna Chauveau, Langlois, Foucquet och kopparstickarna för Suecia antiqua hade man lyckats värva till svensk tjänst, med andra underhandlades om svenskt engagement utan framgång. Somliga utför i Frankrike uppdrag för svensk räkning — såsom Coypel — och slutligen kontaktas den tidens franska världsstjärnor, le Brun, le Nôtre, Launay eller är föremål för diskussion. Särskilt är de stora tapetbeställningar med »les actions du Roy» (Karl X Gustav och Karl XI) föremål för ingående diskussioner år efter år liksom insamlandet för Tessins räkning av bildmaterial belysande ceremonialväsendet som »les tournaient» eller »les entrées». Här är det särskilt den store konnässören av heraldik, ceremoniväsen och emblematik abbé Menestrier, som är centralfiguren.

I notapparaten meddelas i allmänhet tillräckliga uppgifter om omnämnda personer, om brevsamlingens tidigare utnyttjande av forskningen och överhuvudtaget om de ganska omfattande studier, som både från franskt och svenskt håll — ej minst av de båda utgivarna — ägnats de svensk-franska konstförbindelserna. Hernmarcks och Weigerts stora publikation kommer med säkerhet att ytterligare stimulera till nya forskningar.

Nils Ludvig Rasmussen

Officerskåren i Finland under 1700-talet

När Kaarlo Wirilander 1950 framlade sin gradualavhandling *Suomen upseeristo 1700-luvulla*, stod det klart för varje socialhistoriskt intresserad läsare, att den vetenskapliga litteraturen hade berikats med en undersökning, som med noggrannhet och konkretion belyste väsentliga sidor av ståndssamhällets vardag inom det gamla svenska riket. Samtidigt fanns det anledning att beklaga, att den i finska språket obehändrade gick miste om större delen av innehållet; huvudlinjerna kunde visserligen följas med hjälp av tabellerna och den tyska sammanfattningen, men en rad enskildheter var svårpejlade (jfr Historisk tidskrift 1952, s. 179 f.). Med desto större tillfredsställelse kan det nu konstateras, att Wirilanders bok blivit ett av de finskspråkiga arbeten, som genom Nordiska kulturkommissionens försorg översatts till svenska (*Officerskåren i Finland under 1700-talet. En socialhistorisk avhandling om den finska arméns officerare*. Introduktion av Bertil Broomé. Till svenska av Claës Gripenberg. 312 s., Natur och Kultur, Falun 1964. Pris 29: 50).

Den av allt att döma mycket välgjorda översättningen förmedlar helt naturligt en vida rikare kunskap, än tabeller och sammanfattning kunnat ge. Framför allt får läsaren ett starkt intryck av författarens ambition att alltid bevara kontakten med den individuella verkligheten. I likhet med sin föregångare Gunnar Suolahti — det finska prästerskapets historiograf — älskar Wirilander att exemplifiera sina resonemang genom att anföra relevanta namn på släkter, familjer och individer. För många läsare torde namnuppräkningsarna vara mycket associationsrika, för andra är de kanske en smula tröttnande; i varje fall ger de en betryggande känsla av att Wirilanders tabellariska sammanställningar — en ingrediens som saknades hos Suolahti — belyser konkreta människooöden. Personhistorikern har följaktligen, även oavsett de socialhistoriska aspekterna, mycket att hämta i boken. Den hade varit ännu värdefullare som referenspunkt, om personregistret hade varit en aning fylligare. När författaren, såsom ofta sker, nämner en person utan att ange förnamn eller initialer, ger registret blott upplysning om efternamnet. De nio sidhänvisningarna vid namnet »von Essen» (av vilka en är felaktig) avser sålunda i somliga fall individer, som inte blivit ordentligt identifierade, i andra fall ätten som helhet eller delar därav.

Den officersmiljö, som Wirilander har tecknat med så säker hand, var i vissa avseenden kännetecknad av rörlighet, i andra avseenden av stark stabilitet och kontinuitet. Rörligheten berodde i första hand på att den militära karriären hade så många olika trappsteg. Varje befälsperson tvingades därför att byta tjänst och boställe många gånger under sin bana. När t. ex. en överstelöjtnant befordrades till överste, satte detta normalt i gång en kedjereaktion av personförflyttningar ända ner till de lägsta befälsgraderna. Under krigstider ökade omsättningen kraftigt genom dödsfall, avskedstaganden, nyuppsättningar m. m., vilket ledde till ökad geografisk och social cirkulation. Särskilt var detta fallet under det stora nordiska kriget, då ett stort antal baltiska officerare placerades vid de finska förbanden och

då även det ofrälse inslaget växte. Under senare delen av 1700-talet dominerade däremot tendensen till regional och social homogenitet. De infödda finländarna kom i allt starkare övervikt, samtidigt som det ofrälse elementet krympte, liksom i själva Sverige. Sistnämnda tendens bröts dock tillfälligt under 1780-talet. I det stora hela blev den finländska officerskåren mer och mer som en stor familj, kännetecknad av sammanhållning, nepotism och ovilja mot alla »främlingar», liksom mot alla befattningshavare av påtagligt enkel härkomst. De privata intressena på högsta ort bevakades genom resor till huvudstaden eller med hjälp av där bosatta kommissionärer.

Den sociala atmosfären var dock inte riktigt densamma i hela Finland. Wirilander klarlägger på ett mycket intresseväckande sätt olika regionala särdrag. I det på adliga och ofrälse officerssläkter fattiga Österbotten rådde exempelvis ett annat rekryteringsläge och andra cirkulationsförhållanden än i de mera centrala landskapen. En särställning hade också de sydöstliga provinserna, som två gånger drabbades av kraftiga territoriella ingrepp.

Till de kontinuitetsbefrämjande och antidemokratiska faktorerna hörde det trots upprepade förbud florerande tjänsteköpsystemet, som var tidens osmidiga sätt att lösa officerarnas pensionsfråga; dess mest påfallande för att inte säga upprörande svaghet låg däri, att en officershustru, som hade olyckan att mista sin man på slagfältet eller eljest i tjänsten, lämnades på bar backe. Wirilander ger en förträfflig, mycket välkommen redogörelse för hur detta ackordsväsen i princip fungerade men har inte mycket att anföra om belysande konkreta fall; hans källmaterial tycks här i stort sett ha lämnat honom i sticket. Vi vet fortfarande märkvärdigt litet om de faktiska ackordsbeloppen, och det är mycket svårt att bedöma, i vad mån tjänsteköpen verkligen kastade om befordringsgången, så att kapitalstarka officerare enbart tack vare bättre privatekonomi kunde passera bättre meriterade men fattigare kamrater.

Bertil Broomé har i sin introduktion till Wirilanders bok uttryckt en förhoppning om att den skall kunna inspirera till liknande undersökningar rörande officerskåren i Sverige. Det finns allt skäl att instämma i denna önskan. En intensiv granskning av förhållandena i något eller några svenska landskap skulle troligen vara särskilt givande. Genom sin omsorgsfullhet, innehållsrikedom och metodiska mognad skulle Wirilanders avhandling bli en utmärkt vägvisare för dylika forskningar.

Sten Carlsson

Gustav III och äran

I sin gradualavhandling *Ära och minne. Studier kring ett motivkomplex i 1700-talets litteratur* (Bonniers 1965; 301 s.; kr. 38:50) har Sven Delblanc ställt sig före uppgiften att behandla de litterära reflexerna av 1700-talets diskussion om ärans och äregirighetens betydelse för indi-

vid och samhälle, den nära med dessa motiv förknippade kulten av stora män och kravet att dessa i litteraturen bör framställas som moraliska exempel. Undersökningens tyngdpunkt har förlagts till den gustavianska litteraturen med särskild tillämpning på Gustav III.

Avhandlingen inledes med en intresseväckande allmän idéhistorisk utredning av ärebegreppets roll i äldre tider men framför allt inom 1700-talets upplysningsrörelse, då det första medvetna försöket gjordes att konstruera ett system av sekulariserad, icke kristen moral, inom vilken äregirigheten är ett de stora själarnas signum. Gärna ger man därvid försteget åt den postuma äran inför eftervärlden. Inom upplysningstänkandet spelar eftervärldsdoktrinen, tron på att de ofta misskända föregångsmännen skall av en upplyst eftervärld få sin upprättelse, en stor roll. Åtrån efter en posthum ära är en »passion noble des grandes âmes». Därvid har diktaren en betydelsefull uppgift. Han skall genom den nya diktart som får sin klassiska utformning under 1700-talet — elogen — fylla den viktiga funktionen att skänka odödlig ära åt stora män. Den som älskar äran bör också älska diktaren. Under Ludvig XIV:s enväldsregim blir det litteraturens uppgift att glorifiera solkonungens bragder. Denna hjältekult får sitt centrum i Franska akademien.

Idén om kulten av stora män, liksom kännedomen om den franska elogens främsta företrädare, Antoine-Léonard Thomas, tränger in i Sverige under 1700-talets senare del. 1768 översattes tre av hans eloger till svenska, bland dem elogen över Sully. Carl Fredrik Scheffer, Gustav III:s guvernör från hans tio- till sextonårsålder, var en varm beundrare av Thomas. Säkertligen först genom honom har kronprins Gustav stiftat bekantskap med Thomas, och det är ingen tillfällighet att vi bland hans mer eller mindre fragmentariska författarskap under kronprinsåren finner en ofullbordad översättning av Thomas' eloge över Sully.

Redan från de tidigaste ynglingaåren har kronprins Gustav således fått lära sig, att den stora äregirigheten ingalunda är en egenskap att skämmas för. För en fursteson och blivande konung var det en mäktig sporre att tänka sig strävandet efter både en ära under jordelivet och framför allt en postum ära som en självklar och berättigad egenskap. Under sin första resa till Frankrike som kronprins 1770—1771 lärde kronprins Gustav känna detta lands tongivande författare, »filosoferna», och insåg betydelsen av att vinna deras uppskattning. Fastän en beundrare av Voltaire och en anhängare av den tidiga upplysningen, blev dock inte hans sammanträffande med 1770-talets »filosofer» odelat angenämt. Han stöttes tillbaka av deras anspråksfullhet och radikala politiska åsikter. Delblanc uttrycker i det sammanhanget sin uppfattning, att Gustav III:s attityd som upplyst monark var mer beroende av opportunism än av personlig övertygelse, och att han endast »punktvis» upptagit element av upplysningens tänkande. Till en viss grad är detta otvivelaktigt sant. Delblanc förbiser dock, att i varje fall en av upplysningens grundläggande idéer, den om tolerans och trosfrihet, helt gick Gustav III i blodet. Den stämde också väl ihop med hans humanitet, som var ett utmärkande drag i hans väsen.

Delblancs utredning av begreppen ära och minne bidrar att kasta ett

ytterligare nyanserat ljus över dessa idéers betydelse för Gustav III:s tänkande. Särskilt fäster man sig kanske vid den roll som eftervärldsdoktrinen spelat för honom redan från hans tidigaste mannaår. Då han vid nitton års ålder börjar att ännu blott för sitt nöjes skulle skriva sina memoarer, gör han ett längre uttalande, som i det här sammanhanget är av intresse. Delblanc anför endast en liten del därav, men det kan vara värt att citeras in extenso:

»J'ai fait bien des réflexions aux préventions des hommes qui leur fait(!) porter souvent des jugemens bien faux de leurs contemporains. J'ai entendu louer et même exagérer l'esprit et le mérite de plusieurs personnes qui au plus n'avaient que le bon sens, et d'autres blâmer et même détester comme des méchants, des caractères noires, ceux qui n'avaient que des qualités aimables, dont la générosité et les talents avaient peut-être été obscurcis par des circonstances fâcheuses, mais qui dans le fond possédaient un caractère fort estimable. Cette prévention, si naturelle aux hommes, l'est encore plus dans un pays, où la constitution même donne occasion à des parties et où l'état a été et est encore déchiré par les factions. Que de faux jugemens notre esprit prévenu ne nous fait-il porter de nos contemporains. L'intérêt personnel, la haine, les goûts frivoles, tout contribue à nos aveugler. La postérité seule, depouillée de préjugés, sans autre intérêt que celui de la vertu, sait mettre une juste valeur aux actions. C'est pour elle que j'écris. Son admiration me payera assez de mes bonnes actions, et son blâme sera une punition très sévère des fautes, des faibles et des péchés mêmes que j'aurai commis. L'amour du peuple, ce bien si flatteur et si passager, ne pourra me tenter. Il en est trop prodigue, et j'aurai à le partager avec tant de monde qui ne le mérite pas, que ce ne peut être (!) une récompense de mes peines. Son estime est le seul (!) de ses faveurs que je me forcerai à chercher. Elle est si fort éloignée de son amour, que je crois pouvoir les séparer ici. Mais un bien que je peux seul me donner et que je tâcherai toujours de conserver, c'est ma propre estime. C'est elle seule qui m'a soutenu dans bien des affaires désagréables et qui, j'espère, me soutiendra toujours. Je suis né pour l'état, c'est son intérêt qui gouvernera mes actions. Tant que je suivrai ce que cet intérêt me dictera, mes actions seront justes et bonnes, puisque je remplirai le but de ma naissance, mais dès que je m'écarterai de ces principes, je suis répréhensible. C'est selon ces fondemens que la postérité doit juger de mes actions. Au reste, qu'on ne croie pas que je veuille cacher mes fautes ou les pallier. Au contraire, je ferai mon possible de n'en omettre aucune. Ils(!) seront assez connu(!) d'ailleurs, et ce serait inutile pour moi de les cacher.»

Man måste erkänna, att dessa rader, lästa i sin helhet, trots sin delvis otympliga och felaktiga franska, mera bär vittne om den unge författarens djupa känsla av ansvar inför den väntande stora uppgiften än om ärekräver. Sen är det visserligen riktigt, som Delblanc framhåller, att tanken på en rättvisande eftervärlds dom mången gång tröstat Gustav III inför de svårigheter, som skulle möta honom längre fram i livet.

I samband med eftervärldsdoktrinen står som nämnts den under 1700-talet alltmör segrande tanken på plikten och betydelsen av att ära stora mäns minne. Det är denna tanke som enligt Gustav III:s önskan skulle i Sverige framför allt ta form i de äreminnen, som för medlemmarna i en kommande svensk akademi efter franskt mönster skulle bli en stor uppgift att ägna sig åt. Gustav III ville själv dra upp riktlinjerna, efter vilka dessa äreminnen eller eloger skulle skrivas. Det var också i dess anda som Magnus Lehnberg året efter Svenska akademiens tillkomst skrev sitt äreminne över

Birger Jarl, sedan kungen själv, utan uppgivande av författarens namn, hade skrivit sitt äreminne över Lennart Torstensson. Magnus Lehnberg fick naturligtvis det stora priset vid tävlingen 1787. Men det hedrar, som också Delblanc framhåller, både Gustav III och akademien, att Axel Gabriel Silverstolpe, som vid samma tävling inlämnade en eloge över Birger Jarl, och 1791 en eloge över Sten Sture den yngre, vilka båda innehöll, den förra en förtäckt, den senare en öppen kritik av Gustav III, fick i förra fallet hedersaccessit, i senare fallet det stora priset. »Kungen själv berömde talet — det om Sten Sture — och motsatte sig på intet sätt de mest anstötliga ställena.»

Kommen så långt i sin avhandling säger sig Delblanc vilja ägna återstoden av densamma, det vill säga ungefär hälften, åt en granskning av Gustav III:s idéer om ära och minne och dessas betydelse för hans verksamhet som författare, mecenat och kulturpolitiker. Som utgångspunkt väljer han ett avsnitt av Olle Holmbergs bok om Leopold och Gustav III, där en längre karaktäristik av den senare lämnas, dock inte som kulturpersonlighet utan som en människa med stora egenheter. Holmberg »framhåller» enligt Delblanc, »att Gustav III:s litterära mecenatskap inte enbart eller ens i första hand dikterades av ett abstrakt intresse för litteraturen utan fastmer av en strävan att engagera diktarna för den gustavianska propagandan och en önskan att vinna ära för egen del i samtid och eftervärld». Holmberg noterar »en inriktning på ryktets ära, som hos få människor har varit så stark som hos Gustav III». Redan utgångspunktens riktighet kan möjligen diskuteras. Men då Delblanc tillägger, att denna observation vidimeras av att den »ideligen upprepas i de samtida memoarerna», är han ute på osäkrare mark. Att utan någon som helst källkritisk granskning utan vidare acceptera de gustavianska memoarernas vittnesmål är verkligen att bygga på en ytterst osäker grund. Något längre fram stöder han sin mycket kritiska uppfattning om Gustav III som mecenat på Henrik Schücks 1904 utgivna »Gustaf III. En karaktärsstudie». Det vill säga Delblanc uppger i litteraturförteckningen denna källa som »Gustav III. Svenska bilder, VI, 1941», där Schück egendomligt nog ordagrant omtryckt sin essä från 1904, fastän han själv under den långa mellantiden avsevärt reviderat sin hyperkritiska uppfattning av kungen, något som framgår av hans »Illustrerad svensk litteraturhistoria, 3:e fullständigt omarb. uppl., IV, Gustavianska tiden», 1928. Delblanc tillägger emellertid troskyldigt: »Schücks tolkning av kungens intentioner kan verka övertygande i ljuset av vad vi redan anfört.»

Hade det inte i detta sammanhang varit riktigare att utgå från vad vår nu levande förnämsta kännare av den gustavianska tidens historia professor Sten Carlsson säger i den 1961 utkomna »Svensk historia», del II: »Djupet och äktheten i Gustav III:s estetiska intressen har stundom satts i fråga, men med uppenbar orätt. — — — Han var sin generations förnämsta värtalare och stilist, och som kulturmecenat var han icke blott ovanligt ambitiös och frikostig utan också påtagligt säker i sitt omdöme.» Delblanc konkluderar däremot, stödande sig på vad Henrik Schück sagt för 60 år sen: kungen protegerade för att vinna ära.

Kommer vi så slutligen till det väsentligaste litterära underlag, som Delblanc utvalt för sitt bedömande av Gustav III:s kulturpolitiska gärning, hans stora tal vid Svenska akademiens instiftande och hans avsikt med denna. Senast Henrik Schück har grundligt utrett omständigheterna kring akademiens tillkomst i Svenska akademiens historias första del, utkommen 1935. Han talar därvid om det kungliga talets »lyriska flykt» och yttrar: »Det väsentliga i vältaligheten var för Gustav III den fosterländska idealism, som trots allt dock var ett av grunddragen i hans karaktär.» Delblanc menar emellertid att det »ändå inte torde vara omöjligt att kasta ett nytt ljus över kungens intentioner med sin akademi.» Och vilket är då detta nya ljus?

Talet består av elva glestryckta sidor i Gustav III:s skrifers första del. Av dessa elva sidor utgörs minst hälften av harangeringar till de nya ledamöterna. På de övriga sidorna och framför allt i talets början utsäger han sin avsikt med att grunda denna akademi: Att befrämja rikets nytta, att bidra till det svenska namnets ära har alltid varit hans högsta önskan. Tidigare har Sverige vunnit namnkunnighet genom sina segrande vapen. En annan ära återstår oss ännu att förvärva, den som är vitterhet och bokliga konster följaktig. Den kan endast vinnas under lugna tider, men om en lång fred bidrar till rikets väl, »föder den oftast av sig en orkeslöshet i själen, som alstrar barbari och förkolnar de snillen som i andra tider upplyste och hedrade fäderneslandet». Då kan hända att lugnet förbereder större välvningar, om ej »en försiktig vaksamhet bereder dem tillfällen att göra sig nyttiga och vidfrejdade». »Den tävlan, den livlighet som vetenskap och vitterhet uppväcka, är det enda medel att i lugna tider bibehålla den värma i sinnen, som kan tjäna fäderneslandet och dana i fredens sköte de medborgare, vilkas själar en gång kunna bidra till att frälsa riket då stormar uppväckas. Men utan språkets namnkunnighet i främmande länder bliver deras ära som i vitterhet det odla, ej kunnig, och utan dess stadgande med säkra lagar, blir dess namnkunnighet omöjlig; ty utan stora skribenter blir ej språket känt, och utan säkra regler kan ej ett språk väl skrivas. Det är till detta stora verk jag lägger i dag den första grundval, och det är Eder jag utsett att stifta för språket lagar, att fullborda mitt verk.» Härur vill Delblanc genom ett resonemang, som förefaller ganska krystat, utläsa den meningen, att det viktigaste syftet med akademiens stiftande var att bidra till Sveriges ära, att man därigenom skulle kunna förebygga revolutioner, då snillena »i hopp om den ära som prismedaljer och akademi-fåtöljer innebär, eggas till nyttig äregirighet», som avledes till »vitterhetens politiskt harmlösa fält». Efter detta resonemang kan förf. dra slutsatsen, »att politiska motiv bidragit till instiftandet av Svenska akademien förefaller mig sålunda uppenbart». För att ytterligare styrka sin uppfattning uppdrar förf. här en parallell med Gustav III:s införande av svenska dräkten. Genom ett mycket fritt citat efter Odhner, som i sin tur citerar ett brev från kungen till C. F. Scheffer från år 1773, kan Delblanc påstå att kungen själv erkänt, att svenska dräkten bland annat skulle tjäna syftet att avleda det politiska intresset. Det kan då vara värt att lägga märke till vad Sten Carlsson säger om samma sak: »Till Gustav III:s ekonomiska

politik kan räknas införandet av en nationell dräkt 1778. Ett huvudsyfte med denna uniformering var nämligen bekämpandet av utländsk import och modeväxlingar.» (Svensk historia, II).

Delblancs resonemang kan kanske verka bestickande men är knappast övertygande. Man kan nog inte komma ifrån att vad Gustav III framför allt avsåg med sin akademi har han klart utsagt inte bara i stiftelsebrevet utan än mer i stadgarnas 22:a och 23:e paragrafer: »Akademiens yppersta och angelägnaste göromål är att arbeta uppå svenska språkets renhet, styrka och höghet, så uti vetenskaper som särdeles i anseende till skaldekonsten och vältaligheten uti alla dess tilhörande delar. — — — Ty åligger även akademien att utarbete en svensk ordabok och gramatica, jämte sådana avhandlingar som bidraga kunna till stadga och befordran av god smak.» Detta stämmer ju också helt överens med Gustav III:s otvetydiga avsikt med upprättandet av en svensk opera och en svensk dramatisk teater, nämligen att just teatern skulle mer än något annat vara ägnad att odla sinena, förfina smaken och utveckla det svenska språket. I sin iver att finna belägg för Gustav III:s obestridliga strävan efter ära överdimensionerar förf. kungens avsikter i politiskt och propagandistiskt avseende i hans stora tal vid Svenska akademiens instiftande men underdimensionerar samtidigt hans efter allt att döma ärliga avsikt att slå ett slag för detta svenska språk, som han dock älskade, fastän han inte själv behärskade det fullkomligt. Samtidigt kommer förf. också att undervärdera kungens intresse för den svenska litteraturens företrädare liksom över huvud taget hans betydelse som kulturpersonlighet. Man förstår visserligen att det aldrig varit förf:s avsikt med sin avhandling att ge en allsidig bild av Gustav III men att han endast velat renodla ett visst tankekomplex hos honom och studera dess återverkan på hans handlande. Men för att sätta in detta komplex i dess sammanhang måste man dock ha en så vitt möjligt riktig och mångsidig bild av den person det gäller. När det i detta fall rör sig om en så mångsidigt verksam personlighet som Gustav III, måste man känna till det väsentligaste och det nyaste som skrivits om honom. Man kan alltså inte rimligen stöda sin uppfattning på Henrik Schücks föråldrade, delvis av denne själv övergivna uppfattning men inte ta hänsyn till Sten Carlssons banbrytande forskningsresultat. När således Delblanc säger: »Det är en välkänd iakttagelse att Gustav III:s period som 'upplyst reformator' upphör vid 1780-talets början», så är detta en numer av historikerna övergiven uppfattning.

Sven Delblancs avhandling är en till eftertanke eggande, personligt skriven och i sin orientering inom en viss del av 1700-talets idéhistoria intressant läsning. Den bidrar att belysa den stora roll strävandet efter ära otvivelaktigt spelade som incitament för Gustav III:s handlande. Men den ställer, dels genom författarens bristande orientering inom den moderna vetenskapliga litteraturen om Gustav III, dels sin stundom väl våghalsiga dialektik, kulturpersonligheten Gustav III i en falsk dager.

Beth Hennings

Johan Henric Kellgrens utveckling till skald och kulturkämpe

Då Johan Stenhammar år 1797 tog säte i Svenska akademien tecknade han sin företrädare med bl. a. följande ord: »Hvar känsla, hvar sinnesrörelse hade i *Kellgrens* ansigte sitt lefvande och hastigt förändrade uttryck. Ingen kunde i högre grad äga denna känslans mimik, som uttrycker själen; den förrådde sig lifligen i hans röst, hans ansigte, hans åtbörder. Än, vid åtanken af mensklighetens olyckor, af det ömma och rörande i lifvet, lyfte sig hans öga, skymdt af en half tår mot himmelen; än, vid betraktelsen af förtryck och lidande, mulnade hans blick, och hämnnden ljungade från hans panna; än lekte skämtet, ironien och åtlöjet på hans läppar; än utbredde oskulden och välviljan ett mildt lugn öfver hans anlete.»

Det är denna rikt skiftande diktarnatur med sin »eld och lifliga rörlighet», som Sverker Ek gjort till föremål för en omfångsrik och sammanfattande monografi, varav första delen nu utkommit. Den bär titeln *Kellgren* med underrubriken *Skalden och kulturkämpen* och skildrar diktarens »utveckling fram till segern med Gustaf Wasa 1786» (Solna 1965, Natur och Kultur, 480 s., pris 24: —, inb. 30: —).

Trots att verket endast bär Sverker Eks namn har det tillkommit i intimt samarbete mellan honom och hans hustru Ingrid Ek, varom också dedikation och förord bär ett oförtydbart vittne. Det är mångårig, hängiven och gedigen forskargärning som ligger bakom detta verk, och genom Ingrid och Sverker Eks insatser har Kellgrensforskningen tillförts nytt material och nya rön, som väl tillvaratagits i det nu föreliggande litteraturvetenskapliga verket. Resultatet av all inträngande forskarmöda har väl inte blivit någon helt ny Kellgrensbild, men vad de uppnått är betydande nog. De har lyckats visa att det i Kellgrens litterära utveckling finns en kontinuitet, vilket här för första gången framställs i all sin övertygande skärpa.

Av denna huvudtes synes avhandlingens metodiska uppläggning vara be-
tingad. Med vissa mera markanta undantag — som Voltaire-striden i Stockholms Postens tidigaste årgångar — behandlas Kellgrens dikter och prosa-
artiklar i en övervägande kronologisk framställningssång. Siktet är härvid i främsta hand och till största delen inriktat på Kellgrens utveckling som skald och kulturkämpe, vilket också verkets undertitel anger. Mera i förbi-
gående eller i snabbt utförda sammanfattningar redovisas Kellgrens person-
lighetsutveckling. Kellgren som människa får härigenom träda tillbaka för Kellgren som diktar- och kulturpersonlighet.

Valet av en övervägande kronologisk metod för undersökningen av Kellgrens stilutveckling som diktare och prosaist synes mig inte alltigenom lyckligt. Det har lett till en viss svåröverskådlighet genom att framställningen tar upp trådar från olika håll, medan läsaren ofta lämnas i osäkerhet om vart dessa trådar skall leda eller hur de är tänkta att tvinnas samman. Det är egentligen först vid bokens slut som man får en möjlighet att klart genomskåda och överblicka utvecklingslinjer och sammanhang. Ett fastare grepp kring vägledande huvudsynpunkter skulle för läsaren ha underlättat att följa framställningens gång.

Så vitt jag fattat Åbotidens betydelse i Kellgrens liv, utgör denna period

i vidsträcktaste mening hans läroår. Det är då som han söker komma till klarhet över sig själv och sina möjligheter. Han söker inte endast finna sin stil som diktare och prosaist. Han är också på jakt efter en livsåskådning och ett mål i livet.

Stenhammars karakteristik, som Sverker Ek citerat (s. 162), ger oss i första hand en bild av Kellgren som känslomänniska. Men detta är ju bara en sida av skaldens väsen. Då Kellgren i *Mina löjen* riktar sin kritik mot »tidens Lärde» och »all den lärda dårskaps gröda», brännmärker han framför allt de lärdes oförmåga att känna »den kraft som hjertat drager» och hjärtats »brist» och »bot». Vad de lärde härvid i sitt »vurmeri» försummat, upplever Kellgren som ett för honom personligen angeläget och vitalt problem, att finna ett svar på livets frågor, livets mening. Detta synes mig vara en minst lika viktig sida av hans bildningskamp under de akademiska studieåren som hans strävan att finna en personlig stil. Till detta kommer ytterligare en omständighet — viljemänniskan Kellgren. I sitt förhållande till Clewberg upplevde han just den sidan av sin natur: »Du, som i den själen som är oss gemensam, utgör Förståndet, då jag däremot viljan.» I Sverker Eks omskrivning blir detta drag hos Kellgren till »en märklig vilja att förnya och gå vidare». Men ett med denna vilja synes mig också vara Kellgrens strävan att göra sin talang ekonomiskt och socialt fruktbarande eller för att citera Eks ord i ett annat sammanhang »att slå sig fram till platsen som Gustav III:s gynnade hovskald». På annat sätt har man svårt att tolka Kellgrens bittra besvikelse över att hans ode till konungen vid dennes besök i Åbo 1775 gick majestätet spårlöst förbi. Hade dessa synpunkter mera klart och bestämt framhävts redan i kapitlet om Kellgrens verksamhet i Auroraförbundet skulle det ha varit lättare att följa framställningen och läsaren hade inte behövt sväva i osäkerhet om vad som är stilövningar, bildningskamp eller litterärt-social ambition hos den unge Kellgren. De finns förvisso med i det metodiska mönstret, men det sker en ständig glidning mellan dem utan att läsaren på förhand varskos om synvinklarnas förskjutning.

Sina tidigaste stilmönster söker den unge Kellgren hos Dalin och Holberg. Men snart blir för honom Voltaire den högt beundrade mästaren. Det är också som övertygad voltaireanhängare han gör sin entré bland Aurorabröderna. Inte minst bidrar härvid hans lärare Henric Gabriel Porthan till att vidga hans horisonter under studieåren i Åbo. Han blir förtrogen med Horatius' diktning. Han gör bekantskap med engelsk och tysk nyhumanism och förromantik. Han lär sig uppskatta olika slag av folkpoesi: biblisk, ossiansk, nordisk och finsk. I Bibelns poetiska språk var han sedan barnåren väl hemmastadd, och Ossians sånger lockar honom att i prosaöversättning publicera ett par brottstycken. För engelsk diktning kommer han med tiden att hysa en utpräglad förkärlek. Han prisar den för dess »majestätiska utseende», dess »ädla gång och hjärtsmältande ömhet» på bekostnad av »det förtrollande behag, den smak att pryda sig och det quicka fjolleri», som utmärker den franska poesin. Särskilt Young och Pope vinner hans uppskattning. Han tar intryck av den deskriptiva landskåpsdikten, inte endast sådan han möter den hos Saint-Lambert utan också hos Gyllenberg,

Creutz och Oxenstierna. Han söker utbilda sig i såväl den lätt och elegant kåserande »horatianska» stilen som den mera högstämde »pindariska» ode-stilen. Hans försök i den sistnämnda genren vid kungabesöket i Åbo 1775 blev som nyss nämnts närmast ett misslyckande, även om odets genomförda ljussymbolik utnyttjas på ett för Kellgren effektivt och karakteristiskt sätt. Den »horatianska» stilen låg vid denna tid onekligen bättre till för honom och under sina konditioner på finländska herrgårdar hade han, som han själv vittnar, lärt sig »antaga det otvungna men höfliga skick, den fria men anständiga ton, det lätta och behagliga i seder och umgänge, som göra skickligheten gällande». Att vidare utveckla och konstfullt förfina denna konversationsstil blir nu hans mål, och genombrottet inom denna stilgenre når han med Sinneförenings förening, En stadig man och Mina löjen, där han ohöljt lägger i dagen sin njutningsfilosofi, sin pessimism och sin av La Mettrie och Helvetius inspirerade materialistiska världsåskådning.

Vid denna tidpunkt hade han lämnat Åbomiljön och de akademiska studierna bakom sig och vunnit anställning som informator i det Meijerfeldtska huset. I Stockholm inträffade en händelse av genomgripande betydelse för Kellgren, hans möte med Glucks opera och dess tonvärld, som för honom blev en oförglömlig upplevelse. Att själv försöka sig som librettoförfattare blir en tanke, som snabbt tar gestalt hos honom, så mycket mer som han hyser förhoppningar, att en opera av hans hand skulle kunna »tjena till en invigningspiece», när det nya operahuset, som var under uppförande, skulle öppnas. Kellgrens första operastycke synes inte nämnvärt ha tilltalat Gustav III, men förefaller likväl att ha fäst kungens uppmärksamhet på honom. Kellgren fick nämligen i uppdrag att utarbeta en prolog till Marmonnets »Comedie Ballet» Zemire och Azor, som till drottningens ära uppfördes på Magdalenadagen den 22 juli 1778 på Drottningholmsteatern. Uppdraget innebar inte endast att en närmare förbindelse knöts mellan kungen och Kellgren utan att Kellgren också gjorde bekantskap med komediballetens översättarinna Anna Maria Malmstedt och hennes blivande make Carl Peter Lenngren. Därmed inträdde Kellgren i den intressegrupp, som skulle utgöra boktryckare C. J. Holmbergs medarbetarstab, då han på hösten 1778 startade Stockholms Posten.

Det är i egenskap av journalist, som Kellgren på allvar utvecklas till kulturkämpe. Han strävar målmedvetet att bedöma den svenska litteraturen och teatern efter samma måttstock, som tillämpas i de ledande kulturländerna, Frankrike och England. I sitt krav på klarhet och enkelhet är hans smak klassisk, och i syfte att odla denna smak drar han obevekligt upp en fast gränslinje mellan dikt och pekoral. Han vill rycka upp den försoffade borgerliga läsekretsen ur dess slentrian, tankelättja och passivitet genom att få till stånd en radikal debatt i livsåskådningsfrågor och moraluppfattning. På alla fronter inleder han en kamp för upplysningen och dess idéer. Härunder hopar sig inte bara hans arbetsuppgifter. Hans behov av att nå inre samling och samtidigt hänsynslöst värna sin integritet, sin frihet och sitt oberoende medför att han tar avsked från sin informatorstjänst och väljer utvägen att bli »fri och fattig litteratör».

Detta beslut påskyndar Kellgrens konstnärliga mognadsprocess. I Våra

villor ger han uttryck åt en fördjupad livssyn med framhävande av inbillningslivets betydelse för upplevelsen av verkligheten. Ty blott genom den inbillningskraft, som förespeglar oss osjälviska mål för vår strävan, kan detta enda liv som förunnas oss bli lyckligt. Härigenom öppnar sig för Kellgrens jag ett nytt livsinnehåll. Att offra själviska hänsyn för ett allas gemensamma mål och när landets väl så kräver, har från denna tid blivit hans allvarligaste strävan, utan att han därför avstår från sådana privata lyckomöjligheter, som kan förenas med detta uppsåt.

Det är detta medborgerliga patos som fyller hans opera om Gustav Wasa och som ger dess vers sitt liv. Men det är ett liv av helt annat slag än det som tidigare präglat Kellgrens dikt. I operans körer och recitativ visar sig Kellgren, den lägre poetiska stilens mångkunnige mästare, som en suverän behärskare av den mäktiga högre stilen, den stil, som han under Åbotiden sökte lära sig bemästra men då utan större framgång. Som karakteristiska drag skulle man kunna framhålla djärv utflykt, ädel frihet, rik och brinnande inbillningskraft, hög och manlig stil. Uttrycken är inte slumpvis valda utan hämtade ur Kellgrens kritik av Thorilds Passionerne, där de betecknar allt det som Kellgren uppskattade i denna dikt. Hans granskning visar på en gång dels hur nära han och Thorild stod varandra, dels vad som principiellt skilde dem åt i fråga om smakuppfattning och snilledyrkan.

Med Gustav Wasa står Kellgren inför porten till konstnärsskapandets yttersta mognad. Upplysningskampen är beredd att föra vettets och vetandets talan och Den nya skapelsens skald går att uppenbara »inbildningens» ofattbara under — kärlekens livgivande makt.

Det är på detta sätt, som jag uppfattat den väsentliga tankegången i Ingrid och Sverker Eks framställning av Kellgrens utveckling fram till »de tysta åren» vid 1780-talets mitt. En vandring med de båda författarna är ingen promenad i någon fransk trädgård med klippta häckar, tuktade träd, geometriskt snörräta eller cirkelformade gångar och vida perspektiv. Det är snarare ett strövtåg i en engelsk park med lummig grönska, slingrande promenader, kuperad terräng och överraskande utsikter och det är framför allt i det sistnämnda som boken om Kellgren har sin charm.

Nils Sylvan

Kirurgminnen från Karl Johanstiden

Den medicinske administratören och kirurgen *Carl Johan Ekström*, adlad *Ekströmer*, har åter aktualiserats, sedan hans självbiografiska anteckningar under titeln *Kirurgminnen från Karl Johanstiden* utgivits och kommenterats av *Wolfram Kock* (Sthlm 1964, Natur och Kultur, 186 s.; pris 24: 50, inb. 30: 50, ill., personreg.). Ekströmers manuskript, som i original förvaras i Ekströmerska familjearkivet på Fogelfors bruk, har tidigare utnyttjats och publicerats i fragmentariska delar (jfr redogörelse, inledn. s. 10 f.) men utges här för första gången i sin helhet.

Självbiografien är daterad 1851 — Ekströmer var då 58 år — men om-

fattar endast hans 28 första levnadsår. Friskt och livfullt berättar Ekströmer om sin barndoms- och ungdomstid i Dalsland, där fadern var bruksförvaltare på Rådanefors senare på Öxnäs, och om sina första bryska kontakter som 15-årig gymnasist med den ytterst primitiva krigssjukvården under norsk-svenska kriget 1808—09: under 1 1/2 år var han verksam som »läkare» på ett provisoriskt fältsjukhus på Öxnäs och på krigssjukhuset i Brinkebergskulle. Mera idyllisk är hans skildring av de fortsatta framgångsrika och målmedvetna studierna i Karlstad och Lund samt vid det nygrundade Karolinska institutet. Till de tidigare mera kända partierna hör Ekströmers framställning av sina upplevelser åren 1813—14, då han som extra bataljonsläkare vid Upplands regemente åtföljde Karl Johans armé till Tyskland. Efter hemkomsten fullföljde han sina teoretiska studier och promoverades i Uppsala 1817. Ekströmers minnen avslutas med en skildring av den treåriga studie- och stipendieresa han företog till kontinenten och England som förberedelse för tjänsten som överkirurg vid Serafimerlasarettet.

Docent Kock har i ett särskilt kapitel tecknat Ekströmers senare öden, hans fortsatta vandring mot de högsta posterna inom dåtida svensk medicin. Den utförliga notapparaten är samlad i en kommentar med sidhänvisningar. I kommentaren ingår en översättning från latinet av Ekströmers doktorsavhandling och lämnas viktigare data för ett hundratal av de i biografien nämnda personerna. Ekströmer har själv i sina anteckningar givit, ibland mycket personligt färgade, bidrag till bilden av åtskilliga av sin samtids betydande män. Främst bland dessa korta personteckningar står den humoristiska skildringen av familjens granne, krigaren och lanthushållaren Georg Carl von Döbeln, som tidvis hade hand om hans uppföstran. Bland dem som hjälpte Ekströmer under hans utbildningstid framhålles särskilt professorerna J. J. Berzelius, E. Gadellius, E. C. Traffenfelt och C. F. Weltzin samt generaldirektören A. J. Hagströmer. Andra som mera utförligt omnämnes i biografien är Karl XIV Johan, Esaias Tegnér samt med. doktorerna P. af Bjerkén, H. Ch. Kewenter, A. A. Retzius och Ch. E. von Weigel.

Gunilla Karlsson

Till Fredrika-Bremer-minnet

Hertha, årg. 52, 1965, nr 5. Till 100-årsminnet av Fredrika Bremers död har Fredrika-Bremer-förbundet utgivit ett särskilt nummer med glimtar från modern forskning, som ytterligare belyser hennes liv och insats.

Eva-Gun Junker ger ett porträtt av författarinnan som gammal, hennes livsföring och intressen, och av traditionen över till en yngre generation. Sture Linnér publicerar ett avsnitt ur sin bok *Fredrika Bremer i Grekland*, vilken kräver sin särskilda anmälan. Om det bidrag studiet av Dante givit till Fredrika Bremers gudsrikestanke ger Gustaf Fredén en nyanserad bild.

Den litterära sidan av Fredrika Bremers verksamhet representeras av Victor Svanbergs studie »Ma chère mère, matriark». Grannarnas centralgestalt sätts här in i hennes sociala sammanhang, och dåtida ståndsförhållanden på den svenska landsbygden tecknas. — En fråga som måste ha intresserat var och en som något följt hur Fredrika Bremers verk blev till är i vilken mån Fredrika Bremers vän Per Johan Böklin påverkat utformningen av hennes böcker. Ying Toijer-Nilsson ger här en intressant inblick i växelspelet mellan vännerna då Grannarna blev till. Utredningen, som ger Böklin en så stor andel i konceptionen att rubriken ifrågasätter om han ej bör kallas medförfattare, redovisar ganska rikligt förut publicerade brev från Böklin. De bekräftar vad man kunnat gissa ur Fredrika Bremers brev, att han velat skapa en harmoni av det kaos som uppstått, då Fredrika Bremer givit utlopp åt en mörk revoltlängtan i Grannarnas Bruno-gestalt. Böklins önskan om försoning sammanföll väl med hennes, men att hans många råd och ingripanden också kan ha känts som ett hämmande ingrepp framgår av hennes stopptecken då han ville ändra den stilistiska utformningen.

Några uppsatser rör Fredrika Bremers sociala intressen. Gunnar Qvist behandlar hennes inställning i negerfrågan, ett problem som också Elof Ehnmark berör i »Fredrika Bremer och Amerika». Här bryter sig uppfattningarna. Medan Qvist gör henne till representant för begynnande rastänkande, som tilldelar negrerna en evigt tjänande uppgift med utlopp för deras emotionella begåvning men underordnad de vitas överlägsna organisationstalang, understryker Ehnmark likheten med Abraham Lincolns program: båda ville att medborgerliga rättigheter åt negrerna skulle föregås av utbildning. För övrigt ger Ehnmark en berikad bild av hur amerikanerna reagerat inför den europeiska författarinnan, grundad på dr Signe Rooths ingående studier i en amerikansk avhandling.

Häftet ger en angenäm känsla av fräschör. Det som står där känns till största delen nytt.

Emil Färnström, *Två drömmares vänskap. Fredrika Bremer och Henri-Frédéric Amiel* (Sthlm 1965, Natur och Kultur, 138 s. Pris: 19: 50, inb. 24: 50).

Då Fredrika Bremer vid 56 års ålder inledde sin resa i den gamla världen, stiftade hon personlig bekantskap med den 20 år yngre professorn i filosofi i Genève Henri-Frédéric Amiel. Han blev långt senare berömd för sin postumt utgivna »En drömmares dagbok». Den ömtåliga natur han där blottar fick Fredrika Bremer en aning om, och Färnström redovisar de goda råd hon ger honom hur han skall komma ur sitt »gnomiska tillstånd» och känna sig mera hemma i verkligheten. Av ömsesidigt idéutbyte ger materialet ej så mycket. För övrigt tycks vänskapen ha grundat sig mera på gemensamma psykiska erfarenheter än på gemensam inställning till tidens idéströmningar. Bredvid den nervöst sensible Amiel ter sig Fredrika Bremer ganska lite drömmande. Vision och idealitet hade de båda, men vid denna tid är Fredrika Bremer inte bara programmatiskt förälskad i verkligheten utan också ganska välorienterad och flitigt verksam i den.

Nära hälften av boken utgöres av bilagor, där Fredrika Bremers brev till

Amiel återges på franska och i översättning, liksom utdrag ur sådana anteckningar i Amiels dagbok, som berör Fredrika Bremer. De ger en utmärkt inblick i två begåvade ogifta personers syn på könsroller och äktenskap.

Eftersom Amiel var god vän med förespråkaren i Stockholm för den fria reformerta kyrkan i Schweiz, J. P. Trottet, ger boken också en skiss av Fredrika Bremers intresse för denna rörelse. Roligast att läsa är den lilla utvecklingen om Fredrika Bremers sammanstötning med Kierkegaard, eller rättare sagt brist på kontakt, eftersom Kierkegaard vägrade att ha »legemlig Omgang» med henne. Kierkegaards reaktion kontrasteras mot Amiels. I hans fräna kommentar om den »Pjankede Omstreiferske» och Fredrika Bremers förstående efteromdöme: »Kierkegaard har sett det Christliga *idealet*» framstår Fredrika Bremers både begränsning och styrka.

Eva-Gun Junker, *Per Johan Böklin—Fredrika Bremer* (Malmö 1965, Allhems förlag, 148 s., personreg. Pris 16: 50).

I en vacker liten bok med gammaldags fason, fint valda motton och trevliga illustrationer ger Eva-Gun Junker en presentation av Fredrika Bremers trognaste brevkorrespondent Per Johan Böklin. Boken fyller ett tomrum och tillfredsställer på ett fint sätt Fredrika Bremer-vännens nyfikenhet på hennes bästa och trognaste vän.

Av de ca 180 bevarade breven från Böklin till Fredrika Bremer återges 26, stundom något beskurna. Mellan breven, som grupperats i perioder, ger Eva-Gun Junker sammandrag av Böklins och Fredrika Bremers liv. Man kan så följa hur deras bekantskap djupnar, hur det bränner till mellan dem och hur deras vägar går åt skilda håll, och i breven direkt uppleva Böklins känslö- och tankeliv. Läser man parallellt Fredrika Bremers brev i Klara Johansons och Ellen Klemans publikation framstår brevskrivarnas personligheter ändå mer levande. Av tidigare opublicerade brev från Fredrika Bremer till Böklin återges tre av mycket stort psykologiskt intresse från det kritiska året 1834.

För Böklins tålmod och varma mänsklighet måste läsaren fatta sympati genom denna bok. Medan Fredrika Bremer genomströvade världen, hyllad av press, indragen i kultureliten och mottagen av regenter, kämpade Böklin en envis kamp för en borgarskola i Kristianstad och ett pastorat; medan Fredrika Bremer njöt av det behagliga umgänget med liberala professorer och filantropiska baroner, stoppades Böklin i sin karriär efter en sympatidemonstration för den liberala kritikern Lindeberg och förbigicks av den store Tegnérns son vid befordran till ett pastorat; medan Fredrika Bremer slog vakt om sin personliga frihet och sitt oberoende, gifte sig Böklin, bildade familj och lekte med dottern »Fiken».

Trots de osäkrare yttre levnadsvillkoren ter sig Böklin som den tryggare. Hans religiositet är fastare knuten till traditionen, trots hans självständighet mera lugnt vilande, och hans ambition och anspråk på livet är måttligare. Ibland kan man kanske ändå undra hur hans ständigt upprepade krav på harmoni och försoning i Fredrika Bremers verk kan ha känts för en författarinna, vars känslor ibland svämmas över i bittert trots. Säkert har Fredrika Bremers böcker litterärt vunnit på att författarinnan återförts till ordningen. Ändå måste man vara glad åt att revolten inte alldeles gick

under i tidens starka krav på »försoning», att hennes »oro» inte stillnade. Och tillräckligt mycket av enfant terrible tycks Böklin själv ha varit inom sin verkningskrets för att kunna följa sin vän bra långt på väg.

Som skildring av en representant för de många undanskymda livsödena i 1800-talets liberala reformsträvanden skulle denna bild av Böklin ägt stort intresse, även om han inte varit Fredrika Bremers vän.

Sture Linnér, *Fredrika Bremer i Grekland* (Sthlm 1965, Bonnier, 158 s., ill., personreg. Pris: 29: 50, inb. 36: 50).

Linnér har dedicerat sin bok till Clio. Boken ger också stora historiska perspektiv, och läsaren förs av författaren och Fredrika Bremer mellan det moderna Greklands barndom omkring 1860, så som Fredrika Bremer iakttagit det, och antiken, så som hon studerat den, med snabba mellanlandningar i turktiden, allt sett ur 1960-talets kritiska synvinkel. Fredrika Bremer använder det förflutna för att förklara samtiden, hon drar moraliska och samhälleliga slutsatser och hon fyller med dess hjälp ruinerna med myternas liv. Linnér bedömer hennes framställning och kompletterar den även till en del, t. ex. med upplysningar om de bysantinska och frankiska välde-
na, som han saknar hos henne. Inte alltid är man säker på var gränsen går mellan Linnér och Fredrika Bremer, men genom Linnérs orientering i nyare forskningsrön får ämnet en dubbelbelysning som gör boken spännande och mycket mer värdefull, även som introduktion till nutida syn på Grekland. Linnérs ton är sakligare än Fredrika Bremers men röjer för övrigt samma betagenhet i landet.

I Linnérs bild av Fredrika Bremer överväger det intellektuella draget, hennes iakttagelser av det politiska och religiösa livet, hennes inställning till det nyligen utkämpade frihetskriget och till kvinnornas samhällsställning, men då och då ges glimtar av den nära 60-åriga författarinnans person, strävande mellan primitiva natthärbärgen och kungliga baler. Till atmosfären kring henne bidrar de utsökta citaten, som ger mycket av hennes personliga stil, och illustrationerna av samtida. Kanske skulle man ha kunnat önska sig mer av de lite ironiskt skarpa beskrivningarna av hennes resällskap, självvalt eller påtvingat. De snabba, lite gammalkvinnligt torrt skämtsamma personskisserna kommer som uppfriskande krydda i hennes skildring. Säkert har Linnér vunnit något han önskat om han lockar läsare till att smaka mer av Fredrika Bremers eget verk.

Boel Smedmark

Södermalms historia

Arne Munthe, *Västra Södermalm från mitten av 1800-talet. Stadsdelen och församlingslivet*. Historisk skildring utarbetad på uppdrag av Sancta Maria Magdalena och Högalids församlingar. (Tr. hos Nordisk Rotogravyr, Sthlm 1965, 534 s., ill.; 35: — kr., inb. 50: —).

Framställningen i Munthes postumt utgivna arbete, vars första del anmälades i PHT 1959, s. 180 ff., börjar vid den tidpunkt, då det sedan länge

stagnerande Stockholm liksom vaknar upp ur sin Törnrosa-sömn och utvecklas till en modern storstad. Från knappt 13 000 personer år 1850 steg västra Södermalms folkmängd oavbrutet till ca 63 000 under andra världskrigets sista år, varefter den på grund av citybildningen stadigt sjunkit till ca 45 000. Efter uppdelningen på två församlingar fr. o. m. 1925 drabbade citybildningen hårdare Maria-delen än Högalids-delen, så att proportionen dem emellan har förskjutits från 2: 3 till 1: 2.

I en utmärkt skriven rundmålning presenteras förändringarna alltsedan 1850-talet. De tekniska nyheterna — gasbelysning, vattenledning, förbättrad gatubeläggning och avlopp — kom också till Södermalm, om än senare än till Stockholms centralare delar. Nils Ericsons sluss invigdes 1854, och järnvägen drogs på 1860-talet fram över stadsdelen. Fattigvård och folkskoleväsen lösgjordes alltmer från församlingsförvaltningen. Den borgerliga kommunen fick 1863 i stadsfullmäktige en representation för hela Stockholm, och församlingarnas sockenstämmor avskaffades. Härigenom försvagades den tidigare oerhört starka församlingspartikularismen, och tanken på Stockholm som en enhet gick segrande fram. Enbart i kyrkostämmorna ägde församlingarna fortfarande ett organ av den äldre typen. Under 1800-talets sista årtionden — »järnvägarnas, dynamitens och tunnelsprängandets epok» (Munthe) — industrialiserades stadsdelen på ett helt annat sätt än förut. Det räcker med att nämna företag som Hæggströms boktryckeri, Tanto sockerbruk, Bergsund, Ludvigsbergs verkstad, Luth & Rosén, Wicanders korkfabrik och Winborgs ättiksfabrik.

Av de många fint tecknade porträtten av församlingens präster fäster man sig särskilt vid Josef Nordlunds — kyrkoherde efter C. C. Lilljenwall —, Fredrik Fehrs — komminister i början av 1880-talet — och K. A. Eklunds — kyrkoherde 1894—1929. Statskyrkans ställning hotades under perioden från två håll: sektreligiositeten vann insteg, med »fattigprästen på Söder», baptistpredikanten John Hedberg som en av de färgstarkaste företrädarna, och socialdemokratien började på 1880-talet på allvar sin kamp i stadsdelen. På grund av den graderade skalan kunde de borgerliga länge hålla sin position i det befolkningsmässigt arbetardominerade västra Södermalm. Typiskt är, att beslutet om byggande av en kyrka i västra delen av Maria — senare Högalidskyrkan — på kyrkostämma i maj 1907 fattades av 91 personer med i genomsnitt 8.6 röster per stämmodeltagare mot 216 med i medeltal 2.2 röster. Ivar Tengbom fick uppdraget att rita den nya kyrkan, sedan en ursprungligen av kyrkorådet vidtalad arkitekt stött på motstånd från överintendentensämbetet, främst I. G. Clason.

I Munthes uppdrag ingick, att framställningen skulle ta hänsyn till »såväl kyrkliga som sociala, ekonomiska och allmänskulturella förhållanden». Få historiker i vår tid har ägt Munthes förutsättningar att med självständig uppfattning behandla så vitt skilda grenar av historieskrivningen. Han har gett fängslande inblickar inte minst i den kulturella miljö, i vilken framträdande borgerliga familjer på Södermalm levde, såsom Hæggström, Montelius och Lamm. Han fick tillfälle att i flera fall utnyttja personligt källmaterial, tillhörande en del av dessa släkter. Det skickligt skrivna kapitlet om det kulturella livet i Maria på 1700-talet i Munthes föregående

del motsvaras av ett minst lika fängslande avsnitt i den nu föreliggande boken. Munthe skildrar anknytningarna till västra Södermalm i skönlitteraturen alltifrån de mera sporadiska glimtarna hos t. ex. Strindberg och Viktor Rydberg till de 1900-talsförfattare, för vilka stadsdelen betytt mer än för 1800-talsdiktarna. Man kan anföra Martin Koch, Eyvind Johnson, Rudolf Värnlund, Ivar Lo-Johansson, Erik Asklund och Irja Browallius. Med samma liksom självklara auktoritet skildrar han stadsdelens betydelse för den bildande konsten. Den har erbjudit målare och skulptörer tacksamma motiv och omtäckta ateljéer. Stockholmsmåleriets utveckling återspeglas i namnen på de konstnärer, som passerar revy: Victor Forssell och Eugène Jansson på 1800-talet, Louis Sparre, Isaac Grünewald, Torsten Palm, Arvid Fougstedt, Harald Sallberg, Hilding Linnqvist och många andra på 1900-talet.

De senaste 35 åren har ytterligare förändrat stadsdelen. Man kan nämna Slussområdets reglering, Södergatan och Tunnelbanan. Många omvälvningar i stadsplanen väntar på att förverkligas. I sina avslutande tankar härom för Munthe talan för en måttfull traditionalism. Han hoppas, att av stadsdelen — »en av de mest minnesrika i vår huvudstad» — åtminstone något måtte kunna räddas såsom »en Söders Gamla stan».

Att Munthe i sina böcker gav prov på imponerande beläsenhet och skicklighet i att utnyttja de arkivaliska källorna, har många gånger påpekats. Omdömet gäller även i detta fall. Att han var en betydande stilist har likaså ofta betygats. Fråga är, om hans stilkonst någonsin nått högre än i denna hans sista bok. Den kännetecknas av en på samma gång livfull, klar och exakt stil med en litterär touche, som aldrig verkar sökt utan självfallen. Det är vemodigt att tänka sig att med detta arbete ett livsverk är avslutat, som skapades av en personlighet med ovanliga gåvor som humanistisk forskare och med en ovanlig resning som människa.

Maria Magdalena och Högalids församlingar har verkligen gjort sig förtjänta om Stockholmsforskningen genom de båda imponerande böckerna, på vilkas utstyrsel och typografi Nordisk Rotogravyr nedlagt ett utomordentligt arbete.

Torgny Höjer

Mannerheims ungdoms- och Rysslandsår

Den utförligaste och mest ingående skildring av Mannerheims liv och gärning, som före 1950-talets slut sett dagen var den som general Erik Heinrichs givit i sitt arbete »Mannerheimgestalten» (rec. i PHT 1958 s. 184 f., och 1961, s. 96 f.), omfattande två delar med underrubrikerna »Den vite generalen» (1957) och »Marskalken av Finland» (1959). Heinrichs behandlade framför allt Mannerheims insatser i Finlands kamp för sin självständighet 1918, en kamp, som fortsattes under kriget 1939—44. Personligheten Mannerheim fick framträda mot denna bakgrund. Tyngdpunkten var alltså lagd på Mannerheims liv efter inträdet i 50-årsåldern. Om hans ung-

doms- och Rysslandsår, dvs. hans utveckling före 1918, lämnades endast summariskt besked. Detsamma gällde Mannerheims »tysta» år 1919—31.

Det är därför att hälsa med synnerlig tillfredsställelse att ett arbete nu framlagts som, kompletterande Heinrichs verk, riktar in sig på Mannerheims tidigare levnad. Författare är professor Stig Jägerskiöld. Han har ägnat Mannerheims ungdoms- och Rysslandsår en omsorgsfull kartläggning. Resultatet har framlagts i två volymer utkomna på Bonniers förlag, *Den unge Mannerheim* (1964, kr. 39: —) och *Gustaf Mannerheim 1906—1917* (1965, kr. 49: —).

Jägerskiöld har gått till verket med de bästa förutsättningar för uppgiften. Han har sina släktrötter i samma finlandssvenska herrgårdsmiljö som Mannerheim. Jägerskiölds farfar, kaptenen av 2. graden (kommendörkapten) i ryska flottan Gustaf Magnus Leonard Jägerskiöld (1831—71) var bror till Mannerheims mormor Charlotta Ottilia von Julin, f. Jägerskiöld (1814—44). Även på annat sätt förefanns släktband liksom vänskapsanknytningar dem emellan. Tack vare dessa förbindelser har Jägerskiöld fått tillgång till en omfattande, hittills så gott som outnyttjad korrespondens inom den Mannerheimska familjekretsen i vid mening, främst från Gustaf Mannerheim själv till fadern och systern liksom till andra dem närstående. Källmaterialet kompletteras av Mannerheims egen brevsamling. En särställning bland brevskrivarna intar Gustaf Mannerheims morbror, bergsrådet John Albert Edvard von Julin (1846—1906), vilken i huvudsak bekostade systersonens utbildning. Släkten von Julin kom ursprungligen från Österåkers socken i Södermanland, av vilken en medlem, Johan Julin (1752—1820), hade flyttat över till Finland från Enköping, där hans far Erik Julin var förvaltare i sjötullen, och blivit apotekare i Uleåborg. Hans son, apotekaren i Åbo, bergsrådet Johan Jacob Julin (1787—1853), Mannerheims morfar, adlades 1849 von Julin.

Jägerskiöld har med stöd av detta primärmaterial lyckats ge en mycket fullständig och nyanserad skildring av de första 50 åren av Mannerheims liv. Han börjar med de lyckliga barndomsåren på släktgodset Villnäs — en idyll som bröts genom faderns, greve Carl Robert Mannerheims separation från familjen 1880 och moderns, Hedvig Charlotta Helena von Julins död, året därpå. Så följer redogörelse för den unge Mannerheims oroliga år i skolan och kadettkåren, vilka komplicerades av två relegationer. Med inträdet i Nikolajevska kavalleriskolan i S:t Petersburg 1887 stadgade sig kursen. Mannerheim blev så småningom officer vid Kejsarinnan Maria Feodorovnas Chevaliergardesregemente. Hans deltagande i rysk-japanska kriget avslutar den första delen. Då äro vi framme vid år 1906.

Fortsättningsarbetet börjar med skildringen av Mannerheims forskningsresa till det inre av Asien, i verkligheten ett kvalificerat uppdrag i under rättelsetjänsten. Mannerheim har visserligen själv skrivit en officiell och diger redogörelse för denna »forskningsresa», men Jägerskiöld har kunnat lämna en intimare skildring, baserad på de brev som sändes hem under färden, framför allt till fadern. Efter hemkomsten 1908 vidtog Mannerheims Polenår som regementschef och kavalleribrigadchef. I den senare befattningen drog han ut i världskriget, där han kom att föra ett allt högre

frontbefäl, till dess han som generallöjtnant lämnade den efter revolutionen i upplösning varande armén och i december 1917 återvände till Finland.

För Mannerheims världskrigsdeltagande har Jägerskiöld med skicklighet och gott spårsinne kunnat utnyttja vittnesmål från ännu levande krigsdeltagare som tjänat under Mannerheims befäl. Särklass som källa intar Mannerheims brevväxling med den polska furstinnan Maria Lubomirska, f. Branicka, — även denna har stått till författarens förfogande.

Av Jägerskiölds på i huvudsak nya källor baserade skildring av Mannerheims Rysslandsår framgår tydligt, huru denne, trots sitt engagemang i tsarens tjänst, ständigt bevarade sambandet med sin finlandssvenska familjekrets. Han släppte aldrig medvetandet om att Finland var hans fädernesland och han följde med oro attackerna mot landets lagfästa särställning inom det ryska riket. Att Jägerskiöld klart har kunnat ådagalägga detta är en av hans arbetes många förtjänster.

Det har bebadats, att Jägerskiöld skall fortsätta den Mannerheimbiografi, som han i de föreliggande delarna fört fram till december 1917. I första hand skulle det gälla Mannerheims gärning under det händelsefyllda året 1918. Ett rikt, hittills icke begagnat material lär även nu stå till hans disposition. Man får hoppas att så sker. Av vad som hittills publicerats framgår, att Stig Jägerskiöld är rätte mannen för uppgiften.

C. Kempff

Otto Järte — en man för sig

Erik Palmstierna ger i sina hägkomster från våren 1908¹ en bild av sin då 27-årige vän Otto Järte. De voro bägge medlemmar i den diskussionsklubb för unga Stockholmsradikaler, som med tiden fick arbetsnamnet »Vi». Palmstierna skriver: »Otto Järte från Socialstyrelsen var en av de ursprungliga deltagarna. Han hade genom begåvning och arbetsamhet hunnit göra sig bemärkt och hans otroliga minne och vida kunskaper födde ständigt nya och intresseväckande kombinationer. Han var en romantiker till hela sin läggning och det gav charm åt honom själv och flykt åt vårt samtal. Ett förtroendeingivande lugn och starkt nationellt sinne utmärkte honom, trots all inlärd tysk marxism. Hans vederhäftiga utredningar av sociala lagstiftningsåtgärder var av stort värde.»

Den Otto Järte som Palmstierna mötte under 1900-talets första decennium var en stjärna i uppgående på den politiska horisonten. Under sina studieår i Berlin hade han skrivit resebrev till Social-Demokraten. Efter hemkomsten blev han medarbetare där och 1911 stadsfullmäktig i Stockholm på socialdemokraternas lista. Han började redan på många håll att betraktas som en av sitt partis kommande män. Det har t. o. m. förmodats, att Branting skulle ha räknat med Järte som en eventuell efterträdare. Det innebar därför något av en sensation när Järte i oktober 1915 tillsammans

¹ »Ett brytningsskede» (1951), s. 71 f.

med några andra partikamrater uteslöt ur partiet. Anledningen var hans engagemang i den s. k. aktiviströrelsen. Medlemmarna av denna hade hävdade att den fara det aktuella världsläget innebar för Sveriges del — man var inne på världskrigets andra år — endast kunde avvärjas »genom modig uppslutning på Tysklands sida». Formuleringen var Järtes.

De år som närmast följde efter denna händelse ägnade Järte huvudsakligen åt ämbetsmannagärningen i Socialstyrelsen. Sitt stora politiska intresse bibehöll han dock, bl. a. manifesterat i ett varmt engagemang för Finlands frihetskamp. Hans starka svensknationella patos — för att ta en sammanfattande förklaring — förde honom så småningom över till en deciderad högeråskådning. 1924 inträdde han som ledarskribent i Svenska Dagbladet. Hösten samma år valdes han in i andra kammaren som representant för Stockholmshögern. I riksdagsarbetet gjorde han från första början betydande insatser. Särskilt uppskattades dessa av partiledaren Lindman, med vilken samarbetet blev nära och gott. Järtes riksdagspolitiska bana bröts i anslutning till Kreugerkraschen 1932. Det kom vid den följande utredningen i dagen, att Järte medverkat vid Ivar Kreugers tidigare förvärv av aktiemajoriteten i Svenska Dagbladet, det s. k. permanensavtalet. Uppenbarandet av detta fick till konsekvens att Järte lämnade riksdagen. Han ägnade sig sedan uteslutande åt Svenska Dagbladet. Han blev tidningens politiske redaktör och var som sådan en av landets stridbaraste och skickligaste journalister. Han var aktivt verksam i tidningen ännu fram på 1950-talet.

Denne mans liv och gärning har nu skildrats av Svenska Dagbladets förra chefredaktör, fil. doktor Ivar Anderson. Arbetets titel är *Otto Järte — en man för sig* (Bonniers 1965; 309 s.; pris kr 38: 50). Den samlade bild han ger av sin vän och medarbetare överensstämmer i sina grunddrag märkvärdigt väl med den presentation av den unge Järte som Palmstierna tidigare givit och som här inledningsvis anförts.

Ivar Anderson har kunnat uppsåra och för sitt arbete fått utnyttja en samling på omkring 1 200 brev, som under loppet av mera än 40 år (ända från 1896) växlats mellan Otto Järte och den unga flicka Ester Montelin (f. 1880, † 1941), vilken tidigt blev hans hustru. Brevsamlingen har ett högt personligt och även litterärt värde. »Vår svenska personhistoriska litteratur har inte många motstycken till denna skildring i brevform av två mycket intelligenta ungdomars andliga utveckling», heter det. De utdrag som meddelas ur korrespondensen bekräftar omdömet.

Ivar Anderson har med stöd av detta källmaterial kunnat rekonstruera Otto Järtes ursprungsmiljö, om vilken hittills föga varit känt. Han utgick ur ett småborgerligt hem. Föräldrarna voro lokföraren vid SJ Fridolf Hjertquist och hans hustru i andra giftet Sofia Ljungberg. Makarnas ende son Otto Edvard Fridolf föddes 10 okt. 1881. Födelseorten var enligt kyrkböckerna den dåvarande köpingen Katrineholm, icke Nässjö, som uppslagsböckerna den dåv. köpingen Katrineholm, icke Nässjö, som uppslagsböckerna hittills angivit. Några år efteråt bodde dock familjen på denna senare ort. Järte själv ville gärna beteckna sig som »smålänning». Det kan i detta sammanhang påpekas att det förekommit en legendbildning som gått ut på att han skulle leda sitt ursprung från en känd stockholmsk kulturfamilj. Med

den fullständiga utredning som förebringas om Järtes familjeförhållanden kunna dessa rykten nu anses definitivt vara bragta ur världen.

Vid tiden för sin studentexamen 1900 ändrade den unge Otto Hjertquist sitt namn till Järte. Enligt hans egen tro hade släkten, som en gång kommit från Gotland, tidigare hetat så. Hans farfar som flyttat över till fastlandet och blivit kronolänsman i Pjätteryd, Kronobergs län, skulle i samband därmed ha anlagt det nya namnet. »Järte» ansågs ha varit det gamla släktgårdsnamnet. Gjorda undersökningar² ha givit vid handen att någon gård med namnet »Järte» icke finns på Gotland. Däremot förekommer ett gårdsnamn Gerete (uttalat Gerte med hårt »g») i tre socknar på Gotland: Follingbo, Fardhem och Rone. Det har kunnat fastställas att farfadern, »vice kronolänsmannen Christopher Hjertquist», var son till båtsmannen Jöns Jönsson Håfbuss och dennes hustru, Brita Christophersdotter, vilken var från Gerete gård i Rone socken. Han föddes 1807 på moderns hemgård. År 1874 flyttade han med sin familj från Levide socken på Gotland till Kånna i Kronobergs län. Hans hustru Charlotta Fahlström var född 1809 i Grötlingbo socken på Gotland. Den av Ivar Anderson framförda hypotesen att Otto Järtes farmor skulle ha tillhört en borgarsläkt Fahlbeck från Visby kan icke verifieras.

Otto Järtes mor var dotter till en stockholmsk affärsman, inflyttad från landsorten. Tyvärr tämnar biografien icke närmare upplysningar om modernesläkten. Sonen, som tydligen i flera avseenden bräddes på modern, beskriver henne som begåvad och viljestark, men obehärskad. Äktenskapet var tidvis disharmoniskt, sannolikt mest beroende på den kvinnliga partens labila läggning. Härtill kom besvärligheter med ekonomin. Atmosfären i hemmet satte spår i den brådmogne sonens karaktärsutveckling.

Under ett feriebesök 1895 i Småland kom Otto som trettonåring i kontakt med en nära 40 år äldre läroverksadjunkt från Malmö, Georg Johansson (f. 1842, † 1917). Denne fattade intresse för den begåvade Stockholmspojken. Han lämnade sedan kontinuerligt ekonomisk hjälp för de fortsatta läroverksstudierna. Han utövade också under lång tid — såsom av delvis bevarad skriftväxling framgått — stort inflytande på sin skyddslings andliga utveckling. Några år senare, 1897, kom en ny faktor in i pojken liv, en ung flicka från Växjö, som blivit inackorderad i det Hjertquistska hemmet, den tidigare nämnda Ester Montelin. Mellan dem uppstod en livslång förälskelse.

Förhållandet till dessa bägge personer ställde stora krav på ynglingens anpassningsförmåga. Det blev, vilket tydligt framgår av breven, en besvärlig kryssning för honom mellan de dubbla lojaliteterna. Samtidigt sökte han redan tidigt att värja sitt andliga oberoende åt ömse håll.

Järtes studiebegävnin framträdde tidigt. Han skaffade sig snart en mångsidig beläsenhet, långt över lärokurserna. Studieåren i Uppsala bekostades delvis av Johansson, delvis av Järtes lärare i svenska vid Norra realläroverket i Stockholm Artur Bendixson (f. 1859, † 1938). Han knöt där

² Med tillhjälp bl.a. av nämndeman Arvid Collberg, Follingbo, Gotland

förbindelser med en vid kamratkrets, i vilken bl. a. Yngve Larsson, Sigfrid Siwertz, Tor Bonnier, John Landquist, Olof Palme, K. G. Westman och G. A. Jaederholm kom att stå honom nära. Han deltog livligt i föreningslivet och var en av de första medlemmarna i den 1902 stiftade »Laboremus, förening för studenter och arbetare». Under denna tid utkristalliserades även hans socialdemokratiska åskådning. De intensiva studierna ledde 1903 till en fil. kand. i historia, statskunskap och geografi. Av de akademiska lärarna torde Harald Hjärne varit den som gjort det varaktigaste intrycket på honom.

Ivar Anderson är icke den som målar med starka och mättade färger. Hans teknik hör mera samman med akvarellens, han arbetar med svala färgtoner och med rena konturer. Det kan synas ha varit olägligt när det gällt att skildra en så färgstark person som Järte. Men han har med den rika brevsamlingens hjälp förmått skapa en levande och ingående bild av den svårtydda personligheten. Ivar Anderson har också fått fram något av det som många av dem som räknade sig som Järtes vänner fann vara utmärkande för honom, det nära och fjärran som fanns i hans väsen.

Det nära var intensiteten hos mannen som levde i nuet, som ständigt med kritisk skärpa dissekerade dagens problem samtidigt som han fördjupade bedömningen med tillhjälp av sitt rika historiska och litterära vetande. Det fjärran hos honom var »hemlighetsfullheten, obenägenheten att blotta sig ens för sina vänner», för att använda Ivar Andersons formulering. Man kan därtill även lägga den visionära, den romantiska sidan av hans livssyn.

En dominant hos Otto Järte var vad man skulle kunna kalla nationalromantiken, en levande känsla för att den generation han tillhörde borde bära upp och förkovra arvet från fäderna, drömmen om att skapa en ny storhetstid för Sverige. I detta kan man finna några av förklaringarna till aktivismen 1915 och till hans från 1917 på olika sätt manifesterade känsla för ödesgemenskapen med Finland.

Järte hade, som det framhålles i biografien, i klubben Brunkeberg ett forum, där hans kunnighet och spiritualitet liksom hans patos för de nationella värdena kunde komma till fullt uttryck. Den som skriver detta har genom åren bevarat ett minne från en sammankomst i Brunkeberg i slutet av maj 1930. Den Lindmanska regeringen, mot vars tillkomst Järte 1928 bestämt agerat, låg nu i själåtåget. Högerpartiet, som gått framåt i 1928 års val och därmed blivit det starkaste borgerliga partiet, hade icke haft majoritet i andra kammaren. Av taktiska skäl, menade Järte, borde man icke den gången ha tagit regeringsansvaret. Ju längre man bibehöll det, dess sämre. Mot slutet av Brunkebergssammankomsten kom meddelandet, att regeringen äntligen beslutat sig för ett snart uppbrott. Budskapet förmedlades av Järte. Det väckte allmän lättnad bland de församlade.

Medan vårnattshimlen ljusnade utanför fönstren i de låga rökiga rummen mot Brunkebergstorg, höll Järte sedan ett inspirerat anförande. Efter de senaste årens besvikelser och nedslitande motgångar skulle sikten åter klarna, nya och friska vindar blåsa i svensk politik. Och han slutade med ett visionärt Karlfeldtcitat:

»Jag vill stå upp och gjorda mina länder
och utspy vinet mellan mina tänder,
till floden trängtande som törstig hjort;
och jag vill vika bort i aftontöcknen
till leoparders berg, till lejonöknen
där livet väntar farligt, armt och stort.»

Det var på en gång realpolitikern och romantikern Otto Järte.

C. Kempff

Militärpolitiska minnen

I rikets tjänst. Händelser och människor från min bana (Norstedts, kr. 36: —). Det är titel och underrubrik på de minnen, som generalen C. A. Ehrensverd hösten 1965 lagt fram. De ha intresse även utanför den yrkeskrets till vilken de i första hand rikta sig. Först några vägledande data om författaren: han föddes 1892, blev officer 1913 samt tjänstgjorde under åren 1944—47 som chef för försvarsstaben och 1948—57 som chef för armén.

I förordet till boken heter det: »Olika omständigheter ha gjort att jag rätt ofta varit med i betydelsefulla sammanhang. Ur historisk synpunkt förefaller det därför berättigat att offentliggöra en del av mina minnen». Det tillägges, att arbetet inte »gör anspråk på att vara memoarer utan är snarare en slags redovisning. Framställningen är grundad på egna minnen och dagboksanteckningar, dokument och brev». — Det ligger nära till hands att förmoda att det är den år 1964 framlagda doktorsavhandlingen av numera docenten Krister Wahlbäck, »Finlandsfrågan i svensk politik 1937—1940», som i viss mån stimulerat författaren att framlägga sin »redovisning».

Innehållet i boken är disponerat på följande sätt. Åt ungdoms- och utbildningsår, första officersåren inräknade, ägnas 24 sidor. Försvarsfrågan före 1939 och vad därmed sammanhänger får 35 sidor, Finlandsfrågan (deltagandet i frihetskriget 1918, Ålandsfrågan, svenska frivilligkåren under vinterkriget) sammanlagt 74 sidor, tjänsten i försvarsstaben 66 sidor och till slut arméchefstiden 15 sidor.

Man finner alltså att minnesstoffet är grupperat på två huvudområden. Det ena får sin prägel av författarens känslomässiga anknytning till Finland, den 1809 förlorade östra rikshalvan. Av den inställningen drar han senare praktiska konsekvenser. Det andra området blir hans militära gärning »i rikets tjänst». Där utgår han från en fast övertygelse om nödvändigheten av ett effektivt svenskt försvar. Den tesen gällde även efter första världskrigets slut och tillkomsten av Nationernas förbund. Han var också övertygad om att ryggrad liksom tyngdpunkt i detta försvar måste vara armén.

Finlandsintresset fick sitt första uttryck i den 25-årige Sveagardeslöjtnantens deltagande som frivillig i finska frihetskriget. Ehrensverd blev i mitten av mars 1918 enrollerad i den på Åland organiserade s. k. Skärgårdens

frikår. Han började som kompanichef och avancerade under händelsernas utveckling till chef för kåren. Man får en utförlig och klaggörande skildring av frikårens relativt oblodiga men framgångsrika verksamhet. Den kulminerade i och med inryckningen i Åbo den 13 april 1918.

Hösten s. å. återgick Ehrensvärd i svensk tjänst. Han blev efter genomgången krigshögskola och generalstabsaspiranttjänstgöring sommaren 1926 kapten vid generalstaben. Det var året efter nedrustningsbeslutet. Det svenska försvaret arbetade nu i motvind, stod inför en som det föreföll definitiv nedsättning i styrka och kvalitet. Redan som generalstabsaspiranter hade Ehrensvärd och hans jämnåriga kamrater börjat sinsemellan dryfta vad som borde göras för att vända vinden, för att möjliggöra en uppbyggnad av försvaret till vad som enligt deras mening svarade mot det alltför labila utrikespolitiska lägets krav. I denna grupp diskuterande och planläggande unga officerare¹ blev Ehrensvärd snart den inspirerande och ledande. Han säger det icke själv, men det bör i sanningens intresse här framhållas.

Gruppen fick snart riktlinjerna klara för hur arbetet på det svenska försvarets modernisering och stärkande borde bedrivas. Inflätad i lösningen av vårt försvarsproblem stod frågan om svensk-finskt militärt samarbete. Författaren skriver (s. 100): »Vi kom till att det ur fredsbevarande synpunkt skulle vara av stort värde om Finland anknöts västerut, och att första förutsättningen härför var att misstämningen mellan Sverige och Finland undanröjdes. Av stor betydelse både i detta syfte och ur ren försvarssynpunkt var att Ålandsproblemet vid lämplig tidpunkt togs upp till förnyad prövning, under beaktande av det aktuella läget.» I dessa formuleringar ligger den av Ehrensvärd ledda gruppens Finlandsprogram inneslutet.

Första uttrycket för åsiktsbildningen och aktionsprogrammet blev startandet av Ny Militär Tidskrift november 1927. Den följdes senare av den militärpolitiska studien »Antingen — Eller», som publicerades våren 1930. Då hade den ursprungliga kretsen förstärkts med några äldre officerare, som hyste samma grundåskådning som den unga gruppen, och därjämte med flera jämnåriga och yngre kamrater. Så uppstod den s. k. juntan.¹ Bland de äldre officerarna kring Ny Militär Tidskrift märktes främst dåvarande kaptenerna Axel Rappe, Helge Jung och Axel Gyllenkrok, var i sin stad stimulerande och vägledande i verksamheten.

Författarens beskrivning av sin första kontakt med två av de här nämnda

¹ Denna sammanslutning har i olika sammanhang utan närmare redovisning blivit återopad i politisk och annan litteratur. En redogörelse för dess sammansättning kan vara motiverad. Gruppen bestod — nämnda i åldersordning — ursprungligen av dåvarande kaptenerna A. F. C. Adlercreutz, C. A. J. Hamnström, B. G:son Nordenskiöld, C. S. R. Kempff, C. A. Ehrensvärd, E. I. H. K:son Björn, H. O. Hægermark och K. G. Björck. — En av dem som i fråga om åsikter och syften stod gruppen nära var kapten M. P. W. Dyrssen, vilken dock som adjutant hos chefen för generalstaben icke ansåg sig kunna formellt ansluta sig. — Gruppens sammankomster försiggick med oregelbundna mellanrum. Inga protokoll torde ha förts. Samarbetet anknöts till aktuella problem, ofta inom delgrupper av växlande sammansättning.

förtjänar att anföras, även som exempel på hans klara, koncisa stil. Ehrensvärd hade mött dem under sin aspiranttjänstgöring vid generalstabens krigshistoriska avdelning (s. 64). »Rappe hade varit generalstabsaspirant men trots lysande begåvning inte tagits in i staben, då han bedömdes som en bohem. Jung var också högt begåvad och hade genomgått krigshögskolan dock utan att komma på aspirantförslag. . . . Båda var fräna 'generalstabs-ätare', vilket var förklarligt. De hade kloka åsikter om de stora försvarsproblemen och var övertygade om att åtskilligt inom försvaret borde förändras. Rappe var speciellt begåvad på det strategiska området och hävdade nödvändigheten av ett samgående mellan Sverige och Finland för att trygga freden i Norden. Han hade skrivit en uppmärksammas bok 'Sveriges läge' [1923] om dessa problem. Hans uppfattning överensstämde med mina funderingar. Jung stötte bort många genom sin spydighet, men jag uppskattade honom och hans åsikter om vad som från militärt håll medverkat till arméns besvärliga situation i den allmänna debatten.»

Hösten 1930 tillsatte regeringen C. G. Ekman en försvarskommission för att bl. a. göra »en allsidig utredning av hela vårt försvarsproblem». Det var ett steg framåt. Arbetet i denna försvarsutredning, där författaren ingick i det militära sekretariatet, skildras ingående. Resultatet blev 1936 års förbättrade försvarsordning.

Ehrensvärd tjänstgjorde hela denna tid med ett kort avbrott för trupptjänst i generalstab. År 1937 blev Ålandsfrågan aktuell. För dennas handläggning, där författaren blev en av de huvudagerande från svensk sida, lämnas en initierad redogörelse, ett värdefullt komplement till Wahlbäcks arbete. Förhandlingarnas främsta resultat blev tillkomsten av den s. k. Stockholmsplanen januari 1939. Denna plan kom aldrig att gå i verkställighet. Tiden räckte inte till för att folkopinionen i Sverige skulle hinna anamma dess konsekvenser. Världskrigsutbrottet kom emellan.

Vad den fortsatta framställningen beträffar knyter sig ett stärskilt intresse till författarens erfarenheter från tjänsten i försvarsstaben 1942—47, där han kom att bekläda nyckelbefattningar. Skildringen ger många inblickar i den beslutsprocess på hög politisk nivå som tillämpades i Sverige under senare hälften av andra världskriget. Det gällde framför allt den militära beredskapens anpassning efter den växlande utrikespolitiska situationen. Efterkrigsproblem av olika slag såväl under denna period som under författarens arméchefstid tas även upp till skärsådande.

Det är svårt att bedöma, vilket värde ett arbete av förevarande art kommer att få för den historiska forskningen. Författaren skildrar fortlöpande sina egna insatser i olika betydelsefulla sammanhang. Som stöd använder han ofta och citerar även egna, många gånger temperamentsfulla dagboksanteckningar. Där så inte sker, fortsätter han skildringen av händelserna och de däri agerande som han minns dem på distansen av de förflutna decennierna. »Ich mahle wie ich sah» kan han säga till sitt försvar mot dem som ifrågasätta riktigheten i fråga om detaljer och helhetssyn. Faran ligger emellertid nära, att målningen har fått prägel av hur berättaren helst vill se det passerade liksom hur han önskar att andra skall se det. Om dessa minnesbilder skola kunna godtagas av kommande forskning — det gäller särskilt tiden

efter 1941 — måste de lämnade uppgifterna verifieras av andra samtida vittnesmål.

I tidigare recensioner av arbetet har påpekats, att författarens skildring av händelseförloppet 1942—57 företer stora luckor. Viktiga händelser äro överhoppade eller berörs endast i förbigående, sägs det. Som exempel på den första kategorien kan anföras aktionen mot dåvarande infanteriinspektören överste Alf Meyerhöffer, vilken 1951 sin plikt likmätigt anmärkte på sitt vapenslags bristande krigsberedskap. Flera liknande utelämnningar av viktiga skeenden kunna framdragas. Skälen till att så skett kan möjligen vara sekretesshänsyn. Sannolikare är dock att ämnena av författaren bedömts vara alltför svåra att objektivt behandla. Ha dylika i och för sig förklarliga motiv förelegat, då borde också den ensidiga versionen av mellanhavandena med försvarsminister Allan Vougt i samband med ÖB-tillsättandet 1951 ha uteslutits. Relationen har stark prägelse av önskeminnande. Egendomligt i detta sammanhang är att författaren icke omtalar att dåvarande konteramiralen Stig H:son Ericson den gången var en av huvudkandidaterna till ÖB-posten.

Många personer är berörda i arbetet. Författaren hoppas i sitt förord att hans beskrivning av händelser och miljöer »skall underlätta förståelsen av de personer som omnämnas». Den förhoppningen torde knappast bli infriad. Minnesnedtecknarens personomdömen är även när det gäller individer som stått honom nära som förmän eller kamrater genomgående stereotypa, ofta på gränsen till torftighet. Det är förvånande, ty författarens formuleringsförmåga är eljest både framstående och drastisk.

Några exempel. Man studsar inför den summariska presentationen av general Thörnell (s. 83): »Han var intelligent, kunnig och allmänbildad samt särskilt skicklig i högre stabstjänst.» Om vice amiral Charles de Champs heter det (s. 82): »Han var energisk, självständig och allmänbildad samt insatt även i de båda andra försvarsgrenarnas problem». Läsaren blir inte ens övertygad om »allmänbildad» är menat som ett honnörsord. Det anförda får stå som prov på några av de mera nyanserade personkaraktäristikerna.

Författaren ger indirekt ett mera upplysande porträtt av sig själv. Han framstår i boken som en man utrustad med klart huvud, snabb reaktionsförmåga, stark målmedvetenhet samt ett obestridligt civilkurage. De egenskaper som saknas i denna bild får man läsa sig till mellan raderna i levnadsskildringen.

C. Kempff

Göteborgska journalistminnen

Harry Hjärne, *Äventyr i tidningarnas värld* (Sthlm. Gebers, 1965, 303 s., pris 29: 50, inb. 36: —).

Under gott och väl ett halvt sekel har Harry Hjärne varit verksam som journalist och i sina memoarer har han valt att förtätat skildra denna sida

av sitt liv. Livliga politiska intressen har gått hand i hand med de journalistiska och har fört honom in även på den praktiska politikens områden. I Göteborg har han företrätt folkpartiet i stadsfullmäktige och drätselkammare. Även till idrottsrörelsen har han knutit an. Under en lång följd av år stod han som ledare av en av landets största idrottsföreningar, Örgryte idrottssällskap. Upplysningar om hur Hjärne ser på sin kommunalpolitiska verksamhet eller sitt föreningsarbete har givits endast i förbigående.

Hjärne är född i Amerika av svenska utvandrare. Vid späd ålder flyttade han emellertid tillbaka till Sverige till föräldrarnas hemtrakter. I Hässleholm arbetade han till en början som toffelmakare och fick sedan sin första journalistiska skolning vid en lokaltidning. Den förste betydande journalist som han därvid konfronterades med var Ivar Ljungquist, sedermera i många år ansvarig utgivare av Dagens Nyheter. Efter några år tillträdde Hjärne en ny anställning i Göteborg, vid Göteborgs-Posten, som var kulturjournalisten Edvard Alkmans tidning. Denne var både delägare och huvudredaktör. Tidningen hade gjort sig känd som ett språkrör för det litterära nittioåret, med vars främsta företrädare Alkman upprätthöll personliga förbindelser. Upplagan var emellertid vid Hjärnes inträde i redaktionen liten och under hans första år vid tidningen försämrades stadigt dess ekonomi. Omsider stod tidningen inför hotet om nedläggning. Alkman nödgades draga sig tillbaka 1926. I det läget trädde Hjärne till. På vägar som väl inte helt klarlägges i boken lyckades han vinna förtroende för sin journalistiska person och anskaffa det nödvändiga kapitalet för driftens fortsättande. Och boken formär sig i fortsättningen till icke ringa del till en berättelse om tidningsföretagets lyckosamma utveckling till ett av de största i landet. På ett avgörande sätt lyckades Hjärne ändra förloppet. Under tiden kom han också att sätta sin personliga prägel på tidningen, varvid politiska åsikter och ekonomiskt betingade hänsyn ingick en nära förening.

Sina lärospår som politisk journalist kan Hjärne sägas ha gjort som redaktör från december 1920 till och med april 1925 för Frisinnad Ungdom, organ för liberalernas och de frisinnades till medlemsantalet blygsamma ungdomsrörelse. Ett studium av tidskriftens politiska innehåll under dessa år ger en delvis annan bild av Hjärne som tidningsman än den som senare utbildats. I utförliga artiklar, präglade av kunnighet och idealitet, lämnar författaren, till synes obunden av taktiska motiv, en liberal kommentar till den politiska händelseutvecklingen. I föreningsarbetet bland den frisinnade ungdomen lärde Hjärne känna och uppskatta särskilt två personer. Den ene var göteborgsadvokaten Edvin Gidén (1888—1958), som ledde den lokala aktiviteten, och den andre en medarbetare i Göteborgs Handelstidning, Torsten Jönsson (1897—1939). Den senare efterträdde 1923 Gustaf Siösteen som chef för Handelstidningens stockholmsredaktion. Från 1927 till sin död var han verksam som politisk medarbetare i Dagens Nyheter. Hjärne framhäver särskilt Jönssons förmåga som talare och debattör.

Vid skildringen av framgångens år för tidningen får Hjärne tillfälle att presentera en rad av sina närmaste medarbetare genom åren. Ett särskilt intresse hyser han emellertid för sina kolleger inom den övriga göteborgspressen. De häftiga lokala opinionsyttringarna mot Torgny Segerstedt — och

till försvar för denne — som fördes fram redan under den första krigsvintern 1939—40, och som inte följde de partipolitiska grupperingarna, förtjänar att såsom här skett ånyo skärskådas. Det han har att säga om Segerstedt personligen ger föga nytt och visar rätt liten förståelse — Hjörne och denne var säkert också mycket olika. Mera av intresse har Hjörne att andra om Göteborgs Morgonposts redaktörer, Hakon Wigert-Lundström (1875—1936) och senare Sanfrid Neander-Nilsson (1898—1950), om vilkas akademiska grad han dock synes ha felaktiga föreställningar. Båda hade starka kulturella intressen vid sidan av de politiska och verkade för övrigt även som teaterkritiker. »Festlig var dr Wigert-Lundström på teaterpremiärerna, där han trivdes, en prydnad för salongen. Han var lång och smärt med avmäta rörelser, ansiktet vackert, vekt, leendet förbindligt, artig i överkant.» Wigert-Lundström har med fog kritiserats för vissa politiska manövrer under Hitlers första år vid makten. Hjörnes respekt för en presens skicklige yrkesman förklarar den försonliga hållning han intager till dennes minne. Även hos Neander-Nilsson är det de goda sidorna Hjörne för fram till beskådan. På tal om Neander-Nilsson, vars akademiska fack var klassisk filologi, anför han, måhända med rätta, att missanpassade akademiker ofta hamnar i journalistiken. Hjörne vidarebefordrar emellertid en uppgift från Neander-Nilsson, som verkar föga trovärdig, om att denne skulle ha blivit förbigången till en professur. Det skulle ha skett på grund av hans »enkla härkomst» och »bohemiska manér».

I minnesboken blandas stort och smått, skildringar från möten med ryska storpolitiska ledare med glimtar från den hjörneska familjens vardagsliv. Berättartekniskt är handlaget välbekant från Hjörnes långa verksamhet i sin tidnings spalter. De upplysningar han lämnar om en tidningsmans mödor och glädjeämnen är värdefulla även om en något öppnare ekonomisk redovisning av Göteborgs-Postens framgångar kanske hade varit mera givande än den belysning som nu ges och som ibland kan verka journalistiskt tillrättalagd av den drivne förtäljaren Hjörne. Boken är försedd med personregister och en del utmärkta illustrationer.

Ake Lilliestam

Brytningstider för högern

Eric Wärenstam: *Sveriges nationella ungdomsförbund och högern 1928—1934*. (Akad. avh., Sthlm, Svenska bokförlaget 1965; *Studia historica Upsaliensia*, 19, 348 s.; pris kr. 47: —.)

Lektor Eric Wärenstam har tagit som sin uppgift att skildra högerextremismen som företeelse i svensk politik och har för sin disputationssavhandling valt ett representativt ämne: slitningarna mellan högerns ungdomsförbund och dess riksorganisation under några kritiska år, 1928—34.

Förbundet räknade sin tillkomst redan från 1910-talet men växte i styrka under 20-talet och utvecklade stor aktivitet under 1928 års valrörelse. Valet blev en framgång för högerpartiet som efteråt bildade regering. Någon

avgörande seger utgjorde emellertid valet inte för högern. Regeringens rörelsefrihet var begränsad, för sin verksamhet måste den söka stöd hos den borgerliga vänstern. De mera långtgående anspråken på en högerinriktad politik, som fördes fram bland annat inom ungdomsförbundet, kunde regeringen inte motsvara. Försvarsbeslutet från 1925, som ungdomsförbundet särskilt hårt kritiserade, stod sålunda fast. Inom högerorganisationen i Stockholm ägde en utbrytning rum inför kommunalvalen 1930 då den fria högern bildades. Bland gruppens ledande män var några av ungdomsförbundets förgrundsfigurer, bland dem dess ordförande Arne Forssell. Partiledaren Arvid Lindman drev igenom att Forssell måste lämna sin post som förbundsordförande. Följande år ägde så en radikaliserings av ungdomsförbundet rum. Hos akademikerna i Lund fanns några av förbundets ivrigaste idédebattörer. En av dem, latindocenten Elmo Lindholm, valdes 1932 till ordförande i förbundet. Till hans ideologiska förebilder hörde en konservativ teoretiker ur föregående generation, professor Rudolf Kjellén, som spelat en roll som idégivare redan vid förbundets bildande. Kjelléns beläsenhet hade huvudsakligen varit tysk. Hos Lindholm kombinerades några av dennes åsikter med totalitära spekulationer hämtade från franska teoretiker. Kanske medverkade också hans klassiska skolning något vid utformningen av hans politiska åsikter som i varje fall när de konfronteras med samtida svensk omgivning ter sig ganska originella. En analys av Lindholms åsikter förefaller att vara en givande uppgift som Wärenstam emellertid inte givit sig närmare in på. En tillbakablickande uppsats 1957 av Lindholm har hos Wärenstam blivit en viktig källskrift. Det händer dock att referatet av dess innehåll förgrovar den ursprungliga texten. För Lindholms subtila stilkonst synes Wärenstam inte ha haft något riktigt gehör.

Till de nämnda inflytelserna inom ungdomsförbundet kom också italienskt, fascistiskt tankegods. Med Hitlers växande inflytande i Tyskland tillfördes förbundsdebatten även nazistiska tankegångar. Till somliga av dessa tycks dock Lindholm ha hållit en kritisk distans. Wärenstam nämner sammanfattningsvis att den antidemokratiska Lindholm inte var vare sig antisemit eller kyrkoförföljare. Som praktisk politiker ter han sig som anmärkningsvärt passiv. Under de åtta år (1932—40) som han kom att fungera som förbundsordförande kandiderade han, enligt vad han uppgivit för Wärenstam, aldrig vid något politiskt val.

Från 1932 präglades ungdomsrörelsens politik av antidemokratiska meningar. Dessa vann emellertid inte insteg i högerpartiet, och det kom så småningom till en öppen konflikt mellan Nationella ungdomsförbundet och Allmänna valmansförbundet. Partiets talesman vid överläggningar med ungdomsförbundet blev partiordföranden Lindman. Dennes klart demokratiska ställningstaganden blev av stor betydelse för partiets hållning till ungdomsförbundet. Hans antinazistiska inställning belyses på ett övertygande sätt i avhandlingen. År 1934 skildes ungdomsförbundet ut från partiet och ombildades till ett självständigt politiskt parti, Sveriges nationella förbund. Högern stöddes i fortsättningen av en nybildad ungdomsorganisation, ungdomssvenskarna.

Avhandlingens huvudaktörer är SNU:s ordförande under den behandla-

de perioden: Arne Forssell, Ivar Anderson, som fungerade ad interim 1931—32 och tog till sin uppgift att verka i försonande riktning när spänningarna inom ungdomsrörelsen och motsättningarna till högerpartiet tilltog, och Elmo Lindholm, alla till sin utbildning humanister, samt dess riksombudsmän som hette C. E. Wilcke, G. Borgström och U. Hammarström. När förf. karakteriserar mycket av förbundets verksamhet som studentpolitik, är det ett träffande omdöme. Den kritik som förekom inom förbundet mot den allt mer reaktionära inriktningen av dess politik kommer även till uttryck i avhandlingen. Här är det ännu en humanist, Erik Arrhén, som jämte göteborgsavdelningens förtroendemän, bankmannen Adolf Borén och skolmannen Ture Hulthén, kommer till tals. Professor Vitalis Norström har utpekats — dock inte av Wärenstam — som den vid sidan av Kjellén viktigaste inhemska förebilden för den antidemokratiska, nationalistiska riktning inom förbundet som slutligt tog överhanden 1932. Det bör emellertid observeras att Arrhén, som hade en annan åsikt, också sökte stöd hos Norström och Kjellén för sina syften, bland annat i ett par skrifter om dessa som samhällstänkare, framlagda under brytningsåren på 30-talet. När Arrhéns demokratiska åsikter avvek från flertalets inom förbundsledningen, avskedades han från sin syssla som redaktör för förbundets tidskrift, varefter han övergick till att verka inom den ungdomsorganisation som högerpartiet nödsakades nybilda efter brytningen med SNU.

Wärenstams avhandling är till sin uppläggning deskriptiv och kronologisk. Materialet synes emellertid lämpa sig för analyser och begagnandet av en del av de metoder som brukas i modern samhällsvetenskap hade sannolikt kunnat leda fram till ytterligare slutsatser av intresse. Författaren har haft tillgång till ett rikt källmaterial hämtat från förbundsarkivet och från flera av de handlande personerna som med en överraskande generositet öppnat sina privata arkiv för honom. Framställningen i avhandlingen följer emellertid med ibland onödig utförlighet händelseförloppet sådant det avspeglar sig i källmaterialet. Wärenstam saknar visserligen inte sinne för de idépolitiska motsättningar, varom det ofta rörde sig, men det ligger i sakens natur att de protokoll som han utnyttjat berättar mera om organisatoriska svårigheter och ibland personliga motsättningar än om teoretiska konflikter.

Även om Wärenstam i förordet gör gällande att han avsiktligt koncentrerat uppmärksamheten på riksorganisationens verksamhet med förbiseende av en del av den aktivitet som ägde rum ute i landet — det är ju de centrala arkiven han framför allt kunnat stödja sin framställning på — så fri-tar det honom inte från anmärkningen att ha ägnat för lite uppmärksamhet åt lokalorganisationernas arbete. Inte minst bland medlemmarna i Lund var den ideologiska debatten intensiv och föreningslivet blomstrande och det hade nog varit möjligt att göra flera arkivfynd där. Material belysande en Sture Bolins, en Herbert Olssons eller en Carl-Gustaf Thomassons insatser hade kanske inte varit omöjligt att spåra. Adrian Molins arkiv på Kungliga biblioteket har förbisetts av författaren. Molins namn förekommer på blott ett fåtal ställen i avhandlingen, vilket är uppenbart i underkant i förhållande till det inflytande han haft över utvecklingen. Förklaringen tor-

de vara att han stod utanför de organisatoriska sammanhang som författaren studerat.

Wärenstams uppräknig av vissa namn ur en arkiverad medlemsförteckning från 1919 är utan betydelse för den följande framställningen. Såsom inbjudande till anakronistiska slutsatser ter den sig särskilt onödig. I text och personregister observeras att generalmajoren C. O. Nordensvan fått sitt namn förvanskat till Nordenson.

Ake Lilliestam

MEDDELANDEN

— Att den heliga Birgitta ej var den enda medeltida person från Sverige, som uppmärksammades ute i Europa, påminnes man om genom en uppsats i Kyrkohistorisk Årsskrift 1965 av franciskanpatern Clément Schmitt med titeln *Mathias de Linköping. Commentateur de l'Apocalypse*. Under pågående arbete med utgivning av skrifter av den berömda predikanten S:t Bernhardinus av Siena (f. 1380, generalvikarie för franciskanorden och grundare av dess observantgren, d. 1444) har man ej blott kunnat konstatera, att Bernhardinus av Siena främst grundat sina predikningar över Uppenbarelseboken på magister Matthias' arbete »Expositio super Apocalypsim», utan man känner nu också, genom pater Denis Pacettis forskning, ej mindre än 16 handskrifter av den svenske magisterns verk. Vid sidan av Uppsalahandskriften C 126 och ett par fragment i Uppsala univ:bibl. och Kammararkivet finnas en rad 1400-talshandskrifter i italienska, franska och tyska bibliotek, bland dem en i Neapel, vilken egenhändigt utskrivits av Bernhardinus av Siena, och en i Cues (vid Trier), som begagnats av den berömda kardinal Nicolaus av Cues († 1464).

Festschrift Oskar Vasella (tr. Freiburg Schweiz 1964) innehåller bl. a. en uppsats av Heinrich Schmidinger med titeln *Begegnungen Thomas Eberndörfers auf dem Konzil von Basel*. Bland dem som denne teolog, representant vid konciliet för universitetet i Wien och senare kanske mest känd för sina historiska krönikor, sammanträffade med vid konciliet nämnes bl. a. kardinalen Nicolaus av Cues, Ennea Silvio di Piccolomini (som påve Pius II) och Nicolaus Ragvaldi, då biskop i Växjö men från 1438 ärkebiskop i Uppsala. Eberndörfer har som bekant i en upplaga av sin österrikiska krönika refererat Nicolaus Ragvaldis tal i Basel 1432 om unionskonungen Erik av Pommerns ranganspråk såsom rex Gothorum. Förf. diskuterar i anslutning här till de folketymologiska anknytningarna mellan Suecia (Sverige) och Swicia (Schwyz och Schweiz) och dess roll för uppkomsten av sägner om den svenska inflyttningen till Hasli-dalen i Schweiz. Likaså påpekar förf., att Ericus Olai i sin krönika ej blott berör likheten Swecia-Swycia utan också har en tolkning av stadsnamnet Zürich till likhet med Zwerike (Sverige), vilket sistnämnda han tolkade som »duo regna» i anslutning till ingressen till landslagen av 1442.

J. Lgn

— I serien *Bibliotheca Theologiae Practicae* ha utgivits flera volymer, mestadels akademiska avhandlingar från Uppsala eller Lund, vilka ge en även för personhistorikern nyttig orientering i viktiga sidor av medeltidens kulturvärld. Man bör ej låta avskräcka sig av att boktitlarna stundom låta högst speciella. Docenten och byråchefen Carl-Gustaf Andrén ger i nr 1, *Konfirmationen i Sverige under medeltid och reformationstid* (1957), bl. a. kartor över Uppsala ärkebiskopars visitationsresor i början av 1300-talet och Linköpingsbiskoparnas vid 1400-talets mitt och 1500-talets början, och i kommentaren till nr 15, en utgåva av *De septem sacra-*

mentis. En sakramentsutläggning från Vadstena kloster ca 1400 (1963) har han rekonstruerat bokuppställningen på vissa hyllor i Vadstena klostrets bibliotek, delvis i samarbete med fil. lic. Oloph Odenius. Docenten och lektorn Hilding Johansson meddelar i den liturgiska undersökningen *Ritus cisterciensis* (nr 18, 1964) en förträfflig översikt över de olika cisterciensklostren i Sverige, resterna av deras byggnader, jordeböcker, kopieböcker och brevarkv m. m. samt diskuterar även nunneklostrens ställning till denna orden och redovisar skälen för att Vreta och Gudhem ursprungligen tillhört benediktinorden. Förf. kompletterar på dess områden E. Ortveds numera svåråtkomliga mera detaljerade arbete från 1927—33 med uppgifter ur den myckna litteratur, som utkommit sedan dess, och även med egna forskningsresultat.

J. Lgn

— Hans Gilllingstam, *Den svenska adelns antagande av släktnamn* (Historisk tidskrift 1964). Först hundra år efter Danmark började den svenska adeln i samband med riddarhusordningens antagande 1626 övergå till bruket av släktnamn i stället för av patronymikon (= faders förnamn + son). Genom den sammanställning Gilllingstam här gör i två tabeller visar sig dock antalet fasta släktnamn för medeltid och 1500-tal i Sverige vara betydligt större än väntat. Den första tabellen upptar 61 namn på från Tyskland och Danmark invandrade ätter, den andra upptar 48 namn på inhemska ätter. Dessa senare förekommer i stor utsträckning i Götalands gränslandskap till Danmark. De svenska adelsnamnen har ofta en mycket ålderdomlig och kärv klang: Bese, Bonde, Bröms, Byting, Fot, Guse, Kase, Knag, Kärling, Nacke, Smäling och Tyste. Det är ofta förenat med svårigheter att korrekt meddela släkttillhörigheten i de många fall före 1600-talet, då ättmedlemmarna endast benämnas eller skriver sig med förnamn och patronymikon. Gilllingstam berör också de komplikationer som uppstår vid den konventionella släktingivelse (t. ex. med vapnet: Björnlår; med gården: Ulvåsaätten; med främste anfadern: Tyrgils Knutssons ätt) som blir nödvändig, när ätterna dött ut före riddarhusets instiftande. Inom forskningen har dessvärre olika benämningar på samma släkt kommit i bruk. En stencilerad förteckning från 1951, avsedd för arbetet på »Äldre svenska frälsesläkter», upptar dels de olika benämningar på samma släkt som påträffats i den historiska litteraturen, dels förslag till lämplig benämning. Här väntar forskarna givetvis ivrigt på att få resultatet av denna lista — dessutom betydligt utökad och reviderad — tillgänglig i tryck, när det väntade häfte 3 av ÄSF med register kommer ut. Som Gilllingstam också påpekar, ökar svårigheterna under 1500-talet genom vissa släkters vacklan mellan det nya bruket av släktnamn och det gamla med patronymikon. Flera felaktiga namnformer har vunnit hävd inom den historiska litteraturen. Av den angivna släktingivelsen bör framgå om vederbörande själv brukat ättenamnet som tillnamn. Kristina Gyllenstierna bör rätteligen kallas Kristina Nilsdotter (Gyllenstierna) [hon skrev sig aldrig Gyllenstierna], Klas Kristersson Horn bör skrivas med Horn inom parentes, för att inte tala om formen Gustav Vasa, som Gilllingstam sedan gammalt har ett gott öga till och vill ersätta med Gustav I. Benämningen Gustav Vasa uppkom först på

1690-talet i Frankrike och har sedan spritt sig. Det är onekligen praktiskt att kunna kalla både den unge adelsmannen Gustav Eriksson och den senare konungen vid samma namn. 1800-talsbenämningen Magnus Smek för Magnus Eriksson har man lyckats utrota. Skall det lyckas med Gustav Vasa? Det ligger dock inte något nedsättande i benämningen Vasa, och namnbildningen är helt analog med adelns senare namnskick. — Hur svår hela frågan om rätt namngivelse för svensk medeltids- och 1500-talsadel är, belyses än klarare av Gillingstams uppsats *Den svenska adelns bruk av patronymika tillsammans med släktnamn* (i Personnamnsstudier 1964, tillägnade minnet av Ivar Modéer; Anthroponymica svecana 6). Här ger sig Gillingstam in på intressanta namnformer som Tord Bonde Filipsson, även kallad enbart Tord Bonde eller Tord Filipsson, att skilja från Tord Bonde Karlsson, eller Jöran Posse Nilsson, att skilja från sin mera kände kusin Jöran Posse Knutsson, ofta kallad enbart Jöran Posse. Under 1500-talets slut finns också exempel på hur adeln under tiden för anläggandet av släktnamn bibehåller sitt patronymikon och lägger till det nya släktnamnet efteråt, t. ex. Axel Åkesson Soop, Jakob Klasson Horn. I båda dessa uppsatser påtalar Gillingstam, att en felaktig namnform försvårar vederbörandes igenkännande i källmaterialet. Synvinkeln förefaller spegelvänd. Vad det gäller är väl i de flesta fall en presentation i en historisk bearbetning av vem källan talar om, ett försök att klargöra vilken släkt den omtalade personen tillhörde och därigenom identifiera honom till läsarens upplysning. Att detta sedan sker efter alla konstens regler är önskvärt. Specialisten får dock bemäna sig med tålmod. Intill dess man får ett lätthanterligt register med korrekta släktangivelser kan man inte vänta sig full enhetlighet. Varje historiker som i förbigående har anledning nämna en medeltida adelsman kan inte ge sig på grundforskningar av Gillingstamsk omfattning och kvalitet.

— *Bouppteckningar i Uleåborgs stad 1653—1800* har utkommit i 3 häften 1963, 1964 och 1966, utarbetade av Alf Brenner († redan 1948) och publicerade i Genealogiska samfundets i Finland skrifter som nr XXV: 1—3 (pris tills. 18 mark; 671 s.). Sammanlagt upptas 1 439 bouppteckningar ordnade kronologiskt. Utgivningsprinciperna är enligt förordet samma som tillämpats i bouppteckningsserierna från 1930-talet (för Helsingfors, Borgå, Gamlakarleby och Jakobstad). Samtliga förefintliga bouppteckningar synes vara medtagna. Det är fråga om en bearbetning av materialet. Uppgifter om släktskapsförhållanden och data har redigerats; fast egendom, guld- och silverföremål och kuriosas har angivits, däremot ej vanliga husgeråd. Bokinnehav redovisas alltid med titlar, vilket i några fall föranlett särskilda bilagor. Den mycket förmögne råd- och handelsmannen Klas Jenderjan (bouppteckn. 1704) hade en stor boksamling liksom rektorn vid Trivialskolan magister Samuel Hornaeus (bouppteckn. 1744). Bland andra intressanta bouppteckningar kan nämnas handelsmannen Zachris Franzéns († 1787), skalden Frans Michaels fars. Han efterlämnade ett burget bo. Den nya tvåvåningsbyggnad, där skalden vuxit upp, beskrives. Silverbeståndet var gediget, medan däremot bokförrådet, förutom biblar, katekeser och postillor, endast omfattade Gellerts moraliska föreläsningar,

Pontoppidans skrift om själens odödlighet, Tunelds geografi, Tissots läkarbok och två lagböcker. Till en stads kultur- och personhistoria, topografi, social- och ekonomihistoria erbjuder bouppteckningsmaterialet en förnämlig grund. Sådana utgåvor önskar den historiskt intresserade för många svenska städer.

— Ester Elisabeth Larson har sammanställt *Swedish commentators on America 1638—1865. An annotated list of selected manuscript and printed materials*, utgiven genom The New York Public Library och The Swedish Pioneer Historical Society 1963 (139 s.). Arbetet, som har inledning och kronologiskt och alfabetiskt register, upptar en i bokstavsföljd efter meddelare (berättare, reportrar, kommentatorer) uppställd katalog på 683 nummer. Var och en presenteras kort med årtal, yrke, vistelse i Amerika, varefter meddelande ges om efterlämnade skriva Amerikakommentarer i form av manuskript, tryckt eller otryckt brev, resebeskrivning eller liknande, översättningar eller utdrag av manuskript och uppgift om var skriften finns tillgänglig. Någon gång anges rubriker som »American letters» eller »Bishop Hill Colony». Rader av namn på kända svenskar som besökt eller bosatt sig i Nordamerika under tiden före den stora emigrationsströmmen är med i listan, t. ex. Carl Jonas Love Almquist, Fredrika Bremer, Nils Collin, John Ericsson, Axel von Fersen, Carl August Gosselman, Andreas Hesselius, Pehr Kalm, Jenny Lind, Gustaf Unonius, Adolf Ulric Wertmüller. Sammanställningen ger en intressant överblick av de tidiga svensk-amerikanska relationerna och är en utmärkt handbok. Den kan erhållas genom Public Relation Office, The New York Library, Fifth Avenue and 42nd Street, New York. Pris \$ 5.50.

— Lektor John Stårck har utgivit en tillökad och omarbetad upplaga av del 1 av *Stårckska släktboken. En släkts öden under trenne sekel. Försök till familjekronika. Släkten under 1600- och början av 1700-talet* (1964; 131 s.; personreg.; ill.; kan rekvideras hos förf., Rosensköldsg. 1, Göteborg; kr. 26: — + porto). Första upplagan av del 1 (89 s.), som endast trycktes i 100 exemplar, mottogs i PHT 1924, s. 195, av J. A. Almquists orserverade lovord. Del 2 om släktens öden under 1800-talet och framåt utkom 1962 (rec. i PHT 1963, s. 179 f., av B. Broomé). I den reviderade upplagan av första delen har, förutom en rad nya källuppgifter, inarbetats för en västsvensk familj viktiga nytillkomna arbeten av framför allt J. A. och J. E. Almquist, Bertil Broomé och Hans Gillingstam och regementshistorier av N. Belfrage och E. Bensow.

— I serien Genealogiska föreningens släktböcker har som nr 12 utkommit Ida Wennströms, *Släkten Wennström från Fembecke i Wendel* (1965; 125 s.). Förf. har tidigare i föreningens släktboksserie (nr 7, 1952) behandlat sin mödernessläkt Settergren. Namnet Wennström antogs av befallningsmannen Peter Wennström (1747—95), som flyttade till Södermanland. Nästa generation bosatte sig i Skåne, där släkten rotade sig. Lektorn vid Malmö högre allm. läroverk Torsten Wennström, som tillhör släkten,

har gjort sig känd genom språk- och rättshistoriska studier från svensk medeltid. Släktboken gör ett mycket gediget intryck med noggranna ortangivelser och genealogiska data, med rejäl tabelluppställning, text- och bildbilagor, källförteckning och register. En liten anmärkning på bokens sista blad visar en senkommen och teoretiskt motiverad tvekan om härkomsten från äldste angivne stamfadern. Det är ofta omöjligt att vara säker på 1600-talsledet i allmogesläkter. I ett särskilt tillägg har förf. redovisat äldste påvisbare stamfadern för 55 andra släkter med namnformerna Wennström, Wenström och Wennerström.

— F. d. hovrättspresidenten Holger Elliot, har i *Kring en judisk invandrare och hans familj. Anteckningar om Abraham och Blomma Josephson samt deras barn* (Sthlm 1965; 155 s.; ill.; ej personreg.) skildrat sin fädernesläkt. En del uppgifter om familjen har förf. tidigare meddelat i sin bok »Ur en domares liv» (1958). Abraham Josephson var förf:s farfars far. Namnet Elliot antogs av 7 av Abrahams 9 barn. Själv var han brorson till David Josephson, stamfar för den Josephsonska släkten i Sverige. Holger Elliot presenterar sin bok med mycken blygsamhet och anför till »försvar», att de interiörer och tavlor som rullas upp från flydda tider icke saknar kulturellt intresse, att »den arvs massa som genom det enkla judiska paret från norra Tyskland tillfördes deras nya fosterland icke var utan kvalitet», och att hans anteckningar nedskrivits huvudsakligen för släkten. Boken ger en intressant bild av en judisk familjs etablering i Sverige. Abraham Josephson synes ha invandrat 1795, var i april 1796 bosatt på Karlberg och gifte sig i dec. 1796 med den jämnåriga Blomma Magnus, av den sedermera kända släkt, som slog sig ned i Göteborg. Redan från början var han knuten till marketenteriet på Karlberg och stod i varje fall från 1799 till sin död 1825 som entreprenör för kadetternas mathållning. Hans änka fortsatte verksamheten till 1835, då sonen Isak Elliot (förf:s farfar) övertog entreprenaden till 1853. Förf. har tecknat en tämligen utförlig bakgrund till familjens långa Karlbergstid. Abraham och Blomma var ett skötsamt par och vann tydligen gott anseende. De många barnen etablerade sig väl, och familjens sammanhållning var god. Äldste sonen Joseph blev läkare; dottern Paulina gifte sig med läkaren professor Carl Stenhammar, som dog tidigt. Hans bror, prosten och riksdagsmannen Christian Stenhammar höll livlig kontakt med familjen, vilket framgår av hans kända dagböcker från riksdagstiden. Sonen Adolf blev överstelöjtnant, sonen Magnus, död ung, blev kapten och var gift med Hilda af Wetterstedt, brorsdotter till utrikes statsministern Gustaf af Wetterstedt (deras son Hampus Elliot blev chef för fortifikationen och generallöjtnant). Sonen Salomon var apotekare och yngste sonen Jacob grosshandlare i Göteborg. Barnens anpassning i det svenska samhället underlättades av att de döptes. Detta tycks för sönerna ha skett i samband med deras yrkesval. Adolf t. ex. döptes på sin 15-årsdag, strax innan han blev kadett vid Karlberg, med högre officerare och lärare vid skolan som faddrar. Paulina döptes hösten innan hon gifte sig. Sonen Jacob kvarblev på sin troende moders önskan inom den mosaiska församlingen. Yngste sonen skulle enligt judiskt bruk läsa böner för

de hädangångnas själsfrid. En förtjusande bild från Isaks hem på Karlberg ger hans tidigt döda hustru Christine, f. Åkerlund, i ett brev från 1841. Hon berättar där om en kvällsbadning hon haft med bl. a. en gladlynt Jenny Lind och operasångaren Julius Günther som sjungande gäster.

— *Svenska släktkalendern 1965* utgör *sjuttonde årgången* och den tredje i 1960-talsserien under samma utgivare: Gösta Berg, Curt Kempff, Börje Furtenbach och med samme redaktör: Torsten Dahl (Stockholm 1965, Bonnier; 456 s.; inb. kr. 65: —). Av årgångens 137 släkter har 109 förekommit tidigare i kalendersviten; 28 är nya, t. ex. Bauer från Ystad (endast en gren redovisad), Böttiger, Hagbergh, Petersson från Påboda, Sahlgren, Sifvert (stockholmssläkt från 1600-talet) och Sjöstrand. Kalendern är principiellt en presensmatrikel men meddelar ofta i ingresserna namn på kända familjemedlemmar, som ej varit släktbildande. Ett undantag, som man gärna ser, är att Elsa Brändström, fastän död sedan 1948, står med i den egentliga tabelltexten. Idealet, om än svåruppnått och dyrbart, är — som ofta påpekats — Örnbergs modell i serien Svenska ättartal med fullständig släktredovisning. Påtagligt är också i många fall, att inte heller de nu levande grenarna av de upptagna släkterna redovisas fullständigt. Man har levererat det material någon släktmedlem samlat om sin egen gren. Även själva finansieringen av tryckningen bör här spela en viss roll. Den person- och släktintresserade är dock glad för vad som ges och för att serien kommer att fortsätta med i varje fall ytterligare en årgång.

— Hugo Valentin, *Frihetstiden inför eftervärlden* (Studentbok/SFS:s bokförlag 1964; 64 s.; kr. 8.75) är ett omtryck av nr 447 i *Verdandis småskrifter* (1942) men med en kompletterande efterskrift av Birger Sallnäs. Genom Valentins klara framställning har boken kommit till användning vid universitetskurser och har i många år varit utsåld. Boken börjar med frågan »finns det en objektiv historieskrivning?» och karakteriserar sedan kända historikers syn på epoken 1720—72: Erik Gustaf Geijers, Anders Fryxells, Carl Gustaf Malmströms, Clas Theodor Odhners, Ludvig Stavenows, Fredrik Lagerroths och Carl Hallendorffs. I Sallnäs' efterskrift behandlas främst arbeten av Walfrid Holst, Sten Carlsson, Eli F. Heckscher och Olof Jägerskiöld.

— Franklin D. Scott har skildrat den framstående svensk-fransk-amerikanske målaren Adolf Ulric Wertmüllers (1751—1811) skiftesrika liv under titeln *Wertmüller — artist and immigrant farmer* (Swedish Pioneer Historical Society, Chicago 1963; adr. 5125 N. Spaulding Ave., Chicago 25; pris \$ 5.50; 173 s.; illustr.). Hans porträtt av Marie Antoinette, George Washington, G. M. Armfelt m. fl. är ju mycket kända. Skildringen av hur hans stora nyklassicistiska målning »Danaë och guldregnet» (sign. 1787) gick skiftande bedömningar och öden till mötes, innan den hamnade i Nationalmuseum, är av stort intresse. Huvuddelen av Scotts bok upptas av en översättning till engelska av Wertmüllers på ogrammatikalisk franska förda dagboksanteckningar 1803—11 (orig. i KB). Som ägare av en lantegendom i

Naamans Creek, Delaware, har han givit en tidig vardagsskildring av en immigrants lantliga tillvaro i Amerika. Wertmüller hade under denna tid och under sin tidigare amerikavistelse kontakt med ett flertal svenska immigranter.

— I Program vid 31:a Svaneholmstinget (tr. i Skurup 1965) lämnar Eric Mårtensson med stöd av den nya forskningens resultat en sammanställning av *Rutger Mackleans* insatser som jordbruksreformator på Svaneholm, som skolman och som politiker.

— I skriften *Från Torsten Rudenschölds studieår* (Lund 1964; 67 s.) tecknar fil. dr Albert Wiberg en lärdomshistoriskt intressant bakgrund till bröderna Rudenschölds uppfostran i hemmet och vid Uppsala universitet med stöd av akademiska diaries och matriklar och bevarat brevmaterial. Den levnadsteckning över den kände skolmannen Torsten R. som nedskrevs av mågen S. A. Hedlund (efter intervju med system Stina Rudenschöld) och som förvaras i Göteborgs universitetsbibliotek ger en något missvisande och alltför knapphändig ledning. Bröderna Rudenschölds informatorer, sedermera kyrkoherdarna Johan Gustaf Askegren, Johan Theodor Hellstadius och docenten Gustaf Olof Sjögren, presenteras utförligt liksom 1810-talets Uppsala med Erik Gustaf Geijer som uppburen föreläsare och Linglärjungen Gustaf von Heidenstam som uppskattad gymnastiklärare. Brevledes från och personligen i hemmet följde en luttrad Magdalena Rudenschöld sina brorsöners uppfostran och studiegång.

— Sigfrid Wieselgrens *Minnen från Helsingborg* (Handlingar 12, utg. av Gillet Gamla Helsingborg 1964; 112 s.; ill.; personreg.) har utgivits av författarens dotterson (och brorsöns son) professor Per Wieselgren, till vilken manuskriptet dedicerats. Denne porträtterar i inledningen sin morfar, politikern, författaren och generaldirektören Sigfrid W. (1843—1910) liksom hans närmaste familjekrets. Sigfrid W:s här publicerade minnen rör åren 1848—57, då fadern, den kände nykterhetsmannen Peter W., var kyrkoherde i Hälsingborg. Förutom intressant inblick i den begåvade familjens hemliv ges några snabbporträtt ur umgänget: generalmajoren greve Gustaf von Essen med maka och barn (dessa var S. W:s lekkamrater), missionären Peter Fjellstedt, biskop Johan Henrik Thomander, Sigfrids sväger professor Carl Wilhelm Skarstedt, hans morfar frälseinspektoren på Övedskloster Magnus Rosenqvist, pedagogen Cecilia Fryxell, i vars vård vid skolan i Carlslund tre av systrarna Wieselgren anförtroddas, och faderns hänsynslöse motståndare, utgivaren av Öresundsposten Oskar Patrick Sturzenbecker.

— Svenska missionsförbundets distriktsföreståndare i Västerås C. F. Nyströms *Minnesanteckningar* (Västerås 1964; 63 s.; ill.) har utgivits av hans son Sam Nyström till 50-årsminnet av faderns död med tanke på ättlingar och annan släkt. C. F. Nyström, född i Björnlunda i Södermanland, blev tidigt faderlös och började i skräddarlära. 20 år gammal anslöt

han sig 1867 till frikyrkorörelsen och utsågs 1874 av Nordvästra Södermanlands missionsförening till husbesökare och predikant. Han fortsatte sedan i yrket i 40 år. Hans levnadsskildring ger en god bild av det mödosamma kringresandet, den knappa utkomsten, motståndet och förtälet men ännu mer av glädjen över omvändelserna och församlingarnas tillväxt.

— Erik Hellerström påvisar i *Dan Anderssons härstamning, Svenskt och finskt* (Dan Andersson-sällskapets skrifter, 2, 1964; 59 s.; 10: — kr.) efter ett ingående och omfattande studium av kyrko- och domböcker för bl. a. Grangärde, Ljusnarsberg och Hällefors (med silvergruvan) att skalden till härstamningen är nästan lika mycket svensk som finsk. Det är därför inte rimligt att i likhet med Eric Uhlin konsekvent betrakta Dan Anderssons psyke som ett utflöde av den »finska folksjälén». Utförliga antavlor är bifogade. Domboksmaterialet ger ett rikt kulturhistoriskt stoff.

— Brynolf Ström, *Femton lärarprofiler från gamla Östra Real* (Rabén & Sjögren 1964; 232 s.; 36: — kr., inb. 42: —). De femton avporträtterade, alla döda sedan mer än femton år tillbaka är: teckningsläraren Otto C. Broström, historielectorn Erik V. Falk, lektorn, för en tid rektor Hugo Frölén, lektorn i matematik, fysik och kemi Knut N. Holmberg (kallad »Lunsen»), lektorn i kristendom och filosofi Herman O. Levin, lektorn i matematik och fysik Adolf Meyer, den tidigt bortgångne adjunkten i kristendom och modersmål, regementspastorn vid Svea livgarde Carl I. I. Nordblad, adjunkten, sedermera rektor i Enköping Erik G. J. Planck, som efter uppnådd pensionålder prästvigdes vid 66-års ålder och blev komminister i Mistelås, lektorn i franska Carl Axel Ringenson, lektorn i filosofi och modersmål Enar Sahlin, som en tid var rektor i Falun, lektorn i biologi Johan A. O. Skårman, den misslyckade adjunkten Richard V. Täckholm (B. Ström utgav 1955 en separat bok om Täckholm), adjunkten Hjalmar A. E. Wallberger, adjunkten i matematik, fysik och kemi rektor Albert Wiknerz och gymnastikläraren major E. A. d'Artagnan Wistrand. Ström har ej endast tecknat ner sina skolminnen utan söker ge kompletta biografier.

— *Tonsättaren Ivar Widéens tryckta arbeten och efterlämnade otryckta manuskript* (Skara 1963; 104 s.; 10: — kr.) har utgivits av sonen konsthistorikern docent Harald Widéen. Det är en stor produktion (587 nr) av hymner och sånger, ofta till texter av skaldar som Geijer, Wallin, Fröding, Karlfelt och Heidenstam som förtecknas efter kompositionernas namn. De otryckta originalkompositionerna upptar därav 240 nr. Widéens manuskriptsamling förvaras i Musikaliska akademien. Den bibliografiska förteckningen avslutas av sonen med en kortare biografisk skildring som ger en god bild av den flitige domkyrkoorganisten i Skara med sin ständigt flödande musikaliska ingivelse.

— I samband med den kända gynekologen, socialläkaren och stridbara kvinnoälskarskinnan doktor Ada Nilssons bortgång har minnesord av framträdande kvinnor och några utdrag ur hennes egna tidningsartiklar sam-

lats till en liten skrift *Till erinran av dr Ada Nilsson* (1964; 55 s.; kan rekvireras genom Fogelstadsförbundet, Julita; 4: — kr.). Ada Nilsson utgav 1963, året före sin död, vid 91 års ålder, sina memoarer *Glimtar ur mitt liv som läkare* (Natur och Kultur; 171 s.; 18: 50, inb. 24: — kr.)

— John Landquist, *Poul Bjerre. Själsläkaren och konstnären* (Natur och Kultur 1964; 131 s.; personreg.; 17.50, inb. 23: 50). Som Bjerres vän och tillika professor i psykologi har Landquist de bästa förutsättningar att förstå och skildra den kände »själsläkaren». Klart och intresseväckande även för lekmannen presenteras Bjerres viktigaste idéer och talrika skrifter, hans psykoterapeutiska metod och hans lära om psykosyntesen. I den rikt illustrerade framställningen återges också många av Bjerres skulpturer.

— Som en hyllning till 80-årsdagen utgavs 1965 bibliografin *Bertil Boëthius tryckta skrifter 1908—1965* (Samlingar och skrifter utgivna av Svenskt arkivsamfund[!], 2; 43 s.) upptagande 587 nummer. En rik forskargärning avspeglas. Från 1918 till 1931 dominerar de artiklar Boëthius skrev i Svenskt biografiskt lexikon, som han startat och redigerade t. o. m. band 10. Recensioner i Historisk Tidskrift och Dagens Nyheter vittnar genom åren om ett ständigt vaket intresse för den pågående forskningen. Arkivmannen kommer till tals i uppsatser och recensioner. Under hans tid som stadsarkivarie utgav han standardverket »Magistraten och borgerskapet i Stockholm 1719—1815». Som ekonomhistoriker har han efter pensioneringen från riksarkivariebefattningen publicerat en rad stora arbeten. Hans verk på 627 sidor om »Kopparbergslagen fram till 1570-talets genombrott» kom så sent som 1965 och hans produktion fortsätter. — Bibliografin kan erhållas genom förlagskonsult Jacob Boëthius, Florag. 20, Sthlm.

B. L.

TIDSKRIFTSÖVERSIKT

Blekingeboken 1964. »Ett medeltida godskomplex i Blekinge» har av docent Lars-Olof Larsson lokaliserats till halvön Gö i Listerby och Edestads socknar. Det hade sammanbragts av riddaren Nils Svensson (Sparre av Ellinge) 1417—22 och byggts upp av pantegods, som tidigare ägts av riksrådet och riddaren Jon (Erengislesson) Hjärne (nämnd 1348—76). Ludvig Sjöberg presenterar det återuppförda, stilhistoriskt intressanta s. k. Holländarhuset i Karlshamn, som under 1700-talet ägdes av handelsmannen Jonas Sunesson men som säkerligen kan föras tillbaka till 1600-talet. Förf. antyder, att dess egentlige byggherre och förste ägare varit holländaren storköpmannen Arnold de Rees, som 1658 utnämndes till borgmästare i dåvarande Bodekull (Karlshamns gamla namn). Paul Wilstadius biografierar med förfaren hand »Guld och silversmeder i Ronneby under 1600-talet», vilka dock samtliga synes vara rätt obetydliga. Guldsmiden Johan Christoffersson Brecht var till 1681 verksam i Ronneby men hörde sedan till de första som i enlighet med kunglig befallning överflyttade till det nyanlagda Karlskrona. Under titeln »Handelshuset Kock och Järnavik» berättar Harald Lindal om den blekingska lastageplatsen som från 1840-talet drevs i bolag mellan Engelbrekt Kock (innehavare av det av brodern Johan Kock grundade handelshuset i Trelleborg) och Magnus Magni. En del av lastageplatsen arrenderades av Jakob Ajgeldinger och senare av hans son Gabriel. I den personhistoriskt givande årgången ingår även en nekrolog över chefen för Marinmuseum och Modellkammaren i Karlskrona Yngve Johansson († aug. 1963).

Från Borås och De sju häraderna 1964 inledes av G. A. Westfeldt med en nekrolog över tandläkare Gunnar Blomgren, under 36 år oavlönad intendent för De sju häradernas kulturhistoriska förenings museum och med »hedersbostad» i den i Ramnaparken i Borås återuppförda gästgivaregården från Ramslätt. Några uppsatser ägnas Torpa, vars stora trähus från sekelskiftet 1800 brann ned, när det var under rivning 1963. Före detta hus låg på samma plats invid den medeltida stenborgen ett troligen av Nicodemus Tessin d. ä. ritat corps de logis från omkr. 1670. Huset, beskrivet av Stig Stenström, ägdes under 1600-talets slut av fältmarskalken Gustaf Otto Stenbock och ärvdes via sonen greve Erik Stenbock av dennes dotter Beata Elisabet f. 1765, g. m. överamiralen frih. Carl Georg Siöblad. Hon var den sista av familjen Stenbock, som ägde Torpa, från 1400-talet familjens stamgods. Det av översten greve Erik Sparre omkr. 1800 uppförda nya trähuset, beskrivet av C. F. Mannerstråle, kom från början att hysa en talrik familj. Om det rörliga livet på Torpa under den tidigare Sparreska tiden vittnar också ett återgivet dagboksutdrag från 1808, skrivet omväxlande av barnen Sparre. Bl. a. ingår en skildring av Eleonore Sparres bröllop den 12 (ej 10, som Elgenstierna uppgjer) aug. 1808 med den 34 år äldre ryttmästaren Carl Bleckert Storckenfeldt. Notiser från Limmareds glasbruk har sammanställts

av Ingegärd Vallin. Överste Gustaf Rutensparre erhöill juli 1740 kommerskollegiums resolution på bruksdriften.

Bromma hembygdsförenings årsskrift 1965. Inledningsvis tecknas årsskriftens i april 1965 bortgångne redaktör, lektorn fil. dr Gösta Langenfelt. Hans efterträdare Herman Stolpe presenterar en känd Bromma-konstnär, Einar Forseth, sedan 1925 med bostad och ateljé på Hallingsbacken i Alsten.

Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok 1965 inledes av den nye chefen för Nordiska museet (från 1 juli 1963 förvaltningsmässigt skilt från den nyinrättade Stiftelsen Skansen) fil. dr Hans Hansson. Han hyllar där och anknyter till Artur Hazelius' minne. Nils Cleve påpekar i uppsatsen »Till Bielkekåsonas genealogi» dessa utsirade trädryckeskärls ofta påvisbara härkomst eller samband med Anna Hogenskild, 1537 gift med Nils Pedersson Bielke. Hon tjänstgör här som sammanhållande länk i en stor och förnämlig släktkrets. Sigurd Wallin gör jämförelser mellan bevarade 1700-talstapeter och stockholmsmålarerna Carl Fredrik Torsselius' (1764—1836) vackra tapetmålarkbok, sannolikt från 1780- och 90-talen, nu i Nordiska museet. Erik Andrén presenterar bland museets nyförvärv den Grillska ostindiska vapenservisen i famille rose från 1740, som han anser ha tillhört Claes Grill och som sedan med Österby bruk ärvts till familjen Tamm. Andrén håller för troligt, att Christian Precht gjort förlagan till bärdmönstret. Delar av den vackra servisen pryder årsbokens omslag. Arkivarien fil. dr Arvid Bäckström, † i april 1964, tecknas av Sam Owen Jansson. Vid sin död hade han just fullbordat ett gigantiskt manuskript om arkitekten C. W. Carlbergs mästestycke, herrgården Gunnebo vid Mölndal. Bäckströms bibliotek har skänkts till Nordiska museet.

Fornvännen 1964. Prof. Gunnar Tilander skildrar med utgångspunkt från en 1200-talsmålning i Risinge kyrka forna tiders falkjakt, bedriven i Sverige in på 1800-talet. I tre generationer var medlemmar av den holländska släkten von Ham mästervalkenerare, de båda äldre under 1700-talet i kunglig tjänst. Två rikt broderade franska biskopskåpor från 1270-talet beskrives av Agnes Geijer. De har förts hit för att smycka två framträdande svenska prelater, ärkebiskop Folke Johansson i Uppsala och biskop Bryniolf Algots-son i Skara. Under titeln »Ett varuhus från Vasatiden» presenterar Iwar Andersson köpmannen Udd Jönssons († 1574) nyrestaureerade intressanta hus i hörnet av Rådhusorget och Storgatan i Vadstena.

Genos 1964 innehåller på svenska bl. a. en utredning av Arne Ekman om »Släkten Gardbergs härstamning och tidiga led», och en uppsats av Hans Gillingstam om den friherrliga ätten Kurcks ursprung. Han påvisar där, att ättens stamfar Knut Eriksson, som avancerade till riksråd och lagman och gifte in sig i medeltidsätten Kurck var av ofrälse härkomst och att det i Ramsays och Elgenstiernas ättartavlor namngivna adliga par som säges vara hans föräldrar aldrig existerat. Arne Ekman redovisar också resultatet av en

undersökning i åtskilliga död- och begravningsböcker angående 1808—09 döda finländska krigsmän. Namnen på dem som avlidit i fält har tydligen endast i begränsad utsträckning införts i kyrkböckerna. Ingeborg Dyhr Sylvin berättar om sina forskningar om »Tradition och realitet i släkten Dyhr».

Gotländskt arkiv 1964. Meddelanden från Föreningen Gotlands fornvänner XXXVI. Ingegerd Henschen berättar om Tobias Lang och hans tygtryckeri i Visby. Lang (f. 1760), som härstammade från en tysk familj i Ungern, bosatte sig 1784 i Visby efter ett skeppsbrott. Tydligen hade han dock haft möjlighet att rädda sina mönsterblad och en del mönsterstockar, som finns bevarade i Gotlands fornsal. Hans vidlyftiga arkiv med färgrecept, tekniska utredningar, verifikationer, ritningar till maskiner och vissa anteckningar om barnen förvaras i landsarkivet i Visby. Lang var även för övrigt en driftig företagare som anlade ett stort kvarnverk och oljeslageri vid Kopparsvik, lät bygga den kända väderkvarnen Plågan och ledde det av Christoffer Brügger anlagda såpsjuderiet i Visby.

Från Gästrikland 1964. Gästriklands kulturhistoriska förenings meddelanden innehåller främst en rikt illustrerad uppsats av Gävle-historikern fd. bibliotekarien Percy Elfstrand, »En släktkrets i bild. Reflexioner kring en utställning». Titeln syftar på den stora porträttutställningen 1963 på Gävle museum. Elfstrand anknyter till de talrika porträtten av medlemmar av grosshandlarsläkterna Brändström, Ennes och framför allt Garberg (släkttavlor visar familjernas inbördes samband). Främst bland porträttmålnas uppdragsgivare står den begåvade fru Carin Garberg, f. Sehlberg, som anlitat Carl Peter Lehmann för porträtt av sig själv och dottrarna. Senare vände hon sig till Per Krafft d. y., som utom flera separatporträtt gjort den stora familjetavlan (signerad 1836) av fru Carin med sina tio då levande barn. Garbergska familjetavlan utgör tidskriftens dekorativa omslag. Ture Karlström granskar några planritningar från 1837 till Gävle gamla teater. Han påvisar, att den i Gävle som arkitekt flitigt verksam stadsingenjören Johan Heinrich Rosenbaums förslag, som också antogs, var vida överlägset stockholmsarkitekten Per Johan Ekmans. Holger Wichman erinrar inför den pågående arkivinventeringen i Gästrikland om den gårdsarkivsinventering som 1937—38 utfördes i Valbo. Där upptäcktes bl. a. häradsdomaren Erik Perssons (1759—1825) arkiv innehållande t. ex. riksdagsbrev från Johan Olsson Longberg, senare talman i bondeståndet.

Halland 1964. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård i Hallands län ägnas huvudsakligen undersökning av medeltida byggnadslämningar i Halmstad i samband med husrivningar och ledningsdragningar. Gösta Olson presenterar en vacker allmogebonad från Gyltige med motivet 'Jerikos murar faller' och anser »den egentlige Gyltigemålaren» Johannes Nilsson för mästaren.

Föreningen Gamla Halmstads årsbok 1964. C.-F. Aleman gör utdrag ur och kommentarer till hallänningen kapten Fredrik Bernhard Cösters minnen från det norska fälttåget 1814, då denne som ung fänrik deltog i erövringen av Fredrikstad. Eric Hägge berättar om den tidningspolemik som uppstod, när den unge Peter Thure Gabriel Stockenberg 1855 utnämndes till borgmästare i Halmstad, trots att han fått knappt hälften av rådman Anders Gustaf Heumans röstetal. Ett avsnitt betitlat »Pappa och sjömanshuset» ur skalden Fredrik Vetterlunds bok »Min far» återges. Halmstads »Kallwattenkuranstalt», som trots dragplåster som kungabesök och hornmusik aldrig nådde någon större blomstring, skildras i anledning av 100-årsminnet av dess tillkomst av Eric Hägge. Denne nämner i text och notapparat ett aktningensvärt antal Halmstadsbor och återger en lista över kuranstaltens aktietecknare. Årsbokens flitige redaktör (= Erik Hägge) redovisar också grosshandlaren Axel Edvard Pihls brevväxling från 1870-talet med sin fäst-mö, sedermera hustru, Eva Blom. Den ger glimtar från affärs- och sällskapsliv i tidens Halmstad. Gustaf Wienecke återkommer med minnesbilder, nu från Halmstads hantverksförening, där han bl. a. tecknar korgmakaremästaren fabrikör Christian Holm, skomakarmästare E. O. Lindqvist, framträdande nykterhetsman (jfr även uppsatsen »Nyktran»), och laxrökaren Oskar Meuller. Årgången avslutas med nekrologer över föreningens avlidna ledamöter.

Hembygden. Utgiven av Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund 1964 går under temat »Dalsland i stöpsleven» och har få personhistoriska notiser. En kort presentation av en tidigt död medarbetare i den ungsocialistiska tidningen Brand, Anna Gödecke, inleder hennes »Bondfolk. Skisser från Dal», förut publicerade i Brands julnummer 1898. Nekrologer ingår över bl. a. kyrkoherde Ture Hagström i Edsleskog och affärsmannen Gustaf R. Killén i Färgelanda.

Historiallinen Arkisto (682 s.), utg. av Finska historiska samfundet, årg. 59 (1964), innehåller en rad stora uppsatser på finska men med tyska sammanfattningar, ur vilka följande framgår. Flera uppsatser berör frihetstidens riksdagar. Pentti Halme redogör för sammansättningen av den finländska adelns representation vid riksdagarna 1719—56 och Tuomo Koukkula vid riksdagarna 1760—72. Båda förf. lämnar, som bilaga i slutet av volymen, förteckningar i bokstavs följd över samtliga riksdagsdeltagare av finländsk adel. Det finska förberedelseutskottet vid 1755—56 års riksdag skildras av Seppo Ervasti. Förslaget om utskottets inrättande kom från hattpolitikern Edward Carleson. Dess främste ledamot var överstelöjtnanten, sedermera greven och riksrådet Gustaf Adolf Hjärne. Heikki Ylikangas redogör för det finska inslaget i hovpartiet vid riksdagen 1755—56. Bland de agerande kan nämnas överste Anders Henrik Ramsay, och kapten Lorenz Giös. Följande fyra dömdes för sitt deltagande: militärpastorn Lars Forbus (livstids fängelse), kapten Lars Henrik Hästesko (sex års tvångsarbete), kadetten Axel Jacob Amnorin (böter) och ryttmästare Israel Escholin (av-

rättning). Päiviö Tommila ägnar en utförlig biografisk framställning åt skriftställaren, skalden, diplomaten och naturvetenskapsmannen Arvid David Hummel (1778—1836), som 1807—31 uppehöll sig i Ryssland.

Historisk tidskrift 1964 (506 s.) bevakar under sin redaktör kanslirådet docent Wilhelm Carlgren och en kvalificerad redaktionsstab på fyra forskare ett stort internationellt fält genom uppsatser, översikter, recensioner och referat. Endast i begränsad omfattning är detta stoff rent biografiskt eller släkthistoriskt. Stort praktiskt värde vid personhistorisk forskning inom medeltid och 1500-tal har Hans Gillingstams uppsats, »Den svenska adelns antagande av släktnamn» (se vidare under Meddelanden ovan s. 125). I samband med sitt uppdrag som fakultetsopponent på Rune Blomdahls doktorsavhandling, »Förmyndarräfstens huvudskede. En studie i Stora Kommissionens historia» (1963), har Herman Schück i uppsatsen »Karl XI och förmyndarräfstens» framhävt räfstens stora betydelse för Karl XI personligen och sammanfattar: »På hans förmåga att själv styra sitt rike hade räfstens varit ett eldprov motsvarande det skånska kriget». I årgången ingår nekrologer över tre framträdande historiker, samtliga också framstående personhistoriker, Hugo Valentin (av K.-G. Hildebrand), Bengt Hildebrand (förmälig karakteristik av Sten Carlsson) och Gottfrid Carlsson (K.-E. Löfqvist).

Historisk tidskrift för Finland 1964. Hans Gillingstam korregerar data om »Hövitsmännen på Åbo slott under 1440-talet», riksrådet Johan Karlsson (Färila), lagmannen Mats Ödgisleson (Lillie) och riddaren Henrik Bidz. Bill Widén redogör för de stora svårigheterna att ge lapparna skol- och prästutbildning. Efter misslyckade försök med skolutbildning i Uppsala av lappgossar upprättades enligt beslut 1631 en lappskola i Lycksele. Några lappska präster utbildades därefter i Uppsala men kvaliteten var inte hög. Lappen Lars Rangius t. ex., som 1693—1709 var komminister i Sorsele och därefter kyrkoherde i Silbojokk, har gjort en lapsk bibelöversättning men var också känd för sin onykterhet i tjänsten. Eric Anthonis forskningar om den österbottniska familjen Fordell i föregående årgång fortsättes nu dels av Leo Nyholm med »En rannsaking av år 1630 och dess upplysningar om släkten Fordell», dels av Anthoni själv med »Ett bidrag till släkten Fordells historia».

Jämten 1964 inledes av intendent Maj Nodermann med en beskrivning av Frösö kyrka. Altaruppsättningen är osignerad men hänföres till Daniel Kortz, verksam i början av 1700-talet. Predikstolen i rokokostil är ett verk av Johan Edler d. ä. från Lockne. Bland donatorer märks regementskvartermästaren Anders Treffenberg, som skänkt dopfunten, och översten Börje Månsson Scheckta, som bekostat två korstolar. Den sistnämnde var som regementschef på 1600-talet bosatt på Kungsgården på Frösön. För militärboställen där redovisar överstelöjtnant Gustaf Lund i en särskild uppsats. Prosten Gösta Ullberg har under titeln »En emigrants vardagshäkomster»

återgivit den första delen av predikanten, författaren och byggnadssnickaren Gustaf Olofsson Kallbos (1883—1963) minnen från Kalls socken fram till hans emigration till USA över Trondheim. Om hur de båda jämtländska studenterna Olof Tirén, sedermera kyrkoherde i Oviken, och Sven Wagenius, med tiden rektor för seminariet i Härnösand, 1842 kom i kontakt med Gunnar Olof Hylltén-Cavallius, berättar docent Nils-Arvid Bringéus. Deras meddelade jämtländska folktraditioner återges nu i tryck (anteckningar och brev i Hylltén-Cavallius' saml. i KB). Olof Tirén har också förmedlat c:a 30 folkmelodier till Richard Dybeck. Tiréns intressen ärvdes av hans söner, målaren Johan Tirén och folkloristen och målaren Karl Tirén, som upptecknat lappländska jojkningar. Ett tal, som landshövding Anders Tottie höll vid Jämtlands konstförenings 50-årsjubileum, hyllar minnet av dess donator och tillskyndare målaren Anton Genberg.

Kalmar län 1964. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård. En uppsats om hälso- och sjukvård i Söderåkrabygden under 100 år inleder årgången. En kortfattad presentation ges av provinsialläkartjänstens innehavare från 1864, t. ex. Alfred Theodor Schram (den förste), Carl Johan Dahlberg, Adolf Ludvig Nordström (utgav Johan III:s liturgi), Alfred Mauritz Vilhelm Selling, Peder Pradon, Carl Bernhard Gille och uppsatsförfattaren själv, K. Axel M. Bergstrand, som utgivit ett 40-tal tryckta skrifter i medicin och kulturhistoria, bl. a. Växjö lasarets historia. Till minne av den 1962 bortgångne kantorn C. H. Helander i Döderhult publiceras hans anteckningar från barndomsbygden Virserum. Arkivarie Ingemar Ingers presenterar den framstående upptecknaren av svensk allmogemusik, stadsnotarien i Lund Nils Andersson. Dennes resa till Öland 1892 redovisas i en utförlig reseberättelse. De flesta spelmännen hade gjort sig av med sina fioler och vägrade att spela — flera tydligen på grund av att de blivit »läsare». Till sist fick han dock god hjälp av den gamle spelmannen Jakob Gabrielsson i Stora Rör.

Kulturen 1964 har ryggrubriken »Ölets käril» och är skriven av Kulturens förutvarande intendent Sven T. Kjellberg. Framställningen har tidigare publicerats separat 1962 som festskrift för AB Malmö förenade bryggerier och utgår från museets samlingar. Till de remarkablare dryckeskärlen hör t. ex. den stora »bolle» (låg skål, nära 1 m. i diameter, nu i Nord. mus.), som svarvades i alm till riksrådet Peder Turessons (Bielke) gravöl i nov. 1520. Kanten prydes av hans och hans makas sexton anor, dvs. 32 vapenbilder i färg. Kjellberg nämner också Bielkekåsorna (se ovan under Fataburen och nedan under Sörmlandsbygden). En rad andra ägarnamn och kulturhistoriska observatörer från skilda tider passerar revy. Illustrationer av stänkor, snibbskålar, horn, stop, bågare, glas, kåsor, kredenser och pokaler i skiftande material gläder ögat.

Kyrkohistorisk årsskrift 1964 (403 s.) tillägnas som en hyllning professor Hilding Pleijel och upptar en bibliografi av hans tryckta skrifter intill 1965. Professor Sten Carlsson har med stöd av de utgivna delarna av Gunnar

Carlquists herdaminne för Lunds stift gjort en statistisk undersökning av det skånska prästerskapets rekrytering 1650—1800. De skånska prästfamiljerna visade social stabilitet med rekrytering främst från präster eller grupp »lägre ståndspersoner», däremot ej från bönder i samma utsträckning som i andra stift. Prästdöttrarna stannade ofta kvar inom ståndet. Ståndscirkulationen var på spinnsidan betydligt mindre framträdande än bland prästsönerna. Professor Carl-E. Normann analyserar ett kyrkligt reformprogram från 1770-talet och påvisar att det författats av kontraktsprosten Johan Widén (1739—1813). Normann berör endast i en not Widéns dramatiska senare öden, hans dödsdom 1792 (som dock mildrades till landsförvisning; upphävd efter 4 år) på grund av ett anonymt förbblommerat brev till hertigen-regenten. — I utförliga recensioner presenteras bl. a. Sven Ingebrands doktorsavhandling »Olavus Petris reformatoriska åskådning» (1964) och Bo Ahlbergs, »Laurentius Petris nattvardsuppfattning» (s. å.).

Svenska Linnésällskapets årsskrift 1963 ägnas nästan uteslutande Linné själv, ej hans lärjungar. Den intressanta huvuduppsatsen av Olle Franzén om »Hur Linnébilden formades (1778—1850)» påvisar, att efter en viss återhållsamhet tiden närmast efter Linnés död någonting liknande en helgonlegend växte fram — en bild som kritiskt nyanserats först efter 200-årsminnet 1907. »Den fattige kaplanens son, född och uppvuxen bland blommor i den småländska landsorten. Okunniga lärare med få undantag oförstående för sin snillrike elev. Armod och vidriga öden under studietiden. Avund och mäktiga rivaler. Mött av beundran och aktning i främmande land. Där bjuden guld och ära. Återvänder dock till sitt fosterland och sin väntande brud. När efter kamp sitt eftersträfvade mål — professuren i Uppsala. Strävsamma mannaår. Vänsäll och gudfruktig. Älskad av alla. Dör i januari då naturen sover, begråten som få.» Bland dem som efter hand byggt upp denna bild kan nämnas: den tyske historikern Dietrich Stöver (stor mönsterbildande biografi 1792), medicinalrådet Sven Hedin (entusiastisk Linné-lärjunge; minnes-tal 1807), professor Carl Adolph Agardh (äreminne i Sv. akad. 1821; tr. i handl. för 1826), professor Israel Hwasser (enl. förf: »i många år en Linné-kultens överstepräst i Uppsala»), Linnés store efterträdare Elias Fries och rent allmänt även Erik Gustaf Geijer och Esaias Tegnér. »Linnéstugan i Korsberga», som en gång besökts av Linné och där bl. a. en rad reproduktioner av Linné-porträtt samlats, presenteras av förlagsredaktör Sigurd Lindman. Denne, som dog i mars 1964, var en stor Linné-älskare, framstående lexikograf och författare till otaliga välavvägda naturvetarbiografier i uppslagsböcker. — I *årgång 1964* påvisar professor K. Rob. V. Wikman, att den samling av småländska vidskepelser, som Linné låtit trycka i Ölands- och Gotlandsresan innefattar flera senare tillägg utöver själva reseanteckningarna. Professor Arvid Wallgren tecknar Linnés ämbetsbroder arkiatern livmedikus Nils Rosén von Rosensteins liv och verksamhet (föredrag vid sällskapets sammankomst maj 1964). En nekrolog över den store Linnékännaren Arvid Ugglå († juli 1964) avslutar årgången. Där förtecknas också andra nekrologer över Ugglå.

Lychnos. Lärdomshistoriska samfundets årsbok 1963—64 (529 s. + Generalregister 1936—62 på 213 s.) innehåller bl. a. fyra större uppsatser av stort personhistoriskt intresse. Bengt Hildebrands inträdestal i Vitterhetsakademien 1961, »Bidrag till Sven Lagerbrings biografi och karakteristik», har tryckts postumt. Den utförliga notapparatur som Hildebrand planerat förelåg tyvärr ej i tryckbart skick. Den lundensiske historieprofessorn från 1700-talet med sitt källkritiska sinne och sin älskvärda personlighet hörde till Bengt Hildebrands tidlösa lärda »umgänge». Han citerade gärna Lagerbrings principmotivering för genealogi: »Utan grannliga kunskap om namnkunniga ätters ursprung och förbindelse får man sällan något rent och tydligt begrepp uti historien.» Den originelle läkaren och skaparen av Stockholms Arbetareinstitut Anton Nyström (1842—1931) och hans anslutning till positivismen skildras av Tore Frängsmyr. Nyström hörde till dem som tidigt anammade darwinismen. Med Comte och positivismen blev han närmare bekant 1873. Han tycks från början mest ha intresserat sig för dess religiösa sida och utgav 1875 »Positivistisk andaktsbok». Det av Nyström 1879 stiftade Positivistiska samfundet i Stockholm nådde dock aldrig någon större blomstring och upplöstes formellt 1902. Nyströms namn återkommer i Ulf Danielssons uppsats om »Darwinismens inträngande i Sverige». Till Darwins tidigaste anhängare bland svenska botaniker hörde Nils Johan Andersson som troligen var den som påverkade Fredrik Areschoug i samma riktning. Bland zoologerna var Sven Lovén den förste som uppmärksammade darwinismen även om han tillämpade den med försiktighet i sina egna vetenskapliga skrifter. Christian Callmer har under rubriken »Svenska studenter i Tübingen under tre århundraden» tecknat universitetets öden i stora drag, ett säte för luthersk ortodoxi från mitten av 1500-talet till början av 1700-talet. I nära anslutning till universitetet stod Collegium illustre, som hade sin glanstid under 1600-talet, då det besöktes av unga adelsmän och deras informatorer. De vid universitetet inskrivna svenskarna från 1585 t. o. m. 1753 har förtecknats i en särskild lista ur den tryckta matrikeln (»Die Matrikeln der Universität Tübingen», herausgeg. von Heinrich Hermelink, 1—3, Register 1—2, Stuttgart 1906—54). De flesta kan identifieras och deras öden har följts upp. Bland de inskrivna märkes Matthias Marci Alandus, inskriven 1586, med tiden superintendent i Mariestad, Peter Simonsson Falck († 1622), som 1614 i Tübingen höll ett tal över Sverige som Europas lyckligaste rike och som var praeceptor för bröderna Thure och Åke Axelssöner (Natt och Dag), Israel Bringius, som blev magister där 1615, historieskrivaren Aegidius Girs (kallas dock i tryckta originalmatrikeln Aegidius Laurentii Girslinus, vilket ej påpekats av Callmer) som praeceptor till sedermera riksrådet Sten Svantesson Bielke, den blivande biskopen i Strängnäs Laurentius Olai Wallius (1588—1638) som praeceptor för Jöran Gyllenstierna (1601—46), Petrus Aurivillius (1637—77), professor i Uppsala, och bland de sist inskrivna sedermera kyrkoherden i Böda på Öland Olof Fagerroth (1714—82), som vistades länge i Tübingen och har efterlämnat intressanta minnesanteckningar därifrån, »Hendelser» (manusk. i Kalmar läroverksbibl.).

Malmö fornminnesförenings årsskrift 1965. I en uppsats betitlad »Hantverkarnas vederop» påpekar Einar Bager med utgångspunkt från Malmö murmästarskrås protokollsböcker från 1700-talets slut, hur lärgossarna, när de utskrevs som gesäller, erhöill nytt tillnamn — främst givetvis i de vanliga fallen, att de endast bar patronymikon men även annars. Gossen Nils Olsson Lundberg utskrevs t. ex. 1788 som Nils Olsson Westberg och Anders Isaksson och Jöns Olsson förklarades 1796 för gesäller under resp. namnen Råberg och Otterman. Ivar Falkman j:r har ur släktarkivet plockat fram minnesanteckningar och brevnötiiser om sin farfars far kammarrådet Johan Falkman och hans bröder generaldirektören och chefen för Lantmästeristyrelsen Ludvig Berckhan F. och rådmannen i Malmö, riksdagsmannen August Robert F. Den nämnde Ludvig B. Falkman, då ännu rådmän i Malmö (hans Malmöminnen i manusk. i Malmö stadsarkiv), belyses f. ö. ur en annan synvinkel av Leif Ljungberg i hans skildring av musiklivet i Malmö under 1800-talet. Det 1825 stiftade Musikaliska sällskapet hade organisten och kammarmusikern H. J. Tengvall som sin förste musikföreståndare.

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1964. I Bror Danielssons »Informatio brevissima» presenteras den skotskfödde John Guthrie, så småningom kyrkoherde i Kungsholmens församling, som under sin Uppsalatid på 1680-talet som den förste i Sverige utarbetade en lärobok i engelskt uttal och engelsk fraseologi, dock med latinsk förklarande text. Endast ett i UUB förvarat exemplar i tryck är känt. Ingrid Odelstierna har skrivit en nekrolog över förste bibliotekarien vid UUB Arvid Uggla (jfr ovan under Linnésällskapets årsskr.).

Norrboten 1964—65, en vackert illustrerad årgång från Piteå stad och socken, om Pite älvdal och Pite lappmark. En beskrivning (manusk. förvarat i Härnösands landsarkiv) av Piteå socken från 1776 med kort inledning av Olof Isaksson har till författare Pehr Leijonmarck (1732—76). Denne var ryttmästare och bosatt på Margaretalund i Öjebyn. I Allan Forsbergs uppsats om sjöfart och skeppsbyggeri i Pitebygden ingår bl. a. en förteckning över Piteås och Umeås skutägare 1735, dvs. i stort sett det handlande borgerskapet i dessa städer. Bland 1700-talets skeppsbyggmästare framhållas särskilt Per Thorfastsson i Hortlax, som tillhörde skeppsbyggmästarsläkten Sandström där. Troligen var det övre Norrlands första större varv som låg i Hortlax. En samling brev från kyrkoherden i Arjeplog, senare i Arvidsjaur Pehr Theodor Winnberg från 1860- och 70-talen, ställda till hans kommissionär handlanden Anders Lundgren i Piteå, ger en inblick i en norrländsk prästfamiljs affärs- och kommunikationsförhållanden. Kyrkoherde Winnbergs namn återkommer också i Einar Wallquists »Nybyggare, bergsmän och präster; kring några släkter i Arjeplog», där förf. roar sig med att dra upp Winnbergs härstamning på mödernet från Gustav Vasa och vidare bakåt. Intressantare är hans påpekande av de talrikt förekommande och in-

gifta medlemmarna i Arjeplog av släkterna Laestadius-Laestander, Holmström och Fjällström. Utgångspunkten för Wallquists undersökningar har varit den s. k. släktsjukan eller porfyryn som varit ett gissel för socknen. Phebe Fjellströms »Skolmästare och kolonisatör. Fiskesjöbosättning och ärjemarkshushållning» presenterar skolmästaren i Arjeplog 1808—20 Carl Fredrik Alenius' berättelser om fångstmetoderna vid de stora fisketräsken. Dessa berättelser har upptecknats av kyrkoherden i Dorotea J. A. Nensén (1791—1881), som under hela sitt vuxna liv antecknade allt som kom i hans väg rörande den nordsvenska folklivskulturen (hans samling i UUB, sign. R 649 och 650).

Samfundet Sankt Eriks årsbok 1964 innehåller bl. a. en intressant och vackert illustrerad uppsats av Hertha Boman, f. Segerdahl, om »Två Stockholmskonstnärer på 1700-talet. Ornamentsbildhuggarna Johan Ljung och Pehr Ljung», som stöder sig på nytt material framför allt om sonen Pehr (1743—1819). Denne har förutom möbler, listverk m. m. utfört bl. a. utsmyckningen av kungsskeppet Amphion (efter af Chapmans skisser), gipsfriser i Turkiska paviljongen, Haga, skulptural dekor i Gustav III:s Hagapaviljong (efter Masreliez), predikstolen i Adolf Fredriks kyrka (efter Adelcrantz), orgelverkets fasad i Storkyrkan (efter Palmstedt) och predikstolen i Strängnäs domkyrka (efter egen ritning). En översikt över »Teknikens utveckling i gamla Stockholm» av Fredrik Schütz berör i all hast kvarnar, broar, Slussen, sjötrafik, vattenfrågan (trädgårdsmästaren Johan Hårleman anlade 1694 vattenledning från Träsksjön, ungefär vid nuv. Jarlaplan, till Kungsträdgården för växtbevattning), gatubelysning, spårvagnar osv. och till sist ingenjör Knut Lindmarks båda tekniska mästerverk gamla Katarinahissen (färdig 1883) och Brunkebergstunneln (färdig 1886). Det sista var ett kostsamt och besvärligt företag som inte lönade sig trots två öres passageavgift. Carola Goldkuhl fortsätter skildringen av sin mödernesläkt Trotzig och presenterar nu handelsborgmästaren i Stockholm Peter Trotzig, adlad Trotzenfeldt (1613—79), dock helt utan käll- eller litteraturhänvisningar. Gerd Reimers besöker med Lennart af Petersens vid kameran »Stuckatörens hus», David Bagares gata 10. Bildhuggaren Axel Notini (1842—1914) har smyckat rader av hus på Nedre Norrmalm, de flesta dömda till undergång liksom hans egen lilla fastighet som har väggfigurer och statyer i trappan och rik våningsinredning (alkover, kupoler, tak- och väggdekorationer).

Scandia 1964. I uppsatsen »Adlig opposition och borgerlig liberalism vid 1823 års riksdag» diskuterar Stefan Björklund ingående det obestämda i termen liberalism under 1820- och 1830-talen. Bland deltagarna i den samtida riddarhusdebatten kan nämnas Carl Henrik Anckarsvärd, Magnus Björnstjerna, Per Gustaf Cederschjöld, Per Lagerhjelm, Baltzar von Platen och Carl Henrik Posse. Hugo Yrwing hävdar i motsats till Kjell Kumliens uppfattning, att kungavalet i Strängnäs 1523 genomdrevs av lybeckarna och att Lybecks handgångne man Berend von Melen, som intogs i riksrådet, spelat en framträdande roll. Yrwing belyser också biskop Magnus Haraldssons bortförklaringar inför Hans Brask.

Skånes hembygdsförbunds årsbok 1964 inleds av Inger Bonge med en uppsats om unika silverföremål i skånsk ägo i anslutning till Nordiska museets silverutställning på Landskrona slott 1963. Främst presenteras några mycket vackra silverföremål, en kaffekanna och en s. k. glaskylare, tillverkade av Jonas Ronander i Stockholm på 1760-talet. Gunnar Sjöstedt har med utgångspunkt från gårdsarkivet på Höjsmölla studerat ägo- och processförhållanden. År 1811 såldes den gamla fräsekvaren till kronohejderidaren, senare jägmästaren Eric Torslov († 1851) och försålles 1871 ur släkten. Nils-Arvid Bringéus skildrar under titeln »Från bondehantverk till småindustri» ett räfsmakeri i Bälinge med stöd av bonden och räfsmakaren Jöns Schütz' (1818—1905) dagbok och almanacksanteckningar, vilka ställts till förfogande av sonsonen som nu är fabrikör i Bälinge.

Småländska kulturbilder 1964. Meddelanden från Jönköpings läns hembygdsförbund XXXVII. I Helge Rösiös ofullbordade uppsats om jordbruket i länet nämnes ledaren av lantbruksskolan vid Hagaberg Per Rösiö, för initiativ inom nötboskapsskötseln friherre Axel von Otter på Stora Hultrum och inom hästavels greve Torgil von Seth på Bratteborg. Hela årsboken består av översiktliga uppsatser, vilket får sin förklaring av att dessa även ingår i och beställts för Jönköpings läns brandförsäkringsbolags 125-årsskrift. Årgången är vackert illustrerad med teckningar av Jan Forsberg men givetvis hade i de flesta fall fotografier varit att föredraga.

Statsvetenskaplig tidskrift 1964. Stefan Björklund (jfr under Scandia ovan) skriver om »Jordägare och jordintressen på 1823 års riddarhus» och gör statistiska utredningar av dess olika intressegrupper och -inriktningar. Det namn bland jordägarna som flitigast förekommer är greven (dåv. friherren) Magnus Björnstiernas. Den från tidskriftens häfte 4 efter professor Erik Fahlbeck tillträdande redaktören docent Pär-Erik Back har skrivit en nekrolog över docent Gunnar Gerdner († 1964).

Stockholms stads arkivnämnd och stadsarkivs årsberättelse för 1964 upptar som bilaga stadsarkivarie Nils Stafs utförliga redogörelse (38 s.) för de Edholmska samlingarna i Stockholms stadsarkiv. Förste livmedikus Eric af Edholms († 1856), hans son förste hovmarskalken Erik W. af Edholms († 1913) och dennes bror läkaren generaldirektör Edward M. Edholms brevsamlingar är tyvärr samtliga stängda för forskningen fram t. o. m. år 2 000. Tyvärr därför att man har all anledning förmoda, att de båda livsbejakande bröderna och Karl XV:s vänners familjekorrespondens och den förres dagböcker skall vara givande. Vad som finns utgivet i tryck av deras hand ger mersmak. Stadsarkivarien har emellertid fått bemyndigande att efter särskild prövning få lyfta något på förlåten, när det gäller de otryckta partierna av hovmarskalkens dagböcker. Undantagen från hemligstämplingen är hovmarskalkens intressanta samling av brev från enskilda personer (den omfattande brevväxlingen med kungahuset är inte heller tillgänglig förrän efter år 2 000). Bland brevskrivarna nämnes särskilt det mycket konserva-

tiva hovrättsrådet Fredrik Järta, nära vän till Ludvig Manderström. Till karakteristiken av Fredrik Järta hör hans förhållande till faderns, Hans Järtas, värdefulla litterära kvarlåtenskap. Fredrik Järta har tydligen konsekvent nekat att lämna någon skribent tillgång till samlingarna. År 1879 var han sysselsatt med att förstöra en del av faderns enskilda brev av rädsla för »murflarnas» åtrå efter dem. Som chef för de kungliga teatrarne i många år hade Erik af Edholm också korrespondens med sångare, skådespelare, musiker och författare som t. ex. Signe Hebbe, Ida Byström, Elise Hwasser, Gustaf Fredrikson, Franz Berwald, J. A. Josephson, August Strindberg och Frans Hedberg. Stafs framställning vimlar av intressanta personhistoriska notiser.

Stockholms stiftsbok 1964—65. Under rubriken »Hög hatt i Bahian» skriver kyrkoherde John Nilsson om pastorsadjunkten i Hedvig Eleonora församling, senare vice pastorn i den nyinrättade Engelbrekts församling Carl Rehn, som kring sekelskiftet gjorde en självuppoftande insats i hjälparbetet inom de förslummade delarna av dessa församlingar.

Svensk tidskrift 1964. Gunnar Unger står ensam för de biografiska inslagen — förutom genom sina »Namn att minnas»-porträtt om bl. a. Jonas Norden-son, Bengt Junker, Torsten Andersson i Brämhult — också genom en elegant, mycket uppskattande anmälan av sin forne akademiske lärare Herbert Tingstens memoarsvit.

Sörmlandsbygden 1964. Landsantikvarie Ivar Schnell står som vanligt för flera bidrag, bl. a. en roande uppsats om artisten Georg Nyström (1861—1944) i Torshälla, mästare till åtskilliga devis-, symbol- och tofspryddas fanor och standar framför allt för nykterhetsloger och för ett par fackföreningar (han föredrog blåa fanor!). Generallöjtnant Samuel Åkerhielms forskningar om sin fädernesläkt har fört honom till länsmannen i Åkers härad Joen Månsson i Skäggesta († 1646), far till kyrkoherden i samma församling Magnus Jonae Agriconius (dennes son adlades Åkerhielm). Enligt tingsprotokoll febr. 1646 valdes till länsman efter storbonden Joen Månsson hans svärson Anders Eriksson i Skäggesta med motivering att länsmännen »alltid» bott i Skäggesta. Troligen hade Joen Månssons far, farfar och farfars far varit länsmän före honom. Mågen Anders Eriksson överflyttade sedan till gården Valsberga i Åker. Efter honom förordnades hans måg Johan Persson i Valsberga och efter honom sonen Anders Wahlberg. Hans Nilsson skildrar med utgångspunkt från ett rikhaltigt affärsarkiv från 1850-talet, som förvaras hos hembygdsföreningen i Trosa, stadens store handlande C. E. Lindgrén, som förde ett enormt sortiment från byggnadsvirke till matvaror och husgeråd och som enligt bevarad korrespondens skulle allt bestyra. Museiintendent Carl Gustaf Blomberg behandlar under rubriken »De talande kåsorna» (jfr ovan under Fataburen och Kulturen) de till Bielkeätten knutna ståtliga dryckeskärlen i trä.

Uppland 1964 upptar förutom ett rikt och vackert illustrerat konst- och kulturhistoriskt material nekrologer över förvaltaren av Skoklosters gods Herman Killander, förste bibliotekarien Arvid Uggla och källarmästare Henrik Svanfeldt, ägare till Uppsalas mera kända restauranger.

Kungl. Vetenskapsakademiens årsbok 1964. Akademiens minnesmedalj ägnas fysiologen professor Frithiof Holmgren (1831—97). Hans gärning och liv tecknas av professor Ragnar Granit. I samband med högtidssammankomsten höll akademiens sekreterare minnestal över tre svenska ledamöter: växtgeografen Carl Skottsberg, hydrobiologen professor Sven Ekman och uppfinnaren och industrimannen Fredrik Ljungström samt även över professor Bengt Hildebrand, som utan att vara ledamot brukade inbjudas att deltaga i akademiens sammankomster.

Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademiens årsbok 1964 upptar nekrologer över tre av akademiens svenska ledamöter av den historiskt-antikvariska klassen, de för denna tidskrifts läsare så kända forskarna Gunnar Carlquist (av B. Karlgren), Gottfrid Carlsson (av S. Grauers) och Bengt Hildebrand (av N. L. Rasmusson). Den sistnämnda nekrologen är biografiskt mycket givande med sin nyanserade personkaraktäristik, skriven av en vän med djup förståelse för Bengt Hildebrands rika och sammansatta personlighet.

Värendebygder, Norra Allbo hembygdsförening, 1964, inledes med en presentation av den gamla Rappeska egendomen Tagel. Genom testamente av fröken Adelheid von Schmitterlów († 1959), som ärvt gården från modern, f. Rappe, har den överlåtits på en stiftelse, den Rappe—von Schmitterlöwska, med syfte att främja vetenskaplig forskning på jordbrukets och skogsbrukets områden. Paul Wilstadius berättar om två misslyckade juristsöner till kyrkoherden i Kvenneberga Sven Petri Bruzelius, vilka båda slog sig ned i det nyanlagda Karlskrona, Sigfrid Brusell († 1700), som blev kämnärsnotarie, och Johan Brusell († 1703), som blev stadsfiskal. Wilstadius' notapparat ger många intressanta person- och källnotiser, t. ex. om köpmannen i Karlskrona Lorens de Rees' efterlämnade dagbok för 1692—1735. Den kan genom sina genealogiska data ibland ersätta förlusten av kyrkböcker för Karlskrona under denna tid. Ernst Alm ger en förteckning över grenadjärer och soldater som varit i tjänst i Hjortsberga från 1800-talets början. Stort genealogiskt intresse för bygden har också redogörelsen för de släktgårdar i Norra Allbo som diplomerats, därför att de innehafts av samma släkt i minst 200 år. Ågarna redovisas gård för gård.

Värmland förr och nu 1964 ägnas Vänern och vänernsjöfarten. Årgången inledes med ett avsnitt ur Harry Martinsons »Kap Farväl», där denne skildrar hur han med den oceanbefarne eldarens sinnen upplevde »Väterns

ofantliga tvättfat». I Gertrud Wessbergs översikt över sjöfarten på de värm-ländska vänernhamnarna 1800—65 framhålles som den främsta redaren i Kristinehamn firma C. J. Andersson. Sedermera skulle Axel Broström börja bedriva sin rederirörelse där.

Från bergslag och bondebygd. Örebro läns hembygdsförbunds årsbok 1964. Torgny Lindgren berättar om ett försök till bankbedrägeri som avvärjdes i Örebro 1805 genom riksdiskontoverkets ombudsman Sam. Noreus' uppmärksamhet. Denne blev med tiden justitieråd. De betydande vapensamlingarna på Örebro museum presenteras av Egil Lönnberg. Bland kända svenska bössmeder nämnes Per Gustavsson i Kassmyra, Lerbäck, verksam omkr. 1650, faktorn i Örebro Per Starbus (1711—65) och stockholmssmeden Anders Wählberg († 1793). Då det tredje svenska arbetarmötet sammanträdde i Örebro juni 1886, hälsade Nerikes Allehanda ombuden välkomna under förhoppningen att det skulle avlöpa »ostört av inflytelser såväl från yttersta högern som från yttersta vänstern». Mötet besöktes av 36 representanter för tjänstemän och fria yrken, 2 lantbrukare, 30 industriföretagare, arbetsledare och hantverkare, 1 handlande och summa 31 arbetare. De ledande från Örebro var främst boktryckaren Arvid Gumaelius (redaktör för Nerikes Allehanda 1855—81, bankchef, försäkringsman, stadsfullmäktig och riksdagsman), publicisten Karl Malmrot (stadsfullmäktig och landstingsman), fabrikör Anton Hahn (stadsfullmäktig och riksdagsman). En bibliografi över litteratur om Tiveden lämnas av Gerd Dahm.

Österbotten 1964 innehåller främst två krigshistoriska uppsatser av överstelöjtnant C.-B. J. Petander. I »Anteckningar om österbottniskt fotfolk före år 1625» gör han en sammanställning från det första kända krigiska företag, där österbottningar medverkade, erövringen av Kastelholms slott 1434, via Gustav Vasas ryska krig, då Joen Varg var österbottningarnas hövitsman i Savolax, Erik XIV:s danska krig (fänikan anfördes av Lars Jönsson) till mera offensiva uppgifter under kriget mot Ryssland med förläggning i Viborg. Ledningen av de två österbottniska fänikorna i Livland lämnades 1604 till Hans von Rechenberger som regementschef. Under hans befäl deltog österbottningarna vid belägringen och intagandet av Novgorod 1611. Vid erövringen av Riga 1621 kommenderades österbottningarna av Christoffer Assersson Mannerskjöld. Överstelöjtnant Petander analyserar i uppsatsen om slaget vid Napue (Storkyro socken) 19 febr. 1714 de österbottniska truppernas bedrövliga tillstånd och utrustning och de skäl som föranledde generalmajoren frih. Carl Gustaf Armfelt att erbjuda ett fältslag och gruppera trupperna som han gjorde. Ryssarna anföll ej på väntat sätt, en frontsvängning i sista stund var en vågad manöver. Misslyckandet kan tillräckligt förklaras av den ryska taktikens höga nivå och deras truppers i det närmaste dubbla numerär. Med utgångspunkt från landshövding Reinhold Wilhelm von Essens utförliga memorial 1723 skildrar Erik Birck Österbottens bedrövliga tillstånd efter stora ofreden och för fram skildringen till svenska tidens slut.

Meddelanden 1964—65. Från Östergötlands och Linköpings stads museum. Landsantikvarie Bengt Cnattingius, som efter 40 års tjänst lämnar sin befattning, ger en summering av och en rad synpunkter på sitt mångskiftande arbete under rubriken »Kulturminnesvård i Östergötland under 40 år». Gun Björkman redovisar i kommenterad katalogform »Smithska samlingen av egyptiska fornsaker i Östergötlands och Linköpings stads museum». Samlingen har sammanbragts av verkst. direktören vid Karlshamns spritförädlingsverk Otto Smith (1864—1935), son till den kände spritgrosshandlaren L. O. Smith. Cnattingius beskriver under titeln »Ängelns diktamen för Birgitta» en till Linköpings museum förvärvad intressant Birgittamålning från 1400-talets slut. Den nytillträdande landsantikvarien fil. lic. Sven Noreen presenteras.

RÄTTELSE

I PHT 1939—40, s. 304, 15 rader nedifrån, står rådman Lars Berg († 1751) som stamfar för släkten Göransson, *skall vara*: Sven Andersson Berg (1700—51). [Påpekande av vägdirektör Rolf Hildebrand, Visby]. *B. L.*

PHT 1964, s. 239. T. von Gerbers svit av »Sveriges ointroducerade adels kalender» upphörde först 1944 med årgång 12 [påpekande av herr Leif Pålsson, Göteborg]. Den recenserade årgången är sålunda den tjugosjätte (ej den tjugotredje). *H. G-m*

Tillägg och rättelser till H. Gillingstam, Den skånsk-norrländska släkten Svenonius (PHT 1965: 1—2).

- s. 30 Josef Strömbom är känd som författare till »Försök till handbok för bruks betjenter», 1—2 (Sthlm 1800—1801). Jfr O. Sillén, Studier i svensk företagsekonomi (1943), s. 51 ff. och 73 [påpekande av ingenjör Torsten Berg, London].
- s. 38 och 164: J. A. Svenonius vigdes 2 sept. 1817 enligt Filipstads vigselbok, GLA [påpekande av ingenjör Berg efter anteckning av Helmer Lagergren i Värmlands museum, Karlstad].
- s. 77 rad 4 nedifrån i texten står: Uhn, *skall vara*: Uhr (Släkten Uhr, 1958, s. 10) [påpekande av Geneal. föreningens bitr. sekr. fru Ullagreta Carlsson, Bromma].
- s. 79 En gren av släkten Hammargren är rätt utförligt behandlad av E. Grape, Den gamla släkten Grape (1947), s. 40 f. och 109 f.
- s. 165 rad 11 nedifrån står: 29 juni, *skall vara*: 1 juni.
- s. 168 En äldre son till Sven Magnus Svensson och Fredrika Svenonius var *Carl Gustaf Svensson*, f. 26 sept. 1849 i Värnamo, vilken som bokhållare utflyttade från Södraholm i Adelöv, Jönköping, till Nordamerika 1878 och omkom i Alaska vid en eldsvåda [påpekande av hans systerdotter fru Astrid Hartelius, Stockholm].

H. G-m

Meddelande angående Personhistoriska samfundet

Personhistoriska samfundets årsmöte ägde rum i Schönfeltska huset, Lilla Nygatan 13, den 20 maj 1965. På revisorernas förslag beviljades styrelsen och skattmästaren ansvarsfrihet för år 1964. Till medlemmar av styrelsen omvaldes riksarkivarie Åke Kromnow (ordförande), fil. dr Ingvar Andersson, krigsarkivarie Bertil Broomé, professor Sten Carlsson, förste arkivarie Nils F. Holm, universitetslektor Torgny Höjer, fil. dr Birgitta Lager (sekreterare), överbibliotekarie Wilhelm Odelberg och bankdirektör Bertel Rennerfelt (skattmästare). Till ledamöter av redaktionsutskottet omvaldes herrar Broomé, Hans Gillingstam och Kromnow samt Birgitta Lager. Till revisorer omvaldes riddarhusgenealogen Pontus Möller och friherre Carl Fägerskiöld och till revisorssuppleant byrådirektör Björn Bergman.

Vid sammanträdet erinrade ordföranden om att samfundet i 60 år verkat under sitt nuvarande namn. Sekreteraren lämnade en kort redogörelse för Schönfeltska husets historia. Ambassadrådet dr Nils William Olsson höll föredrag om »Tidig svensk emigration och dess personhistoriska källor».

FÖRKORTNINGSLISTA

DS	= Diplomatarium Suecanum
G1R	= Konung Gustaf den förstes registratur
HSH	= Handlingar rörande Skandinaviens historia
HT	= Historisk tidskrift
KA	= Kammararkivet
KB	= Kungliga biblioteket
KÅ	= Kyrkohistorisk årsskrift
LUB	= Lunds universitetsbibliotek
MRA	= Meddelanden från svenska riksarkivet
PHT	= Personhistorisk tidskrift
RA	= Riksarkivet
SoH	= Släkt och Hävd
SPA	= Svenska porträttarkivet
ULA	= Uppsala landsarkiv
UUB	= Uppsala universitetsbibliotek
VHAAH	= K. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar
ÄSF	= Äldre svenska frälsesläkter

PERSONREGISTER

Obs. Särskilt register till Hans Gillingstam, Den skånsk-norrländska släkten Svenonius, som utgör häfte 1—2 av denna årgång.

- Adelcrantz, Carl Fredric, frih., arkitekt 142
 Adlercreutz, Carlos, öfverste 116
 Agardh, Carl Adolph, prof., biskop 139
 Agriconius, Magnus Jonae, kh 144
 Ajgeldinger, Gabriel, handl. 133
 — Jakob, handl. 133
 Alenius, Carl Fredrik, skolmästare i Arjeplog 142
 Alfons av Jaen, den heliga Birgittas biktfa-der 85
 (Algotssönernas ätt,)
 Bryniolf Algotsson, biskop 134
 Alkman, Edvard, publi-cist 119
 Almqvist, Carl Jonas Love, förf. 127
 Ama, ätt 82
 Amiel, Henri-Frédéric, prof. i filosofi, Ge-nève 105, 106
 Amnorin, Axel Jacob, kadett 136
 Anckarsvärd, Carl Hen-ric, greve, general-adjutant 142
 And, ätt 82
 Anders Eriksson i Skäg-gesta, länsman 144
 Anderson, Ivar, fil. dr, fd. chefred. 122
 Andersson C. J., redare i Kristinehamn 146
 — Dan, skald 130
 — Ingvar, fil. dr, fd. riksarkivarie 149
 — Nils, stadsnotarie, uppvecklare av all-mogemusik 138
 — Nils Johan, prof. i botanik 140
 — Torsten, i Bråmhult, chefred. 144
 Annerstedt, Claes, univ: bibliotekarie 2
 Areschoug, Fredrik, prof. i botanik 140
 Armfelt, Carl Gustaf, frih., general 146
 — Gustaf Mauritz, gre-ve, general 129
 Arrhén, Erik, fil. dr, lektor 122
 Askegren, Johan Gustaf, kh 130
 Asklund, Erik, förf. 109
 Asle Matsson, se Båt av Billa
 Asplund, J. A., tullin-spektör 60
 Aurelius, Nils, konrektor vid trivialskolan i Strängnäs, herdamin-nesförf. 88
 Aurivillius, Petrus, prof. 140
 Axel Mattsson, se Häl-lekisätten
 Axelson, Gustaf, se Gyl-lenkrok
 Bäckström, Arvid, fil. dr, arkivarie 134
 Bagge av Botorp, ätt 82
 Bauer, släkt från Ystad 129
 Bendixson, Artur, fil. dr, lektor 113
 Bengt Algotsson, se Bengt Hafridssons ätt
 Bengt Bossons ätt 82
 Bengt Hafridssons ätt 82
 (—) Bengt Algotsson, hertig 82
 Berg, Sven Andersson, rådman 148
 Bergman, Björn T., by-rådir. 149
 Bergstrand, K. Axel M., läkare 138
 Bernhardinus, S:t, av Siena, generalvikarie för franciskanorden 124
 Berthelsen, Sophus, dansk godsinspektör 69, 70
 Berwald, Franz, ton-sättare 144
 Berzelius, Jöns Jacob, frih., prof. 104
 Bese, ätt 125
 Beskow, Bernhard von, frih., förf. 72
 Bidz, ätt 81
 — Henrik, riddare 137
 Bielke, ätt 144
 — Nils Pedersson, kam-marråd 134
 — Peder Tureson, riks-råd 138
 (—) Ture Kettilsson, riddare, lagman 83
 — Sten Svantesson, frih., riksråd 140
 Bildt, Carl, frih., minis-ter 66, 67
 Birath, släkt 59, 60
 — Albertina 56, 58—63
 — Anna Maria, f. Fa-gent 60, 62
 — Carl, hammarsmeds-mästare i Svartå 59, 60, 62
 — Carolina 58—62
 — Eric, smed 60, 62
 — Erik (f. 1759), mäs-tersmed 60, 62
 — Inga Maria, f. Hög-berg 59, 62
 — Maria Jönsdtr, f. Långström 60, 62
 — Maria Sofia, se Schwartz, Marie So-phie
 Birger Gregersson, se Malstaätten
 Birger jarl 97
 Birgerus Johannis, kh i Mosjö o Hardemo 90
 Birgitta Birgersdtr, den heliga, se Finstaätten
 Bjerken, Pehr af, över-färtläkare 104
 Bjerre, Poul, läkare, skulptör 131

- Björck, Gottfrid, generalmajor 116
 Björk, Beata Gustava, se Trotzig
 — Brita Gustava, f. Hasselberg 60, 62
 — Catharina, se Högberg
 — Jonas, kassör i lanttulls- o. acciskammaren 60, 62
 — Maria Albertina, kallad Birath 60—62
 — Maria Magdalena, f. Söderström 60, 62
 Björn, Erik I. H. K:son, överstelöjtn. 116
 Bjørner, dansk släkt 69, 70
 Björnstjerna, Magnus, greve, generalmajor 142, 143
 Blanka (Blanche), drottning 85
 Blom, Eva, se Pihl
 Blomgren, Gunnar, tandläkare, museiintendent 133
 Bo Jonsson, se Grip
 Bo Nilsson, se Natt och dag
 Boëthius, Bertil, prof., fd. riksarkivarie 72, 75, 131, 132
 — Simon, prof. 72
 Bolin, Sture, prof. 122
 Boltenstern, Carl Wilhelm, regeringsråd i Pommern 45
 Bonde, ätt 82, 125
 — Tord el. Tord Filipsson el. Tord B. Filipsson, riksråd 126
 — Tord el. Tord B. Karlsson, marsk 126
 Bonnier, Tor, bokförläggare 114
 Borén, Adolf, bankkamrer 122
 Borggren, Christina 58—60
 Borgström, Gustaf, verkst. dir. 122
 Boström, Erik Gustaf, statsminister 66
 Botolf, bonde 87
 Brahe, ätt 82
 Brahe, Ebba, grevinna, g. De la Gardie 23, 27—32
 Brand, Maria Sofia, se Schwartz
 Branicka, Maria, se Lubomirska
 Branting, Hjalmar, statsminister 111
 Brask, Hans, biskop 142
 Breddt, Johan Christoffer, guldsmed 133
 Bremer, Fredrika, förf. 104—107, 127
 Bringius, Israel, magister 140
 Brita Christophersdtr, g. m. Jöns Jönsson Häfbuss 113
 Broomé, Bertil, fil. dr, krigsarkivarie 149
 Broström, Axel, skeppsredare 146
 — Otto, teckningslärare 131
 Browallius, Irja, förf. 109
 Brusell, Johan, stadsfiskal 145
 — Sigfrid, kämnärsnotarie 145
 Bruzelius, Johannes (Jean), kh 41
 — Sven Petri, kh i Kvenneberga 145
 Bryniolf Algotsson, se Algotssönernas ätt
 Brändström, släkt 135
 — Elsa, g. Ulich, sjuksköterska 128
 Bröms, ätt 125
 Byström, Ida, skådespelerska, g. Cail 144
 Byting, ätt 125
 Båt av Billa, ätt 12
 (—) Asle Matsson 11, 12
 (—) Erik Matsson 11, 12
 (—) Håkan Matsson 11, 12
 (—) Mats Håkansson 11
 (Bååt), Lindorm Andersson 11
 (—) Nils Lindormsson till Aneby 11, 12
 Böklin, Per Johan, rektor, kh 105—107
 Böttiger, släkt 129
 Cail, Ida, se Byström
 Carlberg, Carl Wilhelm, arkitekt 134
 Carleson, Edward, president i Kommerskoll. 136
 Carlquist, Gunnar, överbibl. 145
 Carlsson, Carl Oscar, kh 1, 2
 — Gottfrid, prof. 1—10, 137, 145
 — Nathalia, f. Rosengren 1, 2
 — Sten, prof. 129, 149
 Cassel, Hedvig Mariana, se Schwan
 Cederschöld, Casper Hakvin, kh 36
 — Per Gustaf, med. dr, politisk skriftställ. 142
 Cederström, Bror, frih., president i Krigskoll. 37, 45
 — Bror, frih., generallöjtnant 36, 37—43, 45, 47, 51—53
 — Christine Charlotte, grevinna, f. Mörner, g 1) Gyllenkrok 37, 45
 Chapman, Fredric Henric af, överskeppsbyggmästare 142
 Chaveau, Evrard, fransk målare i sv. tjänst 92
 — René, fransk skulptör i sv. tjänst 92
 Clairfelt, Mauritz, generalmajor 46, 52
 Clason, I. Gustaf, arkitekt, prof., byggnadsråd 108
 Clewberg, se Edelcrantz
 Cnattingius, Bengt landsantikvarie 147
 Collin, Nils, sv.-amerikansk prost 127
 Corbin-Durdant, Caroline, se Schwartz
 Coriander, Magnus, kh i Säter 20

- Coytel, Charles-Antoine, fransk målare 92
- Creutz, Lorentz, greve, landshövd. 27, 29—31
- Cronström, Daniel, envoyé, konstfrämjare 92
- Crusebjörn, Frans, landshövd. 15, 17, 18, 24
- Jesper, vice landshövd. 15
- Cöster, Fredrik Bernhard, kapten 136
- Dacke, Nils, bondeledare 4
- Dahlberg, Carl Johan, läkare 138
- Danielsson, O. August, prof. 2
- Dardel, Fritz von, överintendent, kabinettskammarherre 143
- Darwin, Charles, engelsk naturforskare 140
- de Champs, Charles, vice amiral 118
- De la Gardie, ätt 20
- Jakob, greve, fältmarskalk 18, 20—24, 26—29, 31
- Magnus Gabriel, greve, rikskansler 28
- de Rees, Arnold, köpman, borgmästare i Bodekull 133
- Lorens, köpman, Karlskrona 145
- Djåkn, Jakob Abrahamssons ätt 81
- Lydekasönernas ätt 81
- Durée, Peter, landsdomare 26
- Dybeck, Richard, fornforskare 138
- Dyhr, släkt
- Dyrssen, Magnus, överslöjtn. 116
- Döbeln, Georg Carl von, frih., generalmajor 104
- Eberndorfer, Thomas, teolog, krönikör 124
- Edelcrantz, Abraham Niclas (före adl. Clewberg), frih., kansliråd, president 101
- Edén, Nils, prof., statsminister, landshövd. 2
- Edholm, Edward M., läkare, generaldir. 143
- Eric af, förste livmedikus 143
- Erik W. af, förste hovmarskalk 143, 144
- Edler, Johan, d. ä., träsnidare 137
- Ehrensverd, Carl August, greve, general 115—118
- Eklund, Karl Anton, kh i Maria förs., Sthlm 108
- Ekman, Carl G., statsminister 117
- Per Johan, arkitekt 135
- Sven, prof., hydrobiolog 145
- Ekström, Nils, bruksförvaltare 104
- Carl Johan, se Ekströmer
- Ekströmer, Carl Johan (före adl. Ekström), generaldir., kirurg 103, 104
- Elf Pauli, landsprost 89
- Elin Svensdtr, g. m. Mats Håkansson (Båt av Billa) o. Anders Olsson 11
- Elliot, släkt 128
- Adolf, överstelöjtn. 128
- Christine, f. Åkerlund 128
- Hampus, generallöjtn., chef för fortifik. 128
- Hilda, f. af Wetterstedt 128
- Holger, fd. hovrättspresident 128
- Isak, löjtn., entreprenör vid Karlberg 128
- Elliot, Jacob, grosshandl. 128
- Joseph, läkare 128
- Magnus, kapten 128
- Salomon, apotekare 128
- Elofssönernas ätt 82
- Engelbrekt Engelbrektsson, hövitsman 3, 4, 7
- Ennes, släkt 135
- Ericson, Stig H:son, amiral 118
- Ericsson, John, kapten, uppfinnare 127
- Ericus Olai, historie-skrivare 124
- Erik Segersäll, konung — av Pommern, unionskonung 3, 6, 7, 86, 124
- XIV, konung 79, 89
- Andersson, nämnd 1658 32
- Gustavsson, fogde i Örebro 17
- Jonsson, bokhållare vid V. Silberg 23
- Kertilsson, se Puke
- Matsson, se Båt av Billa
- Erikska ätten 82
- Escholin, Israel, ryttmästare 136
- Essen, von, ätt 93
- Gustaf von, greve, generalmajor 130
- Reinhold Wilhelm, von, frih., landshövd. generalmajor 146
- Fagerroth, Olof, kh i Böda 140
- Fagent, Anna Maria, se Birath
- Fahlström, Charlotta, se Hjertquist
- Falck, Peter Simonsson (†1622) 140
- Falk, Erik V., lektor 131
- Falker, Christina Charlotta, se Fock
- Falkman, August Robert, rådman, riksdagsman 141

- Falkman, Johan, kammarråd 141
 — Ludvig Berckhan, generaldir. 141
 Fehr, Fredrik, pastor primarius 108
 Fersen, Axel von, greve, riksmarskalk 127
 Filip Finvidsson, se Rumbätten
 — Ragvaldsson, se Puke
 Filippa, unionsdrottning 3, 7
 Fincke, ätt 81
 Finstaätten 82
 (—) Birgitta Birgersdtr, den heliga 83, 85, 86, 124, 147
 Fjellstedt, Peter, missionär 130
 Fjällström, släkt 142
 Fock, Christina Charlotta, frih., f. Falcker 36
 — Magdalena (Malin) Beata, se Gyllenkrok
 — Per Adolf, frih., hovmarskalk 35, 36
 Folke jarl 82
 — Johansson, se Ängel
 Forbus, Lars, militärpastor 136
 Fordell, släkt 137
 Forssell, Arne, fil. dr, fd. stadsarkivarie 121, 122
 — Victor, målare 109
 Forseth, Einar, konstnär 134
 Fot, ätt 125
 Fougstedt, Arvid, målare 109
 Fou(c)quet, Bernard, skulptör 92
 Franzén, Frans Michael, skald, biskop 126
 — Zachris, handl. i Uleåborg 126
 Fredrik II, tysk-romersk kejsare 126
 Fredrikson, Gustaf, skådespelare 144
 Fries, Elias, prof. 139
 Frisch, Carl Fredric, rektor vid Tyska skolan i Sthlm 57
 Fryxell, Anders. prof., kontraktprost, historiker 129
 — Cecilia, pedagog 130
 Frölén, Hugo, lektor 131
 Fägerskiöld, Carl, frih., byrådir. 149
 Färla, ätter 81, 82
 (—) Johan Karlsson, riksråd 137
 (—) Orestes Keldorsson, riddare 82
 Fölsch von Fels, Edvard Gustaf, sv. generalkonsul i Marseille 50
 Gabrielsson, Jakob, spelman, Stora Rör 138
 Gadeliuss, Eric, prof., läkare 104
 Gadh, Hemming, dr, politiker, »electus» 2, 3, 78
 Gadolenus, Henrik, domprost 89
 Garberg, släkt 135
 — Carin, f. Sehlberg 135
 Gardberg, släkt 134
 Garp, släkt 81
 Geijer, Erik Gustaf, skald, prof. 73, 129, 130, 139
 Genberg, Anton, målare 138
 Geraud du Puy, kardinal av Marmoutier 84
 Gerdner, Gunnar, doctent 143
 Giertz, Bo, biskop 10
 Gidén, Edvin, advokat 119
 Gille, Carl Bernhard, läkare 138
 Gillingstam, Hans, fil. dr, red. 149
 Girs, Aegidius, historie-skrivare 140
 Giös, Lorenz, kapten 136
 Gleichen, grevlig ätt 82
 Gosselman, Carl August, kaptenlöjtn., rese-skildrare 127
 Grand, Jens, ärkebiskop, Lund 3
 Grape, släkt 148
 Gregers Svensson i Högnalöv 11
 Gren, ätt 81, 82
 Grill, Claes, köpman, dir. i Ostind. komp. 134
 (Grip,) Bo Jonsson, drots 82
 Grissbach, Georg, överbergmästare 15, 24
 Grünwald, Isaac, målare 109
 Gumaelius, Arvid, boktryckare, riksdagsman 146
 Guse, ätt 125
 Gustav I, konung 3, 4, 7, 9, 71, 76—80, 88, 125, 126, 142
 — II Adolf, konung 73
 — III, konung 94—99, 101, 102
 — Birgersson, se Sparre av Hjulsta o. Ängsö
 — Joensson, inspektör i Ebba Brahes tjänst 28
 — Ulphonis, kh i Norrbärke 25, 27
 Guthrie, John, kh 141
 Gyldenstolpe, August Fersen-, greve, utrikesminister 66, 67
 Gylér, Wulf, sekr. hos Gustav I 4, 9
 Gyllenhielm, Karl Karlsson, frih., riksamiral 21, 22
 Gyllenkrok, Axel B., frih. 36—38
 — Axel W. C., frih., överste 116
 — Axel Thure, frih., major 37
 — Fredric, frih., major 36, 43
 — J. Fredric, frih., kammarjunkare 36, 38, 41, 42
 — Axel Gustaf (Gösta), frih., överstekammarjunkare 34—53
 — C. Gustaf, senare kallad Axelsson, kornett 34—53
 — Magdalena (Malin)

- B., frih., f. Fock 35, 40, 41, 43, 46
 Gyllenkrok, Ulrikke, frih., f. Römeling 38
 Gyllenstierna, Jöran (†1646), frih., amiral, landshövd. 140
 (—) Kristina Nilsdtr, g. 1) Sture, 2) Tre rosor 125
 Günther, Julius, operasångare 128
 Gödecke, Anna, journalist, 136
 Göransson, släkt 148
 Hagbergh, släkt 129
 Hægermark, Harald, generallöjtn. 116
 Hægström, släkt 108
 Hagström, Ture, kh 136
 Hagströmer, Anders Johan, generaldir., läkare 104
 Hahn, Anton, fabrikör 146
 Hallendorff, Carl, prof. 129
 Hallman, släkt 89
 — Johan Göstaf, kh, förf. 90
 (Halvhjort,) Isak Birgersson till Älmtaryd 11
 von Ham, holländsk släkt 134
 Hama, se Ama
 Hammargren, släkt 148
 överste 116
 Hammarström, U. 122
 Hamnström, Carl, fd. överste 116
 Hans, unionskonung 88
 Hansson, John, bokförläggare 70
 Hasselberg, Brita Gustava, se Björk
 Hazelius, Artur, museichef 134
 Hebbe, Signe, operasångerska 144
 Heckscher, Eli F., prof. 129
 Hedberg, Frans, teaterman, förf. 144
 — John, baptistpredikant 108
 Hedin, Sven, medicinalråd 139
 Hedlund, Henrik, huvudredaktör 67
 — Sven A., publicist 130
 Heidenstam, Gustaf von, gymnastiklärare 130
 Helander, C. H., kantor, Döderhult 138
 Hellstadius, Johan Theodor, kh 130
 Hemming, biskop i Åbo 83
 — konstmästare vid V. Silvberg 23
 — Andersson, byggmästare 22, 25
 Henrik IV, engelsk konung 86
 — V, engelsk konung 86
 — tysk konung, son till kejsar Fredrik II 14
 — greve av Schwerin 14
 Hesselius, Andreas, kh i Gagnef 127
 Heuman, Anders Gustaf, rådman i Halmstad 136
 Hildebrand, Bengt, prof., 137, 140, 145
 Hjertquist, Charlotta, f. Fahlström 113
 — Christopher, vice kronolänsman 113
 — Fridolf, lokförare 112, 113
 — Otto, se Järte
 — Sofia, f. Ljungberg 112, 113
 Hjort av Vilsta, ätt 89
 Hjärne, Gustaf Adolf, greve, riksråd 136
 — Harald, prof. 2, 7, 74, 75, 114
 — Jon (Erengislesson), riddare, riksråd 133
 Hjörne, Harry, chefred. 118—120
 Hogenskild, Anna, g. m. Nils Pedersson Bielke 134
 Holm, Christian, korgmakarmästare, Halmstad 136
 Holm, Nils F., förste arkivarie 149
 Holmberg, C. J., boktryckare 102
 — Knut N., lektor 131
 Holmgren, Frithiof, prof. 145
 Holmström, släkt 142
 Holst, Walfrid, lektor 129
 Homodei, Caesar 23
 Horn, Agneta, grevinna, g. m. frih. Lars Jerspersson Cruus 27
 — Jakob Klasson 126
 (—) Klas Kristersson, frih., riksråd 125
 Hornæus, Samuel, rektor i Uleåborg 126
 Hulthén, Ture, överlärare 122
 Hummel, Arvid David, diplomat, skriftställ. 137
 Hwasser, Elise, skådespelerska, f. Jacobson 144
 — Israel, prof., läkare 139
 Hyllén-Cavallius, Gunnar Olof, förf., samlare av fornminnen 138
 Häfbuss, se Jöns Jönsson
 Håkan Matsson, se Båt av Billa
 Hålbönäsätten 82
 Härleman, Johan, intendent, trädgårdsarkitekt 142
 Hällekisätten 82
 (—) Axel Matsson, riksråd 82
 Hästesko, Lars Henrik, kapten 136
 Högberg, Catharina, f. Björk 58, 59, 62
 — Hindrik, snickarålderman 58, 59, 62
 — Inga Maria, se Birath
 Höjer, Torgny, docent 149
 Ibsen, Sigurd, norsk politiker o. förf. 70

- Ihering (Järing), Magnus, arrendator av V. Silvberg 21
- Iliana Svendsdr i Hult, hustru 11
- Ille, ätt 81
- (—) Sone (Sune) Andersson 81
- Isak Birgersson, se Halvhjort
- Jæderholm, Gustaf, prof. i filosofi o. pedagogik 114
- Jakob, hyttefogde, vid V. Silvberg 23
- Abrahamssons ätt, se Djäkn
- Urbansson, malmletare 16
- Jansson, Eugène, målare 109
- Jedvard Filipsson, se Rumbjätten
- Jenderjan, Klas, rådmän i Uleåborg 126
- Jens Mattsson, nämnd 1520 88
- Joen Månsson i Skäggesta, länsman 144
- Johan, predikant vid V. Silvberg 1638 23
- Karlsson, se Färla
- Kasimir, pfalzgreve, sv. hertig 91
- Persson, i Valsberga, länsman 144
- Johannes Magnus, ärkebiskop 3, 4
- Johansson, Georg, läroversadj. 113
- Yngve, museiintendent 133
- Johnson, Eyvind, förf. 109
- Josephson, släkt 128
- Abraham, entreprenör för mathålln. vid Karlberg 128
- Blomma, f. Magnus 128
- David, skollärare 128
- J. Axel, tonsättare 144
- Paulina, se Stenhammar
- Julin, Erik, förvaltare vid sjötullen 110
- Julin, Johan, apotekare i Uleåborg 110
- von, ätt
- Charlotta Otilia von, f. Jägerskiöld 110
- Hedvig Charlotta Helena von, se Mannerheim
- Johan Jacob von, bergsråd 110
- John Albert Edvard von, bergsråd 110
- Jung, Helge, general, fd. överbefälhavare 116, 117
- Junker, Bengt, verkst. dir. 144
- Jägerskiöld, Charlotta Otilia, se von Julin
- Gustaf Magnus Leonard, kommandörkapten 110
- Olof, fil. dr, arkivråd 129
- Järing, se Ihering
- Järta, Fredrik, hovrättsråd 144
- Hans, landshöv., publicist 144
- Järte, Ester, f. Montelin 112, 113
- Otto, byråchef, tidningsman 111—115
- Jöns Jönsson Håfbuss 113
- Jönsson, Torsten, journalist 119
- Jöran barberer vid V. Silvberg 1638 23
- Persson, k. sekr., prokurator 89
- Posse Knutsson, se Posse
- Posse Nilsson, se Posse
- Kallbo, Gustaf Olofsson, predikant, byggnadsnickare 138
- Kalm, Pehr, prof. 127
- Karl Knutsson, konung 3, 6, 9
- IX, konung 17
- X Gustav, konung 92
- XI, konung 92, 137
- XII, konung 92
- Karl XIV Johan, konung 104
- XV, konung 143
- V, tysk-romersk kejsare 87
- Filip, prins 21
- Ingeborgason, se Lejonbalk
- Nilsson, se kluven sköld
- Nilsson, se Natt och dag
- Tomasson, fogde 17
- Kase, ätt 125
- Katarina, sv. prinsessa, g. m. pfalzgreve Johan Kasimir 91
- Stenbock, drottning 79
- Ulfsdtr, se Ulvåsaätten
- Kaulbars, Johan von, hovmästare hos Ebba Brahe 28
- Kellgren, Johan Henrik, förf. 100—103
- Kempff, Curt S. R., överste 116
- Kewenter, Hans Christopher, med. dr, överfältläkare 104
- Kierkegaard, Sören, dansk förf. 106
- Killander, Herman, godsförvaltare, Skokloster 145
- Killén, Gustaf R., handl., Färgelanda 136
- Kjellén, Rudolf, prof. 121, 122
- Klas, hammarsmed vid V. Silvberg 23
- Kristersson, se Horn (kluven sköld,) Karl Nilsson, väpnare 82
- Knag, ätt 125
- Knut Eriksson, riksråd, lagman 134
- Koch, Martin, förf. 109
- Kock, Engelbrekt, handl. 133
- Johan, grosshandl. i Trelleborg 133
- Kortz, Daniel, konstnär 137
- Krafft, Per, d. y., por-

- trättnålare 135
 Kreuger, Ivar, ingenjör, finansman 112
 Kristian II, unionskonung 9, 87, 88
 Kristina, drottning 28, 71
 — Nilsdtr, se Gyllenstierna
 Kristofer, unionskonung 3, 6, 8
 Kromnow, Ake, riksarkivarie 149
 Kruse, Peter, landshövd. 15
 Krämer, Wellam, vid V. Silvberg 24
 Kurck, äldre ätten 81
 — frih. ätt 134
 Kärckhoffen, se Körckhoffen
 Kärling, ätt 125
 Körckhoffen, Jost von 23
- Laestadius, släkt 142
 Laestander, släkt 142
 Lager, Birgitta, fil. dr, red. 149
 Lagerbring, Sven (före adl. Bring), prof. 140
 Lagerheim, Alfred, utrikesminister 65—67, 69, 70
 — Charlotta Adelaide, frih., f. Schwan 66
 Lagerhjelm, Pehr, assessor, bruks- o. fabriksägare 142
 Lagerroth, Fredrik, prof. 129
 Lamm, släkt 108
 Landquist, John, prof. 114
 Lang, Tobias, tryckare, företagare, Visby 135
 Langenfelt, Gösta, lektor 134
 Langlois, fransk konstnär 92
 Lars Jönsson, anförare av fänika, 1560-tal 146
 Larsson, Yngve, fil. dr, fd. borgarråd 114
 Launay, fransk konstnär 92
 Laurentius, Petri, ärkebiskop 139
 Le Brun, Charles, fransk målare 92
 Lehmann, Carl Peter, porträttmålare 135
 Lehnberg, Magnus, biskop 96, 97
 Leijel, köpmän 27, 28
 Leijonhufvud, Gustaf, frih., landshövd. 17
 (—) Sten Eriksson, riksråd 89
 Leijonmarck, Pehr, ryttmästare 141
 Lejonbalk, ätt 82
 (—) Karl Ingeborgason, riddare 82
 Lenngren, Anna Maria, förf., f. Malmstedt 102
 — Carl Peter, publicist 102
 Le Nôtre, André, fransk trädgårdsarkitekt 92
 Leopard, se Magnus Marinasons ätt
 Leopold, Carl Gustaf af, förf. 97
 Lepasätten 81
 Letellier, Peter, probere 23
 Lewenhaupt, Gustaf, greve, löjtn. 1828 39—41
 Levin, Herman, lektor 131
 (Lillie,) Matts Ödgislasson, lagman 137
 Lilljenwallldh, Carl Christian, kh i Maria förs i Sthlm 108
 Lind, Jenny, operasångerska, g. Goldschmidt 127, 128
 Lindeberg, Anders, kapten, politisk skriftställare 106
 Lindgrén, C. E., handl. Trosa 144
 Lindholm, Elmo, docent, politiker 121, 122
 Lindman, Arvid, konteramiral, statsminister, 112, 114, 121
- Lindman, Sigurd, förlagsred. 139
 Lindmark, Knut, ingenjör 142
 Lindorm Andersson, se Bååt
 — Matsson 11, 12
 Lindqvist, E. O., skomakarmästare, nykterhetsman, Halmstad 136
 Linné Carl von, prof. 139
 Linnqvist, Hilding, målare 109
 Ljung, Johan, ornamentsbildhuggare 142
 — Pehr, ornamentsbildhuggare 142
 Ljungberg, Sofia, se Hjertquist
 Ljungquist, Ivar, tidningsman, förf. 119
 Ljungström, Fredrik, industriman, uppfinnare 145
 Lockman, Anders 21
 Lo-Johansson, Ivar, förf. 109
 Longberg, Johan Olsson, talman i bondeståndet 135
 Lovén, Sven, prof. 140
 Lubomirska, Maria, polsk furstinna, f. Branicka 111
 Ludvig XIV, fransk konung 95
 Lundgren, Anders, handlande i Piteå 141
 Lybecker, Hans Filip, berg- o. borgmästare 15
 Lydekasönernas ätt, se Djäkn
 Långström, Maria Jönsdtr, se Birath
 Läma, ätt 11
 — Håkan, riddare, marsk 83
 Löwenhielm, Gustaf, greve, minister 37, 41, 45—52
- Maclean (Makeléer), Rutger, frih., lant-

- hushållare 130
 Magni, Magnus, handl. 133
 Magnus, släkt 128
 — Blomma, se Josephson
 Magnus Eriksson, konung 85, 126
 — Haraldsson, biskop 142
 — Marinasons ätt 81, 82
 — Petri, kh i Stigtomta 89
 Maison, Nicolas Joseph, markis, marskalk av Frankrike 49
 Malmroth, Karl, publicist 146
 Malmstedt, Anna Maria, se Lenngren
 Malmström, Carl Gustaf, prof. 73, 129
 Malstaätten 82
 (—) Birger Gregersson, ärkebiskop 82, 85
 (—) Tomas Johansson, biskop i Växjö 82
 Manderström, Ludvig, greve, utrikes statsminister 144
 Mannerheim, Carl Robert, greve, affärsman 110
 — Gustaf, frih., marskalk, president 109, 111
 — Hedvig Charlotta Helena, grevinna, f. von Julin 110
 Mannerskiöld, Christoffer Assersson, officer 146
 Margareta (Valdemarsdtr), unionsdrottning 3, 6, 86
 Marie Antoinette, fransk drottning 129
 Martinson, Harry, förf. 145
 Masreliez, Louis, dir. vid Konstakad., målare, tecknare 142
 Mats Ödgisleson, se Lillie
 Matthias, magister, kanik i Linköping 124
 Matthias, Marci Alandus, superintendent 140
 — Mattsson, nämnd 1654 29
 — Olofsson i Björso 32, 33
 Mau, Edvard, dansk präst 43
 Mauritz, Tomas 30
 Mazalet, Fermin, fransk äventyrare 21
 Meijer, Johan 28, 30
 Meijerfeldt, släkt 102
 Melen, Berend von, riksråd 142
 Menestrier, fransk abbé 92
 Meuller, Oskar, laxrökare, Halmstad 136
 Meyer, Adolf, lektor 131
 Meyerhöffer, Alf, översette 118
 Milander, Nils Andersson, befallningsman 25—27, 30
 Molin, Adrian, fil. dr, publicist 122, 123
 Montelin, Ester, se Järte
 Montelius, släkt 108
 Munthe, Arne, docent, rektor 109
 Mårten, fodermarsk vid V. Silberg 23
 — Helsing, k. sekr. 89
 Möller, Pontus, riddarhusgenealog 149
 Nacke, ätt 125
 (Natt och Dag,) Bo Nilsson, riddare, riksråd 83
 (—) Karl Nilsson, riddare 82, 83
 (—) Thure Axelsson, assessor 140
 (—) Åke Axelsson, frih., rikskammarråd, lagman 140
 Neander-Nilsson, Sanfrid, journalist 120
 Neergard, Anne Johanne de, se Römeling
 Nensén, Jonas A., kh i Dorotea 142
 Nicolaus av Cues, kardinal 124
 — Hermann, biskop i Linköping 86
 — Ragvaldi, ärkebiskop 124
 Nils i Starbo 32
 — Lindormsson, se Båat
 — Ragvaldsson, se Nicolaus Ragvaldi
 — Svensson, se Sparre av Ellinge
 Nilsson, Ada, socialläkare 131
 — Johannes, bygdemålare, Gyltige 135
 Nordblad, Carl, läroverksadj., regementspastor 131
 Nordenskiöld, Bengt G:son, general 116
 Nordenson, Jonas, verkst. dir. 144
 Nordensvan, Carl O., generalmajor 123
 Nordlund, Josef, kh i Maria förs. i Sthlm 108
 Nordström, Adolf Ludvig, läkare 138
 Noréus, Samuel, justitieråd 146
 Norström, Vitalis, prof. 122
 Notini, Axel, bildhugare 142
 Nygren, Anders, biskop 10
 Nyström, Anton, läkare 140
 — C. F., distriktsföreståndare inom Sv. missionsförb. 130
 — Georg, artist 144
 Odelberg, Wilhelm, överbibliotekarie 149
 Odhner, Clas Theodor, prof., riksarkivarie 129
 Olaus Petri, reformator 89, 90, 139
 Olof Andersson, bergsman 1611 22
 Olsson, Herbert 122
 — Nils William, dr, ambassadråd 149

- Olsson, P., förvaltare på Björnstorp 39
- Orestes Keldorsson, se Färila
- Otter, Axel von, frih., godsägare 143
- Otterman, Jöns (Olsson), murmästare-säll 141
- Oxenstierna, Gabriel, frih., major 46
- Johan 21
- Palm, Torsten, målare 109
- Palme, Olof, historiker, politisk skriftställare 114
- Sven, direktör 67
- Palmstedt, Erik, arki-tekt 142
- Palmstierna, Erik, frih., utrikesminister 111, 112
- Nils Fredrik, frih., minister 45
- Pauli, Gerda E. A., se Schvan
- Peder Jakobsson (Sunnanväder), kansler, biskop 3
- Jönsson, brukare av Ludvika hamrar 29
- Turesson, se Bielke
- Welamsson, drabant 89
- Per Andersson, gårds-fogde vid V. Silvberg 23
- Gustavsson i Kassmyra, Lerbäck, bössmed 146
- Jonsson, skomakare vid V. Silvberg 26
- Persson, Daniel, i Tällberg, lantbrukare, poli-tiker 68
- Erik, häradsdomare, Valbo 135
- Pestalozzi, Johann Hein-rich, schweizisk pe-dagog 47
- Peter Filipsson, se Rumbyätten
- Petersson, släkt från Påboda 129
- Petrus Olavi av Alvast-ra, prior, den heliga Birgittas bikt-fader 85
- Olavi av Skänninge, generalkonfessor, den heliga Birgittas bikt-fader 85
- Philippus Ragvaldi, se Puke
- Piccolomoni, Ennea Sil-vio de, se Pius II
- Pierre de Banhac, kardinal av Montmajour 84
- Pihl, Axel Edvard, gross-handl., Halmstad 136
- Eva, f. Blom 136
- Piper, Carl, greve k. råd 92
- Pius II, påve 124
- Planck, Erik, rektor, komminister 131
- Platen, von, släkt 41
- Baltzar von, greve, riksståthållare 142
- Ernst von, överste 36, 37, 40—44, 46, 47
- Ulrich Friedrich von, bosatt i Barth, Pom-mern 41, 44, 45, 47, 48
- Pleijel, Hilding, prof. 138
- Porthan, Henric Gab-riel, prof. 101
- Posse, Carl Henrik, gre-ve, generallöjtn. 142
- Jöran Knutsson, riks-råd 126
- Jöran Nilsson, rytt-mästare 126
- Pradon, Peder, läkare 138
- Precht, Christian, konst-hantverkare 134
- Puke, ätt 82
- (—) Erik Kettillsson, marsk 82
- (—) Filip Ragvaldsson, doktor, kansler 82
- Påvel Magni, kh i Floda 89
- Quensel, släkt 13, 14, 26
- Quensel, Conrad, sekr. 15—17, 24, 27, 31
- Heinrichus, tysk, 1200-tal 14
- Wilhelm (Welam), proberare, bruksför-valtare, bergsfogde 13—33
- Ramsay, Anders Hen-rik, överste 136
- Rangius, Lars, kh i Sil-bojokk 137
- Rappe, släkt 145
- Axel, frih., general-major 116, 117
- Signild, se Schmiter-löw
- Rechenberger, Hans von, regementschef 146
- Rehn, Carl, vice pastor 144
- Renhuvud, ätt 81
- Rennerfelt, Bertel, bank-dir. 149
- Retzius, Anders A., prof., naturforskare 104
- Reuter, se Rytter
- Ringenson, Carl Axel, lektor 131
- Ronander, Jonas, silver-smed 143
- »Roos», ätt 82
- Rosén von Rosenstein, Nils, arkiater, livme-dikus 139
- Rosenbaum, stadsingen-jör, Gävle 135
- (Rosendufva,) Karl Si-versson (Sigge-sson), landshövd. 17
- Rosengren, Nathalia, se Carlsson
- Rosenqvist, Magnus, frälseinspektör 130
- Rostenstierna, Mårten (före adl. Wewitzer), riksränmästare 21
- Rudbeckius, Johannes, biskop 88
- Rudenschöld, Magdale-na 130
- Torsten, greve, skol-man 130
- Rumbyätten 82

- Rumbyätten, Filip Finvidsson (Filip Röde), riddare 82
 (—) Jedvard Filipsson, riddare 82, 83
 (—) Peter Filipsson, ärkebiskop 82
 Rutensparre, Gustaf, öfverste 134
 Rytter (Reuter), Johan Henriksson, landshövd. 17
 Råberg, Anders (Isaksson), murmästargesäll 141
 Römeling, Anne Johanne von, f. de Neergaard 38
 — Carl von, dansk generalmajor 38
 — Ulrikke von, se Gyllenkrok
 Rörík Birgerssöns ätt 82
 Rösiö, Per, lantbrukspedagog 143
- Sahlgren, släkt 129
 Sahlin, Enar, lektor 131
 Sallberg, Harald, målare 109
 Samuel Staffansson, nämnd 1658 32
 Sandström, skeppsbyggmästarsläkt 141
 Scheckta, Börje Månsson, öfverste 137
 Scheffer, Carl Fredrik, greve, riksråd 95, 98
 Schmiterlów, Signild, frih., f. Rappe 145
 — Adelheid von, ägare till Tagels egendom 145
 Schram, Alfred Theodor, läkare 138
 Schwan, släkt 64
 — Auguste E., f. Schön 64
 — Charlotta Adelaide, se Lagerheim
 — Gerda E. A., f. Pauli, omg. von Schinkel o. Berglund 65, 70
 — Hans Niclas, statsråd 64, 66, 70
- Hedvig, se Wijk
 — Hedvig Mariana, f. Cassel 64
 — Johan August, kammarherre 64—70
 — Johan Gustaf, grosshandl., borgarståndets talman 64, 70
 — Knut August, kapten 64, 65
 — Sara Gustava Adelaide, f. Schön 64
 Schwartz, Caroline, f. Corbin-Durant 54—56
 — Gustaf Magnus, prof., öfverdir., frenolog 54—57, 63
 — Maria 55, 56
 — Maria Sofia, f. Brand 55
 — Marie Sophie, f. Birath, förf. 54—63
 — Sofia 55, 56
 Schütz, Jöns, räfsmakare 143
 Schön, släkt 64
 — Augusta E., se Schwan
 — Johan, grosshandl. 64
 — Sara Gustava Adelaide, se Schwan
 Segerstedt, Torgny, prof., publicist 119, 120
 Sehlberg, Carin, se Garberg
 Selling, Alfred Mauritz Vilhelm, läkare 138
 Seth, Torgil von, greve, godsägare 143
 Settergren, släkt 127
 Siegroth, David Fredrik von, öfverbergmästare 15, 24
 Sifvert, släkt 129
 Silverstolpe, Axel Gabriel, riddarhussekr., förf. 97
 Siwertz, Sigfrid, förf. 114
 Siöblad, Beata Elisabet, se Stenbock
 — Carl Georg, frih., överamiral 133
 Sjögren, Gustaf Olof, docent 130
- Sjöstrand, släkt 129
 Skalle, Gunnar 11
 Skarstedt, Carl Wilhelm, prof. 130
 Skottsberg, Carl, prof., växtgeograf 145
 Skytte, Anders, bokhållare 29
 Skårman, Johan, lektor 131
 Smith, Lars O., affärsman 146
 — Otto, verkst. dir., samlare 147
 Småling, ätt 125
 Sone Andersson, se Ille
 Soop, Axel Åkesson, hovmästare hos drott. Gunilla 126
 Sparre, Eleonore, se Storckenfeldt
 — Erik, greve 133
 — Louis, greve, målare — av Aspenäs, ätt 82
 (— av Ellinge,) Nils Svensson, riddare 133
 — av Hjulsta o. Ängsö, ätt 82
 (—) Gustav Birgersson 83
 — af Rossvik, ätt 82
 — av Tofta, ätt 82
 — av Vik, ätt 82
 Spångberg, Valfrid, tidningsman 68
 Stackelberg, Magnus, frih., öfverste landshövd. 39—42
 Staffander, M. 29, 30
 Starbus, Per, bössmed, faktor 146
 Starcke, Carl Nicolai, dansk prof. 69
 — Viggo, dansk öfverläkare, statsråd 69
 Stavenow, Ludvig, prof. 129
 Steffens, Hans, tysk bergstekniker 15
 Sten Eriksson, se Leijonhufvud
 Stenbock, Beata Elisabet, grevinna, g. Siöblad 133
 — Erik, greve 133
 — Gustaf Otto, greve, fältmarskalk 133

- Stenhammar, Carl prof.,
läkare 128
— Christian, prost, riksdagsman 128
— Johan, lektor, skald 100, 101
— Paulina, f. Josephson 128
Stjärnkors, ätt 81
Stockenberg, Peter
Thure Gabriel, borgmästare i Halmstad 136
Storckenfeldt, Carl Bleckert, ryttmästare 133
— Eleonore, grevinna, f. Sparre
Strindberg, August, förf. 144
Strömbom, Josef, bruksinspektör 148
Sture, sjöbladsätten 82
— Nils, frih. 89
— Sten, d. y., riksföreståndare 4, 7, 9, 77, 87, 97
Sturzen-Becker, Oscar Patrick, publicist, förf. 130
Stårck, släkt 127
Stöver, Dietrich, tysk historiker 139
Sully, Maximilien de Béthune, hertig, fransk statsman 95
Sune Andersson, se Ille
Sunesson, Jonas, handl., Karlshamn 133
Svenfeldt, Henrik, källarmästare, Uppsala 145
Svenonius, skånsk-norrländsk släkt 148; se f. ö. särsk. register till PHT 1965: 1—2
— Fredrika, se Svensson
— Johan A., ekonomidir. 148
Svensson, Carl Gustaf, bokhållare 148
— Fredrika, f. Svenonius 148
— S. Magnus, trädgårdsmästare 148
Svärd, äldre ätten 81
Söderström, Maria Magdalena, se Björk
- Tamm, släkt 134
Tegnér, Christopher, prost 106
— Esaias, biskop, skald 35, 104, 139
Tengbom, Ivar, arkitekt 108
Tengvall, H. J., organist, kammarmusiker 141
Tessin, Nicodemus, d. ä., arkitekt 133
— Nicodemus, d. y., greve, k. råd, arkitekt 92
Thomander, Johan Henrik, biskop 130
Thomas, Antoine-Léonard, fransk förf. 95
Thomasson, Carl-Gustaf, skriftställare 122
Thorfastsson, Per, i Hortlax, skeppsbyggmästare 141
Thorild, Thomas, skald 103
Thott, Otto, löjtnant 1828 39, 41, 42
Thörnell, Olof, general 118
Tingsten, Herbert, prof. 144
Tirén, Johan, målare 138
— Karl, målare, folklorist 138
— Olof, kh i Oviken 138
Tisell, släkt 90
Tomas Johansson, se Malstaätten
— Olofsson, nämnd 1654 28
Tord Bonde Filipsson, se Bonde
— Bonde Karlsson, se Bonde
— Filipsson, se Bonde
Torslov, Eric, jägmästare 143
Torsselius, Carl Fredrik, målare 134
Torstensson, Lennart, greve, fältmarskalk, riksråd 97
Trafvenfelt, E. Carl, prof., medicinalråd 104
»Tre änder», ätt 82
Treffenberg, Anders, regementskvartermästare 137
Trolle, Eric, utrikesminister, riksmarskalk 66
— Gustav, ärkebiskop 77, 87, 88
Trottet, J. P. 106
Trotzenfeldt, Peter (före adl. Trotzig), Handelsborgmästare 142
Trotzig släkt 142
— Beata Gustava, f. Björk 56—62
— Johan, övertullinspektör 56—61
— Peter, se Trotzenfeldt
Truls Abelsson, vid V. Silberg 23
Ture Kettilsson, se Bielke
Tyrgils Knutsson, riddare, marsk 82
Tyste, ätt 125
Täckholm, Richard V., läroverksadjunkt 131
Udd Jönsson, köpman i Vadstena 134
Uggla, Arvid, förste bibliotekarie 139, 141, 145
Uhr, släkt 148
»Ulf», ätt 82
Ulrich, Elsa, se Brändström
(Ulvåsaätten,) Katarina Ulfsdtr, abbedissa, g. m. Eggard van Kyren 85
(—) Ulf Gudmarsson, riddare, riksråd, lagman 85
Unonius, Gustaf, sv. pionjär i USA 127
Urban VI, påve 85
Wachtmeister, A. Fredrik C., greve, utrikesminister, univ:kansler 66

- Wachtmeister, Carl Johan, greve, generaladjutant 43, 44
 Wagenius, Sven, seminariektör 138
 Wahlberg, Anders, länsman 144
 Valdemar II, dansk konung 14
 Valentin, Hugo, lektor 137
 Wallberger, Hjalmar A. E., läroverksadjunkt 131
 Wallenstedt, Lars, greve, k. råd, president 92
 Wallin, Johan Olof, ärkebiskop, skald 74
 — Stina, f. von Essen 69, 70
 Wallis, Albrekt Bernhard, grosshandl., skeppsredare 36, 37, 45, 46
 Wallius, Laurentius Olai, biskop 140
 Wallvik, släkt 13
 Varg, Joen, österbottningarnas hövitsman på 1560-talet 146
 Washington, George, amerikansk president 129
 Weibull, Lauritz, prof. 75
 Weigel, Christian Ehrenfried von, frih., förste arkiater 104
 Weltzin, Carl Fredrik, prof., överfältläkare 104
 Wennerström, släkter 128
 Wennström, släkter 128
 — släkt från Fembecke i Wendel 127, 128
 — Peter, befallningsman 127
 — Torsten, lektor 127
 Wenström, släkter 128
 Wernstedt, Folke, fil. dr, major, riddarhusgenealog 81
 Wertmüller, Adolf Ulric, målare 127, 129
 Westberg, Nils Olsson (förut Lundberg), murmästargesäll 141
 Westée, Carl Georg Teodor, överste i fransk tjänst 48—51
 Westerlund, C., kapten 68
 Westman, Karl Gustaf, prof. i rättshist., utrikesminister 114
 Vetterlund, Fredrik, skald 136
 Wetterstedt, Gustaf af, greve, utrikes statsminister 128
 — Hilda af, se Elliot
 Wewitzer, se Rosenstier-na
 Widéen, Ivar, domkyrkoorganist, tonsättare 131
 Widén, Johan, kontraktsprost 139
 Wieselgren, släkt 130
 — Peter, domprost, nykterhetsivrare, förf. 130
 — Sigfrid, generaldir. 130
 Wigert-Lundström, Hakon, journalist 120
 Wijk, Hedvig, f. Schwan, g. 1) von Essen 70
 Wikander, G. O., lärare vid Råby räddningsinstitut 38
 Wiknerz, Albert, rektor 131
 Wilcke, Carl-Erik, löjtn. publicist 122
 Wilhelm, hertig av Braunschweig-Lüneburg 15
 Vincentius, biskop 87
 Vinge, ätt 82
 Winnberg, Pehr Theodor, kh i Arjeplog o. Arvidsjaur 141
 Vinstorpaätten, yngre 82
 Wistrand, d'Artagnan, major, gymnastiklärare 131
 Voug, Allan, försvarsminister 118
 Wrede, Fabian, greve, k. råd, president 92
 Wählberg, Anders, bössmed 146
 Värnlund, Rudolf, förf. 109
 Zucket, Johan, doktor 88
 Akerhielm, släkt 144
 »Åkerhöns», ätt 82
 Åkerlund, Christine, se Elliot
 Ängel, ätt 82
 (—) Folke Johansson, ärkebiskop 134
 »Örnefot», ätt 82

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

SEXTIOTREDJE ÅRGÅNGEN

1965

UTGIVEN AV
PERSONHISTORISKA SAMFUNDET
GENOM
BIRGITTA LAGER

STOCKHOLM 1966—1967
KUNGL. BOKTRYCKERIET, P. A. NORSTEDT & SÖNER
663284

UTGIVEN MED ANSLAG
FRÅN STATENS HUMANISTISKA
FORSKNINGSRÅD

INNEHÅLL

	sid.
Gottfrid Carlsson — In memoriam. Av GEORG LANDBERG	1— 10
Vem var fader till Nils Lindormsson (Bååt) till Aneby? Av HANS GILLINGSTAM	11— 12
Släkten Quensels första generation i Sverige. En 1600-talsbild från Bergslagen, I. Av ALICE QUENSEL	13— 33
Kornetten Gustaf Gyllenkroks levnadsöde. Kring traditionen om bakgrunden till stiftandet av vårt första s.k. räddningsinstitut för vanartade barn. Av GUNNAR BRAMSTÅNG	34— 53
Marie Sophie Schwartz' börd. En victoriansk släktgåta. Av BIRGER STOLPE	54— 63
Johan August Schvan, UD-tjänsteman, kammarherre och liberal politiker. Av TORSTEN BURGMAN	64— 70
Historiska omvärderingar. Föredrag i Historiska klubben i Stockholm vid dess femtiårsfest 27 okt. 1965 och i utvidgad form i Historiska föreningen i Uppsala 3 dec. 1965. Av BERTIL BOËTHIUS	71— 80
Recensioner	81—123
Det nya häftet av Äldre svenska frälsesläkter. Av JAN LIEDGREN ..	81— 83
Birgittalitteratur. Av JAN LIEDGREN	83— 83
Birgittinkloster hemma och i främmande land. Av JAN LIEDGREN ..	85— 86
Den fortsatta debatten om Stockholms blodbad. Av JAN LIEDGREN ..	87— 88
Reformationstidens präster i Strängnäs stift. Av JAN LIEDGREN	88— 90
Stockholm och Norra förstaden 1614—15. Av SVEN GRAUERS	90— 91
Fransk-svenska konstförbindelser 1693—1718. Av NILS LUDVIG RASMUSSEN	92
Officerskåren i Finland under 1700-talet. Av STEN CARLSSON	93— 94
Gustav III och äran. Av BETH HENNINGS	94— 99
Johan Henric Kellgrens utveckling till skald och kulturkämpe. Av NILS SYLVAN	100—103
Kirurgminnen från Karl Johanstiden. Av GUNILLA KARLSSON	103—104
Till Fredrika-Bremer-minnet. Av BOEL SMEDMARK	104—107
Södermalms historia Av TORGNY HÖJER	107—109
Mannerheims ungdoms- och Rysslandsår. Av CURT KEMPF	109—111
Otto Järte — en man för sig. Av CURT KEMPF	111—115
Militärpolitiska minnen. Av CURT KEMPF	115—118
Göteborgska journalistminnen. Av ÅKE LILLIESTAM	118—120
Brytningstider för högern. Av ÅKE LILLIESTAM	120—123
Meddelanden	124—132
Följande böcker och uppsatser nämnes: Mathias de Linköeping; Festschrift Oskar Vasella; Bibliotheca Theologiae Practicae; Den svenska adelns antagande av släktnamn; Den svenska adelns bruk av patronymika tillsammans med släktnamn; Bouppteckningar i Uleåborgs stad 1653—1800; Swedish commentators on America 1638—1865; Stårckska släktboken; Släkten Wennström från Fembecke i Wendel; Kring en judisk invandrare och hans familj. Anteckningar om Abraham och Blomma Josephson samt deras barn; Svenska släktkalendern 1965; Frihetstiden inför eftervärlden;	

Wertmüller — artist and immigrantfarmer; Från Torsten Rudenschölds studieår; Minnen från Helsingborg; C. F. Nyströms Minnesanteckningar; Dan Anderssons härstamning; Femton lärarprofiler från gamla Östra Real; Tonsättaren Ivar Widéens tryckta arbeten; Till erinran av dr Ada Nilsson; Poul Bjerre; Bertil Boëthius tryckta skrifter.

Tidskriftsöversikt	133—147
Rättelser	148
Meddelande angående Personhistoriska samfundet	149
Förkortningslista	150
Personregister	151—162

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 20:— pr år
+ porto och uttages som postförskott för Personhistorisk Tidskrift.
Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare, fil. dr
BIRGITTA LAGER, Riksarkivet, Stockholm 2. Bokhandelspris för
löpande årgång är kr. 25:—